

IKÄÄNTYVIEN EROKOKEMUKSIA

Avioero yli 50-vuotiaiden kokemana ja kertomana

Reettakaisa Leskinen

Pro gradu-tutkielma

Sosiologia

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2011

TIIVISTELMÄ

Ikääntyvien erokokemuksia Avioero yli 50-vuotiaiden kokemana ja kertomana

Reettakaisa Leskinen
Sosiologia
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaajat: Terhi-Anna Wilska ja Päivi Kivelä
Syksy 2011
105 sivua, 2 liitettä

Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, millainen kokemus avioero on yli 50-vuotiaana. Tutkielmassani tarkastelen sitä, millaisia avioeron syyt ovat lähtijöiden ja jätettyjen kertomuksissa, millaiset tekijät muodostuivat voimavaroiksi ja mitkä haittatekijöiksi avioeroprosessin aikana sekä, miten avioero vaikutti yksilön asemaan sosiaalisissa verkostoissa.

Keräsin aineistoni kirjoituspyynnön avulla vuoden 2011 talven ja kevään aikana. Tutkimuksen kokonaisaineisto muodostui 53 erokirjoituksesta, joista 30 kirjoitusta päätyi lopulliseen analyysiini. Tyypillisin kirjoittaja oli aviosuhteesta lähtenyt nainen. Tutkimukseni oli laadullinen ja analyysimenetelmänäni käytin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin avulla pyrin hahmottamaan erokokemusten pohjalta muodostuneita ikääntyville tyypillisiä tapoja jatkaa elämää eron jälkeen.

Tärkeimpiä teoriataustoja tutkimuksessani olivat elämänkultiteoria sekä yksilöllisen elämän sosiaalista sidoksellisuutta kuvaavat teorit. Tarkastelen ikääntyvien erokokemuksia osana elämänkultua, johon vaikuttavat muun muassa yhteiskunnasta kumpuavat ikä- ja sukupuolinormit. Myös yksilöllisen elämän sosiaalinen sidoksellisuus tulee huomioida elämänkultua ja elämäntapahtumia tarkastellessa. Ikääntyvien elämänkultussa tärkeiksi sidoksiksi muodostuivat perhesidokset.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lähtijöiden että jätettyjen yleisin avioeron syy oli uskottomuus. Lähtijät korostivat erokirjoituksissaan lähtöpäätöksenteon vaikeutta ja jätetyt korostivat puolison taholta tulleen avioeroilmoituksen yllätyksellisyyttä. Löysin aineistostani viisi ryhmää, jotka kuvasivat ikääntyvien elämää eron jälkeen. Näitä ryhmiä olivat tunnekuohuissa elävät, sosiaalisesti aktiiviset, yksin viihtyvät, perheen ulkopuolelle suljetut sekä uudessa parisuhteessa olevat. Vaikka eron nähtiin tyypillisesti jakavan elämän ”entiseen” ja nykyiseen elämään, niin jatkuvuudet etenkin sosiaalisissa suhteissa koettiin voimavaraksi sopeutumisen kannalta.

Avainsanat: ikääntyminen, avioero, perhekeskeisyys, elämänkultu, sosiaaliset verkostot

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	5
2 PERINTEISET PERHEARVOT IKÄÄNTYVIEN PERHEKÄSITYSTEN KESKIÖSSÄ	10
2.1 Perheen muotoutumisen historiaa.....	11
2.2 Avioeron historiaa.....	12
2.3 Perheen ja parisuhteen uudet tuulet	14
3 AVIOERO OSANA IKÄÄNTYVIEN ELÄMÄNKULKUA.....	17
3.1 Elämän eteneminen ja sen ohjautuvuus	18
3.2 Avioero elämäntapahtumana	20
3.2.1 Naiset popularisoituneen ihmissuhdediskurssin tuottajina ja sen kohderyhmänä	23
3.3 Sukupuoli- ja ikäroolit elämänkulussa.....	25
3.3.1 Ikääntyminen yhteiskunnallisena prosessina ja yksilöllisenä kokemuksena.....	27
3.3.2 Ikääntyvien elämänkulun vapautuminen.....	29
4 LÄHISUHTEET JA YKSILÖLLISEN ELÄMÄNKULUN SOSIAALINEN SIDOKSELLISUUS	32
4.1 Yksilöllisyyden kiinnittyneisyys sosiaalisiin suhteisiin	32
4.2 Seurallisuuden muodot ja sukulaissuhteet	33
4.3 Yksilöllisen elämän sosiaalinen sidoksellisuus	36
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	40
5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	40
5.2 Aineiston keruu ja aineiston kuvaus	40
5.3 Laadullinen tutkimus metodina	45
5.3.1 Elämänkulkukerronta	46
5.3.2 Sisällönanalyysi.....	48
6 AVIOEROKOKEMUS IKÄÄNTYVIEN KERTOMANA.....	50
6.1 Avioeron mahdollistavia tekijät.....	52
6.2 Avioeron syyt lähtijöiden ja jätettyjen kertomana.....	55
6.2.1 Avioeron syyt lähtijöiden kertomuksissa	56
6.2.2 Avioeron syyt jätettyjen kertomuksissa	60
6.3 Eron jälkeistä elämään kuvaavat ryhmät	64

6.3.1 Tunnekuohuissa elävät	65
6.3.2 Sosiaalisesti aktiiviset	70
6.3.3 Yksin viihtyvät	73
6.3.4 Perheen ulkopuolelle suljetut	78
6.3.5 Uudessa parisuhteessa olevat	82
6.4 Yhteenvetoa	86
7 POHDINTA.....	92
LÄHTEET	97
LIITTEET	106

1 JOHDANTO

Ihmissuhteisiin liittyvät ilmiöt ovat siinä mielessä kiinnostavia tutkimuksen kohteita, että ne koskettavat jollain tavalla meitä kaikkia. Media on omalla tavallaan ottanut ihmissuhteet haltuunsa. Mediassa tärkeäksi muodostuu ennen kaikkea ihmissuhteiden viihteellinen arvo. Ilta- ja viikokäytävien otsikot revittelevät julkisuuden henkilöiden skandaalinkäryisillä erouutisilla, kun taas naistenlehdissä ero näyttää rokkeana sankaritekona sellaisessa tilanteessa, jossa ero oli ehdottomasti ainoa oikea ratkaisu, ja raskaan eroprosessin seurauksena elämä muuttui kuin yöstä päiväksi. Naistenlehdissä korostetaan voimakkaasti eron positiivisia seurauksia (esim. Hemminki 2010). Eron jälkeen, pahimmissa tapauksissa, jopa vuosia kestäneet negatiiviset tuntemukset, syyllisyys, viha ja häpeä, jätetään tyylikkäästi taka-alalle. Eron jälkeistä elämää kuvataan elämän parhaimpana aikana, ja eropäätöstä rokkeana, tavallisesti naisen, päätöksenä ottaa elämä omaan hallintaan. Eron jälkeen naiset nauttivat vapaudesta, omasta ajasta ja oikeudesta hemmotella itseään, nyt kun on vihdoinkin aikaa itselle. Kärjitetysti naisten elämä selviytymistarinoissa näyttää ennen eroa uhrautumisena perheen hyväksi, alistumisena miehen tahtoon vailla omaa vapautta ja identiteettiä. Tässä esittämäni luonnehdinta on hyvin kärjitetty kuva julkisuudessa vellovasta eropuheesta.

Pro gradu-tutkielmani aihe, avioerokokemukset yli 50-vuotiaana, on yhteiskunnallisesti ajankohtainen aihe, koska eliniänodote on, niin Suomessa kuin muuallakin länsimaissa, noussut huomattavasti. Tästä johtuen myös ikääntyvien ja iäkkäiden osuus väestöstä kasvaa ja heidän ihmissuhteissaan tapahtuvat muutokset, muuten kuin kuoleman kautta, ovat pian arkipäivää. Esimerkiksi vuoteen 2020 mennessä arviolta joka viides eurooppalainen ihminen on täyttänyt 65 vuotta ja joka kymmenes on 75-vuotias tai vanhempi (Walker & Maltby 1997, 1). Kehittynyt terveydenhuolto on mahdollistanut sen, että yhä useampi ihminen voi elää aktiivisempaa, terveempää ja vitallisempaa elämää (Hunt 2005, 37). Koska tätä kypsää aikuisikää on näinkin suuri osa elämästä, on mahdollista, että myös iäkkäämpänä uusia pari- ja ystävyysuhteita solmitaan, samalla kuin osa ihmissuhteista päättyy, mutta ennen kaikkea ihmisten omasta tahdosta. Jo 1900-luvun alussa tapahtui muutos, jonka jälkeen parisuhteet päättyivät useammin eroon kuin puolison kuolemaan (esim. Castrén 2009, 23). Sosiologia tarkastelee vanhenemista ja vanhuutta

yleensä kolmesta näkökulmasta: biologisena, kulttuurisena ja yhteiskunnallisena prosessina (esim. Jyrkämä 1998, 143). Sosiologiassa vanhenemisen ja vanhuuden tutkimus, sosiaaligerontologia, on vielä suhteellisen uusi osa-alue Suomessa. Se keskittyy tutkimaan sosiaalista ikääntymistä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tämä sosiaaligerontologinen näkökulma on tärkeä osa tutkimustani.

Nykyisten eläkeläisten elämäntapojen kirjo on laajentunut huomattavasti verrattuna aiempiin ikäluokkiin ja heillä on kaikin puolin enemmän mahdollisuuksia toteuttaa yksilöllistä elämäntyyliään (Haarni 2010, 42). Valmiita elämäntapojen ja -identiteettimalleja, joiden pohjalta oman eläkeläiselämäntyylin ja -identiteetin muodostaminen kävisi helposti, on yhä vähemmän. Elämäntapojen kirjo pakottaa yksilöt uudenlaisten valintojen eteen vaikka myös yhteiskunta osaltaan ohjaa näitä yksilöllisiä valintoja. Ikääntyvien elämäntyyli on yksilöllistymässä, mutta toisaalta yhteisölliset sidokset ovat edelleen hyvin vahvat. Perhe ja suku ovat tärkeä osa ikääntyvien elämää. Tästä johtuen ikääntyvien elämäntyyliin liittyvät muutokset ovat usein osa juuri perhe-elämää. Ikääntyvien elämää kuvaa sellaiset elämäntapojen kannalta tavalliset muutokset kuin eläkkeelle jäänti, lasten aikuistuminen ja kotoa pois muutto sekä huoli omista iäkkäistä vanhemmista. Vaikka perhevastuut painavat edelleen etenkin naisten elämässä, niin työelämä vapauttaa aikaa muille elämäntapojen alueille. Eläkkeelle jäämisen myötä vapaa-ajan määrä lisääntyy ja jää enemmän aikaa itselle sekä parisuhteelle. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna uuden ajanvietteen ja uuden suunnan etsiminen elämälle tuntuu aivan luonnolliselta noin 50-70-vuotiaiden kohdalla.

Perheisiin kuului vuoden 2010 lopussa 76 prosenttia Suomen väestöstä eli noin 4 miljoonaa henkilöä. Ydinperhe on edelleen tyypillisin perhemuoto, vaikka nykyään myös muut perhemuodot ovat saaneet kannatusta osakseen. (Tilastokeskus 2011). Perhe-elämä koskettaa valtaosaa suomalaisista huolimatta siitä, että yksinasuvien määrä niin nuorten kuin ikääntyneiden keskuudessa on suuri. Suomalaisia pidetään tyypillisesti perhekeskeisenä kansana, mutta silti Suomessa erotaan paljon. Tyypillisin eroaja on iältään 30-40-vuotias, jolla on myös lapsia. Nuorten aikuisten elämässä eroa pidetään luonnollisena osana elämäntapojen, mutta suhtautuminen eroon muuttuu, jos se tapahtuu elämäntapojen kannalta poikkeukselliseen aikaan, esimerkiksi vasta 60-vuotiaana. Näyttää

siltä, että etenkin 50–60-vuotiaat eroavat nyt paljon. He eivät enää tyydy huonoon parisuhteeseen, kuten aiemmat ikäluokat. On vaikea sanoa, mistä eroinnokkuus juuri tuossa iässä kumpuaa, mutta kyse lienee avioerojen hyväksyttävyyden lisääntymisestä. Osalla saattaa olla erotessaan myös sellaisia henkilökohtaisia pyrkimyksiä, kuten suojaautuminen omaa vanhenemista vastaan. (Kolari 2008, 92-95.) Ero lyhyellä aikavälillä tarkasteltuna lisää emotionaalista stressiä, mutta pidemmällä aikavälillä vähentää sitä, jos parisuhde on koettu toimimattomaksi. Elämäntapahtumana ero on hyvin tavanomainen, mutta se voi olla sitä läpi käyville yksilölle hyvin raskas ja järkyttävä prosessi. Tieto erojen yleistymisestä ja niiden normalisoitumisesta elämäntapahtumaan ei juuri helpota avioerosta toipuvaa yksilöä, vaikka vertaistuki on toki tärkeä osa erosta toipumista (Maksimainen 2010, 222.)

Avioeroja tutkittaessa on huomioitava myös ihmisten elämän ja elämäntavan sidoksellisuus. Kahden ihmisen erotessa, eron vaikutukset ulottuvat paljon näitä ihmisiä kauemmaksi. Avioeron vaikutuksia etenkin eronneen parin yhteisiin alaikäisiin lapsiin on tutkittu (esim. Paajanen 2003; Hokkanen 2002; Kuronen 2003). Ikääntyvien avioeroja ja niiden vaikutusta lähisuhteisiin on tutkittu huomattavasti vähemmän, vaikka niitä on sivuttu monissa tutkimuksissa. Silloinkin, kuin ikääntyvien erokokemukset ovat olleet tutkimuksen keskiössä, niitä on lähestytty useimmiten leskeytymisen näkökulmasta. Leskeytyminen ei kuitenkaan vielä yleisesti ole 50-70-vuotiaille tyypillinen parisuhteen päättymismuoto.

Tutkimustehtävänäni on tarkastella yli 50-vuotiaana eronneiden avioerokokemuksia ja eron jälkeiseen elämään sopeutumista. Koska aineistoni kirjoittajilla oli takanaan vuosikymmeniä kestänyt avioliitto, niin kiinnostavaksi muodostuivat ne syyt, jotka johtivat näin pitkän avioliiton päättymiseen. Tutkimuksessani vertailen avioeron syitä lähtijöiden ja jätettyjen kesken. Usein ajatellaan, että syiden täytyy olla todella painavia, jotta ero kannattaa ottaa niin pitkän yhteisen elämän jälkeen. Pitkän avioliiton jälkeen ero aiheuttaa usein suuria elämänmuutoksia eronneiden elämään. Avioeron syiden lisäksi tarkastelen sitä, millaiset tekijät muodostuivat avioeroprosessin aikana voimavaroiksi ja mitkä haittatekijöiksi sekä millaiset olivat avioeron vaikutukset yksilön asemaan sosiaalisissa verkostoissa.

Tutkimusaineiston keruun suoritin kirjoituspyyntöjen avulla, joita esitin muun muassa lehdissä, internetin keskustelupalstoilla sekä viemällä kirjoituspyyntöjä paperiversioina muun muassa Jyväskylän kaupungissa toimiviin päiväkeskuksiin. Tutkielmani lähestymistapa on laadullinen ja analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin avulla pyrin tiivistetysti tuomaan esille niitä keskeisiä tekijöitä, jotka vaikuttivat kirjoittajien erokokemuksen muotoutumiseen (Krippendorff 2004).

Kuten jo aiemmin mainitsin, ikääntyvien avioeroja on tutkittu vain vähän, mutta muutamia tutkimuksia on tehty. Tästä esimerkkinä muun muassa Arja Hemmingin väitöskirjatutkimus, joka käsittelee muun muassa yksityisestä ja julkisesta eropuheesta. Yksityinen eropuhe koostuu hänen tutkimuksessaan iäkkäiden ja ikääntyvien pohjalaisten erokertomuksista. Hemminki tarkastelee yksityisten erokokemusten muovautumista sukupolvinäkökulmasta ja on etsinyt sen perusteella eri sukupolville ominaisia kokemuksia ja tarinatyyppejä. Hänen mukaansa suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset ovat muokanneet käsityksiä eron normaaliudesta eri sukupolvien kohdalla. (Hemminki 2010)

Eläkeliitto ry toteutti Erosta eheäksi -projektia vuosina 2002-2005, jossa painotettiin vertaistuen merkitystä erosta selviytymisessä. Kurssi oli suunnattu yli 50-vuotiaina avio- tai avoliitosta eronneille naisille ja miehille. Projektin tosin osallistui aluksi lähes yksinomaan naisia, joilla oli takanaan hyvin pitkiä avioliittoja. (Packalén 2007, 5.) Erosta eheäksi -kurssi saavutti niin suuren suosion, että toiminta on jatkunut näihin päiviin saakka. Kurssin toimintamuotoina ovat sopeutumisvalmennus ja tukihenkilökurssit. Vertaistuki onkin yksi tärkeimmistä tuen muodoista erotilanteissa. (Packalén 2007, 5.) On monesti helpottavaa vaikka vain tietää se, että monet muutkin painiskelevat samojen huolien kanssa. Asioiden jakaminen helpottaa henkistä kuormitusta.

Tutkielmani etenee yleisen teoriataustan esittelystä yksityiskohtaisempaan tarkasteluun eli tutkimustulosten esittelyyn. Kappaleessa kaksi ”Perinteiset perhearvot ikääntyvien perhekäsitysten keskiössä”, hahmotan perinteisten perhearvojen ja -käsitysten historiaa sekä kerron lyhyesti nykyisten perhekeskustelujen uusista tuulista. Kappaleessa kolme

”Avioero osana ikääntyvien elämäntapaa”, perehdyn elämäntapututkimukseen ja siihen, millainen elämäntapahtuma avioero on elämäntapaa näkökulmasta ikääntyville ja muun ikäisille. Lisäksi pyrin huomioimaan iän ohessa myös muita tekijöitä, jotka vaikuttavat elämäntapahtumaan ja elämäntapahtumiin. Kappaleessa neljä ”Läheisyhteys ja yksilöllisen elämäntapaa sosiaalinen sidokkuus”, tarkastelen ihmisten elämän ja elämäntapaa sidokkuutta muihin ihmisiin. Vaikka haluamme ajatella, että ohjaamme itse elämäämme, niin todellisuudessa valintoihimme vaikuttavat toiset ihmiset, etenkin läheiset ihmissuhteet. Kappaleessa viisi ”Tutkimuksen suorittaminen”, kerron muun muassa tutkimuksen metodologisista ratkaisuista ja kuvailen aineistoani. Kappaleessa kuusi ”Avioerokokemus ikääntyvien kertomana”, esittelen tutkimustuloksiani, joita pyrin peilaamaan teoriataustaa vasten. Lopuksi kappaleessa seitsemän pohdin tutkielmani aikana kohtaamiani haasteita ja onnistumisia. Pohdinnassa esittelen myös mahdollisia jatkotutkimuskohteita.

2 PERINTEISET PERHEARVOT IKÄÄNTYVIEN PERHEKÄSITYSTEN KESKIÖSSÄ

Ydinperhe näyttäytyy tutkielmani kohderyhmään kuuluville ikäluokille itsestäänselvyytenä. Ydinperhe on ikääntyvien perhekäsitysten keskiössä. Tämä johtunee osittain siitä, että suurin osa kirjoittajista on elänyt lapsuuttaan ja nuoruuttaan 60-70-luvuilla, jolloin perhekäsitykset olivat vasta muuttumassa familistisesta individualistiseksi. He ovat siis eläneet lapsuutensa familistisessä ympäristössä, jossa naisten paikka oli kotona ja miehen ansiotyössä. Historiallisesti ydinperhe ei kuitenkaan aina ole ollut näin selvärajainen kokonaisuus. Aiemmin perherakenteita muokkasi puolison kuolema, nykyään perherakenteita muokkaavat avioerot, joiden tuloksena syntyy entistä monipuolisempia perhekokonaisuuksia. Perhekäsityksiä kuvaa pikemminkin rajojen epäselvyys, perheenjäsenten subjektiiviset päämäärät ja mielipiteet sekä tunnesiteiden moninaisuus perheenjäsenten välillä. Perhemuodot elävät jatkuvasti ihmisten tarpeiden mukaan. (Jokinen & Saaristo 2006, 223- 224.)

John Gillis (1996, xv) toteaa, että meillä kaikilla on kaksi perhettä: kuviteltu ja eletty perhe. Eletyllä perheellä Gillis tarkoittaa sitä, jokapäiväistä ihmissuhteiden muodostelmaa, joka on todellinen, ja jossa neuvotellaan, sovitellaan ja eletään arkea. Kuviteltu perhe on puolestaan pikemminkin kuvitelma, joka herää henkiin esimerkiksi perhejuhlissa, ja joka tarjoaa jatkuvuutta ja lohtua. Eletty perhe on aina epätäydellinen, toisin kuin kuviteltu perhe. Vaikka toisinaan perhe hajoaa, esimerkiksi eron seurauksena, ei tämä silti murra luottamustamme perheen mahdollisuuksiin luoda jatkuvuutta ja lohtua. Gillisin mukaan kuviteltu perhe pystyy vastaamaan jopa sellaisiin eksistentiaalisiin kuuluvuuden ja jatkuvuuden tarpeisiin, joihin edes uskonnolliset yhteisöt eivät pysty vastaamaan. Vaikka ristiriita perheen ihanteen ja eletyn perheen välillä näyttäisi leimaavan nykyaikaa, ei se ole uusi ilmiö. (Gillis 1996, xv-xix; Castrén 2009, 33.) Perhesuhteet ovat jatkuvassa liikkeessä, samalla kuin uusia suhteita syntyy, niin toisaalla niitä katkeaa (Castrén 2009, 35–36.)

2.1 Perheen muotoutumisen historiaa

Moderni ydinperheen ihanne syntyi 1800-luvulla porvarillisen elämäntavan idealisoinnin pohjalta (Nätkin 2003, 18-19). Vasta tuolloin perhettä alettiin pitää paremminkin lasten ja vanhempien muodostamana kasvatusyhteisönä kuin työyhteisönä. Perheen idea ja ideologia alkoivat olla yhä enemmän sidoksissa yhteiskunnallisiin muutoksiin. Perheen nähtiin edustavan yhteiskuntaa ja isänmaata pienoiskoossa. Tästä johtuen perhe asetettiin kansallisvaltion moraalien perustaksi. Siveellisyyden ihanne liitettiin ennen kaikkea kasvatukseen, naiseuteen ja avioliittoon (Häggman 1994, 176–180.) Vasta toisen maailmansodan jälkeen perhe alettiin ymmärtää sellaisena kulutuksen ja vapaa-ajan yksikkönä, jossa toinen puolisoista ansaitsee elannon kodin ulkopuolella ja toinen huolehtii kodista. Samoihin aikoihin myös yksityinen ja julkinen elämänpiiri alkoivat eriytyä toisistaan. (Nätkin 2003, 18-19).

Perhettä tarkasteltiin 1960-luvulle asti instituutiona, jolla oli hoidettavana tiettyjä tehtäviä, kuten lapsista huolehtiminen ja heidän kasvattaminen yhteiskunnan jäseneksi. Tällöin ydinperheen nähtiin soveltuvan tähän tehtävään kaikista parhaiten. (Jallinoja 1998, 63.) 1970-luvulta lähtien on puhuttu perheen muutoksesta. Vasta tuolloin myös muut perhemuodot tehtiin tasavertaisiksi vaihtoehdoiksi ydinperheen rinnalle. Ennen tätä muun muassa yksinasuminen nähtiin poikkeuksena. Myöhemmin vaihtoehtoisen perhemuodon valinnoita pidettiin moderneina yksilöinä ja ydinperheeseen kuuluvia pidettiin jopa vanhanaikaisiin tapoihin alistujina. 1960-luvulla alkanut muutos vaikutti muun muassa perhenäkemyksiin, jotka Jallinoja jakaa familistiseksi ja individualistiseksi. Ero näiden näkemysten välillä perustuu siihen, kuinka paljon niissä painotetaan yksilön omia tarpeita ja kuinka paljon panostetaan perheen koossapysymiseen. Tämän jaon mukaan yhteisön ja yksilön edut nähdään toisiinsa nähden ristiriitaisina. (Jallinoja 1998, 63- 64.) Naisasialiike alkoi voimakkaasti arvostella perhe- ja avioelämää. 1970-luvulla tasa-arvomallin sijasta alettiin korostaa naisten yksilöllisyyttä (Jokinen & Saaristo 2006, 207–208). Etenkin naisille kysymys yksilöllisistä oikeuksista on merkityksellinen. Naisten ei enää oletettu elävän vain perhettä varten kuten vielä 1960-luvulla oli ajateltu. Naisten omat perheestä riippumattomat toiveet ja vaatimukset haluttiin ottaa paremmin huomioon. (Jallinoja 1998, 64.)

2.2 Avioeron historiaa

Vaikka avioero sisällytettiin Suomen lainsäädäntöön jo 1500-luvulla (Mahkonen 1980, 1-3; Pitkänen & Jalovaara 2007, 148), niin silti avioliiton päättyminen avioeroon oli vielä 1800- ja 1900- lukujen vaihteessa erittäin harvinaista. Esimerkiksi vuonna 1912 solmituista avioliitoista vain kolme prosenttia päättyi avioeroon. Kuolema oli tuolloin pääasiallinen avioliittojen purkaja. (Martelin ym. 2000, 47-50.) Suomen eronneisuusluvut ovat jo 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien olleet kaupungeissa korkeampia kuin maaseudulla. Tähän ilmiöön ovat vaikuttaneet maaseudun ja kaupungin erilaiset elinkeinorakenteet ja yleinen asenneilmasto. Kaupungeissa koettiin vähemmän sosiaalista painetta avioliiton koossa pitämiseksi kuin maaseudun pikku kylissä. Avioero on ollut etenkin elinkeinon kannalta hankala asia maaseudun tilallisväestön keskuudessa, jos molemmat aviopuolisot ovat osallistuneet tilan hoitoon ja saaneet siitä toimeentulonsa. (Pitkänen 2007, 70-71.)

Aviollisen elämän epävarmuus lisääntyi kaikkialla Euroopassa 1900-luvulla. Vuosisadan alussa avioero oli vain harvojen ja ensi sijassa korkeampiin sosiaaliluokkiin kuuluvien ihmisten asia. Jo vuosisadan lopussa eronneisuus oli lisääntynyt monissa Euroopan maissa, ja eroriski kohdistui nyt puolestaan matalimpien sosiaaliluokkien jäseniin. Vaikka kaikki avioliitot päättyivät jossain vaiheessa, niin ratkaisevin muutos 1900-luvun kuluessa oli se, että yhä harvempi avioliitto päättyi puolison kuolemaan ja yhä suurempi osa eroon. (Castrén 2009, 23.) Terveystilan parantuessa ihmisten elinikä pidentyi, joka mahdollistaa hyvin pitkät avioliitot, mutta myös eron vanhemmalla iällä ja uuden suhteen aloittamisen (Määttä 2002, 35- 36).

Sotavuosien aikana ja niiden jälkeen erojen määrä alkoi vähitellen nousta. Tästä eteenpäin erojen määrä kasvoi edelleen muutamia suvantovaiheita lukuun ottamatta. (Pitkänen & Jalovaara 2007, 150.) Eronneisuudessa on havaittavissa kasvupiikit 1940-, 1960- ja 1980-luvuilla. Ensimmäinen huomattava avioeropiikki on havaittavissa sotavuosien jälkeen, jota tosin edelsi poikkeuksellisen suuri solmittujen avioliittojen määrä. Avioerojen määrä jäi lopulta sotia edeltäneen tason yläpuolelle. (Martelin ym. 2000, 50-51; Pitkänen & Jalovaara 2007, 150.)

Vuonna 1988 voimaan tulleen avioerolainsäädännön uudistuksen myötä avioero oli mahdollista saada ilman perusteluja. Avioerojen määrä kasvoikin rajusti uudistuksen seurauksena. Avioerosta tuli ilmoitusasia, joka astui voimaan puolen vuoden harkinta-ajan tai kahden vuoden erillään asumisen jälkeen. (Pitkänen & Jalovaara 2007, 148.) Tämän jälkeen avioeroja on vuosittain noin 13 000-14 000 (Jokinen & Saaristo 2006, 198). Vaikka jatkuvasti puhutaan avioerojen määrän nopeasta kasvusta länsimaisena ilmiönä, niin todellisuudessa avioerojen määrä ei ole kovin paljon kasvanut lyhyellä aikavälillä. Kyse on pikemminkin pitkän aikavälin hitaasta kasvusta, vaikka on totta, että avioerojen määrä on jäänyt suhteellisen korkealle tasolle. Avioeron suosiota selittää osaltaan muun muassa se, että avioero on nykyään helpompi ja halvempi toteuttaa kuin aikaisemmin, avioliiton merkitys on muuttunut ja avioliittoon liitetyt uskonnolliset merkitykset, pyhyys ja hengellinen yhteys, ovat heikentyneet. Myös individualismi ja länsimaisen parisuhteen peruspilarin, romanttisen rakkauden, haavoittuvuus ovat lisänneet erohalukkuutta. On entistä hyväksyttävämpää tavoitella omaa onnea, hylätä väljähtynyt liitto ja etsiä romantiikkaa elämään. (Hunt 2005, 137-139.)

Suomen eronneisuusluvut eivät ole mitenkään poikkeuksellisia. Eroluvut ovat lähellä muiden pohjoiseurooppalaisten maiden tasoa (Pitkänen & Jalovaara 2007, 150). Väestötieteilijöiden käsitys on, että noin puolet solmituista avioliitoista päättyy lopulta eroon. Toisten tai kolmansien liittojen kohdalla eronneisuus on vielä korkeammalla, kuin ensimmäisten liittojen. Suhtautuminen avioliittoon ja -eroon on muuttunut paljon. Kun aiemmin avioliitto nähtiin sopimuksena yhteiskunnan kanssa, yhteiskunnalla oli myös valta päättää siitä, onko avioliiton purkamiselle laillisia perusteita. (Pitkänen & Jalovaara 2007.) Nykyään avioliittoa pidetään ennen kaikkea puolisoitten välisenä sopimuksena, vaikka siviilivihkimisen vihkikaava alkaakin edelleen sanoilla: ”Avioliiton tarkoituksena on perheen perustaminen siihen kuuluvien yhteiseksi parhaaksi sekä yhteiskunnan säilymiseksi. Avioliitto on tarkoitettu pysyväksi, jotta perheenjäsenet voisivat yhdessä luoda onnellisen kodin.” (Maistraatit 2011).

2.3 Perheen ja parisuhteen uudet tuulet

Avioerojen yleisyyttä voidaan pitää eräänlaisena merkinä siitä, että avioliittojen kohdalla on jotain muutoksia tapahtumassa. Yleisesti ottaen avioerojen yleistymistä pidetään merkinä siitä, että perhearvojen merkitys olisi heikkenemässä. Huolestuminen avioerojen yleisyydestä ei ole vähentänyt avioerojen määrää vaan avioeroja tarkastellaan ennen kaikkea oman parisuhteen näkökulmasta. Yhä useampi pohtii, mitä omalle parisuhteelle käy, kun puolet liitoista päättyy eroon. (Jallinoja 2000, 150-151.) Avioerojen määrän kasvu on myös vihje siitä, millaista aikaa elämme. Nykyaika yhdistää sulavasti yksilöllisyyttä ja yhteisöllisyyttä. Tämä ilmenee niin perhekeskeisyytenä kuin avioerojen määrän kasvuna. Yhä edelleen ihmisten haaveena on elämä, johon kuuluu muun muassa parisuhde ja perhe, mutta toisaalta taas, jos parisuhde on huono, on täysin hyväksyttävää jättää huono suhde ja etsiä uutta onnea mahdollisesti uudesta parisuhteesta. Ihmiset haluavat taistella yhä enemmän henkilökohtaisten tavoitteidensa puolesta ja ovat aiempaa valmiimpia etsimään uusia mahdollisuuksia osittain perheenkin kustannuksella. (Jallinoja 1997, 34-37.)

Puhe perheen kriisistä on nostanut esiin huolen perheen suoranaisestä katoamisesta. Huoli tuskin on aiheellinen, koska vaikuttaa pikemminkin siltä, että perheen merkitys on kasvanut. 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa yleinen kiinnostus perhettä koskeviin asioihin ja ilmiöihin lisääntyi. 2000-luvulle tultaessa Suomessa on Jallinojan (2006) mukaan tapahtunut familistinen käänne, jolla viitataan perheen arvostuksen uudenlaiseen nousuun tai perhemyönteisyyteen. Solmittujen avioliittojen määrä on myös ollut lähivuosina hieman nousussa, kun taas avioerojen määrä on pysynyt samalla tasolla pidemmän aikaa. Erilaisten suhteiden tasa-arvoisuutta on pyritty lisäämään suhteessa heteronormatiiviseen ajattelutapaan muun muassa lakien avulla. (Sevón & Notko 2008, 18-21.) Perhettä kunnioitetaan edelleen vaikka sitä koskevat odotukset ovatkin jossain määrin muuttuneet. Koska perhe edelleen tyydyttää ihmisten yhteisöllisyyden tarpeen ja tarjoaa mahdollisuuden intiimeihin suhteisiin, perhe on edelleen monien toiveena ja päämääränä. (Jokinen & Saaristo 2006, 200.)

Yhä useammin parisuhteeseen liittyvät keskustelut ovat syrjäyttäneet perhekeskustelut. Perhe on jotain, joka syntyy ikään kuin parisuhteen sivutuotteena. Tästä näkökulmasta pariskuntaa voidaan pitää perheen perusyksikkönä, jonka ympärille perhe rakentuu. Romanttinen rakkaus on keskeisessä roolissa parisuhteessa. (Jallinoja 2000, 19.) Jos rakkaus loppuu, se on hyväksyttävä peruste parisuhteen lopettamiselle. Anthony Giddens (1991) on puhunut puhtaista suhteista, joilla hän tarkoittaa sitä, että parisuhdetta ylläpitää vain emotionaalinen tyytyväisyys, ja kun tämä tyytyväisyys loppuu, on suhde helppo lopettaa. Giddensin mukaan osapuolet kokevat olevansa suhteessa tasavertaisia keskenään ja kokevat tästä tyytyväisyyttä. Tasavertaisuus johtuu siitä, että suhde perustuu vapaaehtoisuuteen, jolloin sitä eivät sido mitkään ulkoiset tekijät. Suhde on siis olemassa sen itsensä takia. Suhdetta jatketaan niin pitkään, kun se koetaan mielekkääksi ja palkitsevaksi. (Giddens 1991, 87–90.) Giddensin kuvailemia puhtaita suhteita voi kuitenkin pitää vain eräänlaisena ihanteena.

Giddensin mukaan sukupuolen mukainen työnjako ja elatussuhde eivät enää pidä pareja yhdessä, vaan emotionaalinen tyytyväisyys on korvannut ne (Giddens 1991, 89). Parin molemminpuolinen emotionaalinen tyytyväisyys on kuitenkin vain ihanne, koska tätä romantisoitua kuvaa parisuhteesta uhkaa muun muassa perhe-elämän pyörittämisen rationalisointi, parisuhteen muuttuminen arkea hallinnoivaksi, emotionaalisesti köyhäksi kumppanuudeksi. (Hochschild 1997, 214-215, vrt. Aarseth 2007, 141-142). Tätä ”kumppanuusmallia” voidaan ehkä pitää jopa puhtaan suhteen vastakohtana. ”Kumppanuusmalli” kuvaa paremmin lapsiperheiden parisuhdetta sekä ikääntyvien jo kymmeniä vuosia kestäneitä avioliittoja, joihin on saattanut mahtua paljon myös huonompia jaksoja. Emotionaalinen tyytyväisyys ei siis välttämättä ole se tekijä, joka pitää aviopareja yhdessä kymmeniä vuosia. Keskeisemmäksi muodostuu se, tukeeko kumppanuus arjen pyörittämistä. Hyvän kumppanin kanssa arki sujuu luontevasti ja elämänarvojen samansuuntaisuutta pidetään tärkeänä. Parisuhteen alkuvaiheen voisi eniten sanoa muistuttavan puhdasta suhdetta, jolloin ihmiset ovat rakastuneita toisiinsa. Arjen alkaminen tarkoittaa monesti puhtaan suhteen kuolemaa. Vastuut, velvollisuudet ja muut ei niin mielekkäät ja palkitsevat asiat alkavat muuttaa parisuhdetta kumppanuusmallin suuntaan. Parisuhdetta saattaa pitää koossa ulkoiset tekijät, kuten lapset ja taloudelliset

seikat. Myös menestys muilla elämänalueilla, kuten työssä ja harrastuksissa auttaa jaksamaan yli parisuhteen karikoista.

Puhtaan suhteen mallia tuodaan paljon esille mediassa ja esimerkiksi Riitta Jallinoja (1997) uskoo, että aviosuhdekin olisi muuttumassa yhä enemmän puhtaan suhteen suuntaan. (Jokinen & Saaristo 2006, 215.) Tämä median esittämä suhdeideaali saattaa osaltaan nostaa ihmisten parisuhteeseen kohdistuvia odotuksia ja saa osaltaan kyseenalaistamaan aviosuhteen yhtenä parisuhdemuotona. Beck-Gernsheim (2002, 21) huomauttaa, että vaikka perhe-elämä on tärkeä elämän osa-alue monille ihmisille, niin usein tämän elämäntavoitteen saavuttamisessa epäonnistutaan. Tämä johtanut siihen, että parisuhteessa eletään ikään kuin ”ulko-ovi raollaan” ja siihen ei kiinnitytä niin voimakkaasti kuin aiemmin. Hänen mukaansa eron varautuminen itse asiassa mahdollistaa eron. (Beck-Gernsheim 2002, 26.) Myös vanhempien eron kokeneet lapset siirtävät helposti käsityksen eron normaaliudesta omiin aikuisuuden parisuhteisiin. Beck-Gernsheim puhuu avioeroriskin sosiaalisesta perinnöllisyydestä. (emt. 2002, 28-30.) Uutisointi avioerojen yleistymisestä on johtanut siihen, että ihmiset todella ovat alkaneet ajatella avioliittoa riskinä. Avioeroa pidetään yleisesti merkinä epäonnistuneesta avioliitosta. Avioeroriskiinkin on alettava varautua jo etukäteen ja uuden kumppanin sopivuus on testattava huolellisesti. (Jallinoja 2000, 77.)

3 AVIOERO OSANA IKÄÄNTYVIEN ELÄMÄNKULKUA

Avioero nähdään nykyään jo normaalina elämäntapahtumana liittyvänä ilmiönä (Pitkänen & Jalovaara 2007, 151) tietyn ikäisten kohdalla. Nuoret aikuiset ovat tyypillisimpiä eroajia ja heidän kohdallaan myös uusi avioliitto on vielä odotettavissa. Ikääntyvien kohdalla odotukset ovat toisenlaiset. Usein ajatellaan, että ikääntyvien parisuhdetilanne on vakaa eikä siihen ole odotettavissa enää merkittäviä muutoksia. Ikänormit siis sulkevat avioeron ikääntyvien normaalielämäntapahtuman ulkopuolelle. Vaikka avioeronneisuus on ikääntyvien keskuudessa yleistynyt, ei ikääntyvien eroon suhtauduta vielä yhtä luontevasti kuin nuorempien. Eroa ikääntyvänä pidetään siinä mielessä poikkeuksellisenä elämäntapahtumana, että siihen kiinnitetään vielä enemmän huomiota kuin nuorempien avioeroon. Muutoksia asenteisiin on odotettavissa, koska avioerot tulevat vain yleistymään myös ikääntyvien kohdalla.

Sosiaalitieteelliseltä näkökannalta tarkasteltuna elämäntapahtuma nähdään ikävaiheina ja niihin liittyvinä sosiaalisina asemina. Elämäntapahtuma liittyy vahvasti yhteiskunnallisiin instituutioihin eli ikä- ja siirtymävaiheet ovat sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettuja. Näin nähtynä, elämäntapahtuma on siis normatiivisesti rakentunut, ja siihen liittyy odotuksenmukaisuutta. Yhteiskunnallinen modernisaatio yhdenmukaisti, institutionalisoi ja vaiheisti elämää, mutta myöhäismoderni antoi mahdollisuuden jäsentää uudelleen elämäntapahtumaa. Instituutiot eivät enää niin vahvasti ohjaa yksilöllistä elämäntapahtumaa, vaan variaatiot ovat alkaneet lisääntyä traditionaalisen elämäntapahtuman menettäessä selitysvoimaansa. (Vilkkonen 2000, 75-77.) Elämäämme ohjaa tästä huolimatta niin epäviralliset kuin virallisetkin normit ja sosiaaliset suhteet, jolloin oma valinnanvapaus kyseenalaistuu. Monilla elämäntapahtumilla on edelleen ”oikea” ajoituksensa elämäntapahtumassa, jolloin yhteisöllä on tiettyjä odotuksia tapahtumien ajankohdasta. Joillakin elämäntapahtumilla saattaa olla myös jokin ihanteellinen keskinäinen tapahtumajärjestys, kuten esimerkiksi ensin ammatti, sitten työ ja lopulta perhe. Vaikka yksilöillä on nykyään paljon enemmän valinnanvapautta elämäntapahtumansa suhteen, on edelleen muutamia elämäntapahtumia, jotka ovat suunnilleen ennustettavissa iän perusteella, tästä esimerkkinä muun muassa oppivelvollisuusikä ja paljon keskustelua herättänyt eläkkeelle siirtymisikä.

Elämäntapahtumat voivat olla sidoksissa myös johonkin ikäkohorttiin tai sukupolveen (Marin 2001, 34–37.)

3.1 Elämän eteneminen ja sen ohjautuvuus

Sosiologiassa elämän etenemistä kuvataan elämänkulun käsitteellä (Marin 2001, 28). Elämä voidaan nähdä jatkuvasti etenevänä, mutta tietyt metaforat voivat antaa hieman eri kuvan tästä etenemisen tavasta. (Tuomi 2000, 14-15.) Esimerkiksi elämäнкаaren, elämänpolun ja elämänurran käsitteitä käytettäessä on havaittava niiden välillä olevat pienet tulkinnalliset eroavaisuudet. Etenkin elämäнкаariajattelua (*life span*) pidetään ongelmallisena siksi, että sen nähdään korostavan liikaa ihmisen elämän biologista tai geneettistä determinismia. Se voi luoda käsityksen elämän alku- ja loppuosan samankaltaisuudesta, ja jotka voivat jopa kohdata toisensa. Elämäнкаarianalogia on siinä mielessä vaarallinen tapa lähestyä ikääntymistä, koska siitä saattaa muodostua jonkinlainen itseään toteuttava ennuste. Ikääntyvät voivat irrottaa otteensa elämästä, koska he ajattelevat sen kuitenkin tapahtuvan pian ilman, että siihen voi itse vaikuttaa. Lisäksi yleiset asenteet ikääntyviä kohtaan saattavat muuttua kielteisiksi elämäнкаariajattelun vaikutuksesta. (Marin 2001, 28-29.)

Elämäнкulku (*life course*) nähdään paremmin sopivaksi sosiologiseen käsitykseen elämän etenemisestä, koska siinä huomioidaan ihmisten oma mahdollisuus vaikuttaa elämänsä. Elämäнкulku huomioi myös sellaiset sosiologialle relevantit asiat kuten, ikänormit ja kohorttivaikutukset, jotka ovat seurausta historiallisista ja yhteiskunnallisista tekijöistä. Elämäнura viittaa yksisuuntaiseen elämän etenemiseen, joka on määräytynyt ennalta. Ihmisten ei ole mahdollista poiketa elämäнuraltaan eikä heillä ole mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämäнкulkuunsa. Elämänpolun käsite antaa suurimman mahdollisuuden poiketa tavanomaisista ratkaisuista. Tämän ajattelutavan mukaan ihmisillä on runsaasti valinnan mahdollisuuksia ja elämän päämäärät ovat vielä tuntemattomia. Elämänpolulta voi vapaasti poiketa tai mennä vaikka niin halutessaan takaisinpäin. (Marin 2001, 28-29.)

Elämänpolkumetafora korostaa yksilön omaa vapautta päättää elämäнкulustaan (Vilkkö 2000, 79). Elämänpolkuajattelu onkin lähellä Anthony Giddensin käsitystä elämän

etenemisestä. Giddens kuvaa elämäntulkua individuaalisena refleksiivisenä projektina, jota tulee jatkuvasti muokata ja uudelleen määritellä (Giddens 1991, 75). Meidän täytyy jatkuvasti arvioida suhdettamme oman elämäntulkun ja ympäristömme välillä. Myöhäismodernit ihmiset ovat pakotettuja tekemään yhä enemmän valintoja omaan elämäntulkkuun liittyen, koska traditionaaliset mallit eivät enää välttämättä tarjoa toimivia ratkaisuja eri elämäntilanteisiin. On tyypillistä rakentaa omaa minuitaan sellaiseksi, että siihen voi turvata, kun muu elämä vaikuttaa sekasortoiselta. Tällöin minuus ja identiteetti ovat viimeisiä asioita, joita ihminen kokee voivansa itse kontrolloida. (Määttä 2002, 41-44.) Siirtymävaiheista tulee otollisia hetkiä identiteettikriisille, jolloin omaa identiteettiä ja toimintaa tulee reflektoida entistä tarkemmin. Koska tämä jatkuva elämän reflektointi voi tuntua välillä jopa kaoottiselta, epäjatkuvuuksien sarjalta, on mahdollista, että elämästä puhumisen painopiste siirtyy elämäntulkullisen jatkuvuuden kuvaamisesta jatkuvuuden luomiseen. Tämä elämäntulkullisen jatkuvuuden luominen tapahtuu muun muassa kertomalla elämä eheäksi narratiivien avulla. (Vilkkonen 2000, 81-84.)

Elämäntulkku ei ole vapaasti yksilöiden omassa hallinnassa vaikka näin haluamme ajatella. Elämäntulkkuun ja ihmisen kehitykseen vaikuttavat neljä päätekijää: (1) historiallinen ja maantieteellinen konteksti, (2) sosiaaliset siteet, (3) toimijuus sekä (4) tapahtumien että sosiaalisten roolien ajoittuminen (Elder & Giele 2009, 9-12). Kehitys ja elämäntulkku eivät ole lineaarisesti eteneviä vaan niihin vaikuttavat myös yhteiskunnan historialliset ja sosiaaliset vaihtelut, joiden vaikutus eri syntymäkohortteihin voi olla hyvin erilainen. Jotkut suuret yhteiskunnalliset muutokset saattavat leimata koko ikäkohortin, joka antaa helposti liian mustavalkoisen kuvan tähän ikäkohorttiin kuuluvien elämästä. (Heikkinen & Tuomi 2000, 5.) Featherstone & Hepworth (1991) ovatkin määritelleet elämäntulkun sosiaalisesti instituutioksi tai konstruktioksi, joka tarvittaessa mukautuu yhteiskunnallisiin muutoksiin. Sosiaalisella integraatiolla tai sosiaalisilla siteillä tarkoitetaan sitä, millaisia sosiaalisia rooleja yksilöllä on yhteisöissä, esimerkiksi perheyhteisössä. Sellaisen perhetapahtuman kuten avioeron seurauksena myös sosiaaliset roolit muuttuvat. Avioerolla on vaikutuksia useiden ihmisten elämään perhekontekstissa, jolloin elämän vastavuoroisuus tai ”linkittyminen” muiden elämään tulee selvästi esille. Oma toimijuus ja elämän kontrollointi sekä päämäärien asettaminen erilaisten henkilökohtaisten valintojen muodossa vaikuttavat rooleihin ja tilanteisiin. Sosiaaliset ja normatiiviset odotukset

ohjailevat elämäntapahtumien ajoittumista ja erilaisia siirtymävaiheita. (Elder & Giele 2009, 9-12.)

3.2 Avioero elämäntapahtumana

Ihmisen elämänkulku on täynnä monenlaisia siirtymävaiheita, kriittisiä jaksoja ja tapahtumia, joilla voi olla hyvin pitkäaikaisia vaikutuksia elämänkulun kannalta. Avioero on yksi tällainen elämäntapahtuma, joka vaikuttaa elämään vielä vuosien päästä. Siirtymävaiheiden merkitys on muuttunut elämänkulun näkökulmasta siten, että niiden merkitystä korostetaan aiempaa enemmän. (Vilkko 2000, 77.) Elämänkulku sisältää selvärajaisia ja vähemmän selvärajaisia siirtymiä, joiden avulla siirrytään elämänvaiheesta toiseen. Tietyt sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät yhdenmukaistavat ihmisten elämänkulkua ja helpottavat ihmisille yhteisten elämänkulunrakenteiden hahmottamista. Toisinaan näitä yhteisiä elämänkulunrakenteita voi olla vaikea havaita, koska ihmisten elämäntyylit ovat yksilöllistyneet, ja näin rikkovat yleiset elämänkulun rakenteet. (Marin 2001, 32-33.) Tavallisesti siirtymällä tai tapahtumalla on sekä sosiaalinen että psykologinen puoli. Elämäntapahtuma on sosiaalinen, kun yhteisö määrittelee toiminnalle normit. On pitkälti yhteisön päätettävissä, onko jokin toiminta sallittua vai kiellettyä. Usein myös elämäntapahtuman psykologinen puoli on jollain tavalla yhdistynyt sosiaalisiin tekijöihin. Tapahtumalla on psykologinen merkitys, jos sitä pidetään ihmiselle itselleen merkityksellisenä. Toisaalta yhteiskunta määrittää myös sitä, mikä voi olla yksilölle merkityksellinen kokemus. (Marin 2001, 34.)

Avioero on elämäntapahtuma, jolla on sekä sosiaalinen että psykologinen merkitys. Yhteisöllä on aina oma mielipiteensä sille, oliko avioero oikea ratkaisu vai ei. Tämä yhteisön päätös avioeron oikeellisuudesta vaikuttaa osaltaan myös siihen, millaiseksi psykologiseksi kokemukseksi avioero sen kokeneelle yksilölle muotoutuu. Oman onnen tavoittelu on hyväksyttävä peruste avioerolle etenkin kaupungeissa mutta maaseudulla ja pienemmällä paikkakunnilla eronnut saattaa kantaa edelleen sosiaalista stigmaa, eronneen naisen tai miehen leimaa. Vaikka muutoksia on tapahtunut yleisissä asenteissa, ei avioerosta tule helppoa asiaa sen kokeville (Maksimainen 2008).

Yhteisö määrittelee myös ikääntymiselle normit. Se määrittelee sitä, mitä pidetään ikääntyvien kohdalla hyväksyttävänä käyttäytymisenä ja mitä ei. Yhteiskunta vaikuttaa sosiaaliseen ikääntymiseen aiheuttaen siihen katkos- ja murroskohtia vaikka myös ikääntyvät itse pyrkivät aktiivisesti hallitsemaan elämänsä kulkuaan. Nämä katkos- ja murroskohdat muuttavat yksilön yhteiskunnallista asemaa ja itsensä määrittelyä. Yhteiskunta siis jaksottaa ja vaiheistaa elämänsä kulkua ja luo näin sosiaalista järjestystä ja ennustettavuutta. (Jyrkämä 2001, 276.) Vaikka yhteiskunta ohjaileekin ihmisten elämänsä kulkua, ei ikääntyminen ole vain ulkoapäin ohjautuvaa passiivista ajatelmista kohti vanhuutta. Ikääntyminen on ennen kaikkea vuorovaikutusprosessi, jossa ihmiset itse rakentavat elämänsä vuorovaikutuksessa yhteiskunnan, ympäristön ja sosiaalisten ryhmien avulla. Vanhenemiseen liitetään tiettyjä käyttäytymisodotuksia ja suhtautuminen näihin käyttäytymisodotuksiin muokkaa myös niitä mielikuvia ja käsityksiä siitä, miten ikääntyminen ymmärretään. (Jyrkämä 2001, 277.)

Elämänmuutokset tai siirtymät elämänvaiheesta toiseen aiheuttavat aina jonkinlaista stressiä, koska muutoksiin liittyy epävarmuutta, se haastaa vanhat rutiinit ja vaatii sopeutumista uuteen tilanteeseen. Stressin määrään vaikuttaa paljon myös se, miten ympäristö muutokseen sopeutuu. Sellaisilla elämänmuutoksilla, kuten avioerolla tai leskeyksillä, on jo itsessään vaikutuksia ikääntyvien psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen. Jos ympäristö vielä kielteisessä mielessä suhtautuu asiaan, niin yksilön kokeman stressin määrä lisääntyy. Nämä muutokset aiheuttavat häiriöitä heti siinä hetkessä, kun ne tapahtuvat, mutta niillä on myös pitkäaikaisia vaikutuksia. Näitä pitkäaikaisvaikutuksia ovat muun muassa erilaiset sosiaaliset, taloudelliset ja terveydelliset muutokset. (Almeida & Wong 2009, 141-142.)

Eri ikä- ja elämänvaiheisiin liitetään tiettyjä rooleja ja odotuksia, joista osa on sopivia ja toivottavia ja osa puolestaan sopimattomia. Roolien ja iän sidonnaisuus toisiinsa ei aina ole tietoista, vaan ne tiedostetaan usein vasta siinä vaiheessa, kun joku toimii vastoin odotuksia (Rantamaa 2001, 59). Avioero on suuri muutos missä elämänvaiheessa tahansa. Avioeron ei nähdä kuuluvan etenkään osaksi hyvää ikääntymistä, jolloin parisuhdetilanteen uskotaan olevan melko pysyvä. Ikääntyvä tai ikääntyneenä eroamista saatetaan ikänormien painostuksesta pitää häpeällisenä. Virallista eroa vältetään ja saatetaan valita esimerkiksi

erillään asuminen virallisen eron sijaan. Eroaminen voi osaltaan lisätä turvattomuuden ja yksinäisyyden tunteita. Uusien suhteiden rakentaminen on iäkkäämpänä usein hankalampaa kuin nuorempana, koska yhteiskunnalliseen toimintaan osallistuminen muun muassa työssä käynnin muodossa on jäänyt pois. Myös oma terveydentila ja taloudellinen asema voivat rajoittaa osallistumista esimerkiksi harrastustoimintaan. Raja ikääntyvien avioliiton ja avioeron välillä ei aina ole selkeä. Yhteyttä saatetaan pitää tiiviisti vaikka avioero olisikin jo laillistettu. (Tuominen, 1994, 184.) Yhteydenpidon jatkuminen riippuu paljon avioeron syistä. Jos ero on ollut suhteellisen sopuisa, niin yhteydenpito ehkä koetaan jossain määrin velvollisuudeksi, koska takana saattaa olla pitkä yhteinen historia. Ikääntyvien avioerojen määrä tulee todennäköisesti kasvamaan nyt, kun suuriin ikäluokkiin kuuluvat alkavat olla eläkeiässä. Tämä johtuu etenkin siitä, että tähän sukupolveen kuuluvia on paljon mutta myös monet muut yhteiskunnallisessa ilmapiirissä tapahtuneet muutokset helpottavat eroamista myöhäisellä aikuisiällä. Muun muassa naisten taloudellinen itsenäisyys, uskonnollisten normien väljentyminen sekä yleisten asenteiden muuttuminen avioeroa kohtaan suopeammaksi ovat osaltaan helpottaneet avioeron normalisoitumista elämäntapaan. (ks. Tuominen 1994, 184.)

Niin avioliitossa kuin avioerossakin korostuu oma valinta. Avioliitto on vain yksi parisuhteen muoto, kuten avioerokin on vain yksi parisuhteen päättymisen muoto. Avioerojen yleistyminen nähdään yhtenä yksilöllistymisen ilmentymänä. Puhe avioeroista yksilöllisyyden ilmentymänä on kuitenkin ristiriitaista, kun tarkastellaan esimerkiksi sitä, miten ihmiset perustelevat aviosuhteen muodostumista tai avioeroaan. Yksilöllistymispuhe on vahvasti valikoivaa. Monesti aviopari pitää ensikohtaamistaan lähes yksinomaan kohtalon sanelemana. Käsitys ”kohtalosta” elämäntapaa ohjaavana tekijänä ei sovi siihen vallalla olevaan käsitykseen, että ihmiset olisivat rationaalisesti omaa elämäänsä ohjailevia yksilöitä. (Jallinoja 1997, 121.) Avioeroa voidaan perustella esimerkiksi sillä, että ero oli väistämätön, johon on jouduttu jonkin ulkoisen syyn tai olosuhteiden pakottamana. Kohtalon rooli erotilanteessa on melkein yhtä ratkaiseva kuin puolisojen ensikohtaamisessa. (Jallinoja 1997, 131-132.) Aina ihmiset eivät siis painota omaa rationaalista valintaansa elämäntapahtumien kohdatessa. Tämä saattaa johtua siitä, että osa elämäntapahtumista on yksilölle itselleen yllätyksellisiä vaikka siinä ei elämäntapahtumien kannalta mitään yllätyksellistä olisikaan. Avioeron ehkä ajatellaan

kuuluvan osaksi muiden elämäntapaan mutta ei omaa. Onhan suurimmalla osalla edelleen päämääränä elinikäinen kumppanuus avioliittoa solmittaessa.

3.2.1 Naiset popularisoituneen ihmissuhdediskurssin tuottajina ja sen kohderyhmänä

Jaana Maksimainen (2008, 209) puhuu terapiakulttuurista ja terapiakulttuurisesta parisuhteesta, joiden tarkoituksena on kuvata nykyaikaista maailmankuvaa ja parisuhdeasioiden ympärille kietoutunutta keskustelua. Avioerojen ja parisuhdeongelmien ympärillä vellova terapiapuhe edustaa tyypillisesti sitä diskurssia, joka terapiakulttuuriin liitetään. Kivivuori (1992) käyttää ilmiöstä nimitystä psykokulttuuri, joka näkyy erityisesti psykologisten käsitteiden ja ajattelumallien valikoituneena valumisena jokapäiväiseen elämään. Terapeuttisen eetoksen voimistumisen takana nähdään olevan laaja-alaisia yhteiskunnallisia muutoksia. Yksilöllisyyden korostaminen sekä traditioiden ja sosiaalisten normien mureneminen ovat saaneet yksilöt kääntämään katseensa sisäänpäin ja keskittymään ”itseensä”. (Maksimainen 2008, 210.) Naiset ovat tyypillisesti terapeuttisen eetoksen kohderyhmää ja toisaalta sen ylläpitäjiä. Tämä saattaa johtua siitä, että popularisoitunut ihmissuhdepuhe ja -neuvonta ovat perinteisesti suunnattu naisille. (Maksimainen 2008, 211.) Terapeuttisen eetoksen näkökulmasta keskeinen toimija on tuntemuksiaan ja kokemuksiaan refleктоiva yksilö. Terapeuttinen diskurssi, jota käytetään rakkauden rationalisoinnissa ja suhdetyössä elää rinnakkain romanttista rakkautta ihannoivan eetoksen kanssa (Gross 2005, 305-306).

Terapeuttista eetosta kuvaa loputon puhe tunteista ja ihmissuhteista. Kulttuurissamme suositaan tunteista puhumista ja keskustelua. Puhumattomuudesta on puolestaan tullut suorastaan pahe rakastumista palvovassa ja yhdessäoloa arvostavassa parisuhteessa. Parisuhteen ihanteena ajatellaan usein olevan kaikkien asioiden jakaminen puolisoitten kesken. Sosiologi Lynn Jamieson (1998) puhuu ”paljastavan läheisyyden” kulttuurista. Sen mukaan hyvä parisuhdesuhde perustuu vastavuoroiselle ymmärtämiselle ja läpinäkyvyydelle. (Jamieson 1998, Jokisen 2005, 145-146 mukaan). Parisuhdeongelmia yritetään ensisijaisesti ratkoa keskustelemalla tilanteesta aviopuolisoiden kesken tai ammattiauttajan luona, jolloin ne, joille keskustelu ei ole luonteva tapa ilmaista itseään, jäävät heikkoon asemaan. (Jallinoja 2000, 161.) Naisten nähdään jo sukupuolensa puolesta

olevan etulyöntiasemassa, kun puhutaan tunteista. Antiikin kreikkalainen filosofi Platon piti naisia alempiarvoisina miehiin nähden, koska naiset käyttäytyivät hänen mukaansa irrationaalisesti tunneviettiensä ohjailmina, kun taas miehet omaavan luonnostaan naiseen nähden korkeamman rationaalisen toimintakapasiteetin. Vaikka Platonin ajatukset ovat reilusti yli 2000 vuoden takaa, niin ajatukset ovat säilyneet hämmästyttävän samankaltaisina aina näihin päiviin asti. (Hunt 2005, 129.) Länsimaissa tunteita pidetään edelleen irrationaalisuuden ilmentymänä ja ne liitetään muun muassa tahdon heikkouteen, kontrollin menettämiseen ja naissukupuoleen. Feministien mukaan patriarkaalinen yhteiskunta pitää naisille soveliaana näyttää tunteensa eli heikkoutensa ja riippuvuutensa (miehestä). Tunteiden näyttäminen on lisäksi jakautunut kahteen tilaan, julkiseen ja yksityiseen, joista julkisella tilalla tarkoitetaan työtä ja yksityisellä, kotiympäristöä. Julkista tilaa pidetään tyyppillisesti miehille kuuluvana, tunteettomana tilana ja kotia taas naisille kuuluvana, emotionaalisena tilana. Naisten oletetaan luonnostaan olevan hyviä käsittelemään toisten tunteita, koska ovat itsekin tunteellisia. Yhteiskunnan asettamat odotukset ja sukupuoliroolit ovat jo kauan määritelleet muun muassa sen, millaisten tunteiden näyttäminen on hyväksyttävää miehille ja naisille. Muutokset kulttuurisissa odotuksissa ovat antaneet etenkin miehille liikkumatilaa omissa sukupuolirooleissaan. Miehiiä kannustetaan yhä enemmän ilmaisemaan myös pehmeitä tunteita. (Hunt 2005, 129-130.) Terapiakulttuuria ajatellen heitä kannustetaan omaksumaan terapeutin diskurssi.

Terapiakulttuurinen ymmärrys parisuhteen monimutkaisuuden käsittämisessä on tärkeää. Parisuhde on jatkuvasti terapeutin tarkkailun alla, jolloin joudutaan jatkuvasti etsimään mahdollisia ongelmia siinä ja ennaltaehkäisemään niitä mahdollisimman hyvin. (Maksimainen 2008, 213.) Terapeutin eetos vahvistumisen myötä parisuhteesta on tullut ymmärtämisen ja vaalimisen kohde. 2000-lukua voidaan sanoa kuvaavan ihmissuhdeasioiden tuotanto ja kulutus. (Maksimainen 2008, 214.) Parisuhde on tuotteistettu terapiakulttuurin avulla. Vahva luottamus asiantuntijatiitoon on myös yksi aikaamme leimaavista piirteistä. On siis täysin luontevaa hakea ammattiapua avioliiton ylläpitämisessä ja toisaalta erokriisin selvittämisessä. Asiantuntijatiito on kuitenkin hyvin kapea-alaisesti erikoistunutta ja aikaan sidottua ja näinpä erilaiset suositukset ja ohjeet muuttuvat jatkuvasti. (Jallinoja 1997, 28-29.) Tätä asiantuntijatiiton korostumista voidaan osittain pitää myös sekularisaation seurauksena, rationaalisuuden voittokulkuna. (esim.

Beck-Gernsheim 2002, 46-48.) Modernissa ajassa ihanteena on pystyä toimimaan rationaalisesti ja johdonmukaisesti kohti tavoitetta. (Jallinoja 1997, 28-29). Vaikka tunteet nähdään modernin vastakohtana, muun muassa Stjepan Meštrović (1993; 1997) väittää myös tunteiden modernisoituneen. Rationaalisuus on mekanisoinut tunteet, jonka seurauksena tunteista on tullut massatuotteita (Jallinoja 1997, 34).

3.3 Sukupuoli- ja ikäroolit elämänkulussa

Etenkin naisiin kohdistuvat asenteet ja heidän elämäntapansa ovat muuttuneet paljon, kun verrataan nyt eläkkeelle siirtyvien naisten ja vaikkapa heidän äitiensä elämää. Eläkkeelle siirtyvien naisten äitien elämässä keskeisen sijan saivat perhe, muu suku, uskonto ja isänmaa. Vähemmälle huomiolle jäivät omat tarpeet ja toiveet. Nykyään elämäntavat ja asenteet ovat muuttuneet yhteisöllisestä yksilöllisempään suuntaan ja perheen sidoksia pyritään höllentämään. Tästä huolimatta perhe on monien ikääntyvien elämässä se asia, joka asetetaan toisinaan omien toiveiden ja tarpeiden edelle. Uskonnon vaikutus yhteiskuntaamme on vähentynyt huomattavasti. Juuri eläkkeelle siirtyneen sukupolven sanotaan kohtaavan täysin uudenlaisen elämäntavan vaikka ydinperhe on edelleen keskeisessä roolissa. Heillä on kuitenkin huomattavasti enemmän liikkumavaraa elämäntyylien suhteen kuin edeltävillä sukupolvilla. He saavat enemmän päättää siitä, miten paljon haluavat sitoutua perheeseen. Tähän syynä on naisten taloudellisen tilanteen kohentuminen ja itsenäisyyden lisääntyminen. Naisesikuvien ja perinteiden puuttuminen voi nostaa epävarmuuden tunteet pinnalle. (Jokinen & Saaristo 2006, 212-214.) Vaikka naisten elämäntyyli ovatkin ratkaisevalla tavalla muuttuneet, niin edelleen monet tekijät, kuten sukupuoli- ja ikänormit, ohjailevat elämänkulkua.

Heterotapaisuus ilmentää heteronormatiivisuutta käytännön tasolla. Heteronormatiivisuus tarkoittaa ”luonnollista tilaa” ja ideaalia. Tapaisuuden käsite viittaa niihin käytäntöihin, joita institutionaaliset normit ja rakenteelliset pakot ohjaavat, ja jotka lopulta konkretisoituvat ihmisten toiminnaksi, tottumuksiksi ja elämänrytmeiksi. (Jokinen 2005, 140-142.) Yvonne Hirdman on puhunut sukupuolisopimuksesta, joka on lähellä heterotapaisuuden käsitettä. Sukupuolisopimus sisältää ne kulttuuriset koodit ja konkreettiset käsitykset siitä, miten sukupuolta esitetään ja mitä oikeuksia ja velvoitteita

siihen liitetään. (Hirdman 1990 Julkunen 2010, 19 mukaan). Sukupuolisopimusta määriteltäessä yksityisen ja julkisen elämänalueen raja korostuu. Miesten toimintaa kuvaa yksilöllinen vapaus toimia kaikilla elämänalueilla. Naisten toiminnan tilana painotetaan enemmän yksityistä elämänaluetta eli kotia ja perheestä vastaamista. (Häggman 1994, 174, 184-185.) Sukupuolisopimusta ei tosin enää ajatella näin jyrkkärajaista. Kuitenkaan jännite perheen ja julkisen maailman välillä ei ole kadonnut etenkin moraalin ja etiikan alueella (Pylkkänen 2008, 79.) Myös käytännön toiminnantasolla sukupuolisopimus vaikuttaa edelleen naisten ja miesten tapoihin. Esimerkiksi perhesuhteisiin liittyvät vastuut ovat edelleen voimakkaasti sukupuolittuneita. Naisia pidetään pääasiallisina perhesuhteiden ylläpitäjinä. Perhesuhteisiin liittyvät normit, moraalit, tunteet ja niihin kohdistuvat odotukset ovat sukupuolittuneita. (Sevón & Notko 2008, 20-21.) Hoivaa ja huolenpitoa on pidetty naisille luonnollisena vaistona ja tätä kautta itsestään selvänä toimintana. Naisiin kohdistetaan kulttuurisia hoivaan liittyviä odotuksia edelleen enemmän kuin miehiin, jolloin miehiin ei myöskään niin herkästi kohdisteta moraalista paheksuntaa. (Sevenhuijsen 1998, 20; Sevón & Notko 2008, 15.)

Sukupuoli vaikuttaa myös ikääntymiskäsityksiin. Länsimaissa vallalla olevat käsitykset esimerkiksi keski-ikäisyydestä liittyvät kriisiin, heikkenemiseen ja ikääntymiseen molempien sukupuolien kohdalla. Keski-ikää pidetään käännekohtana, askeleena vanhuuteen. Näin ollen keski-ikään liittyy paljon negatiivisia mielikuvia vaikka historiallisesti sitä ei ole pidetty erityisen ongelmallisena elämänvaiheena. (Hunt 2005, 169-171.) Keski-ikää yleensä pidetään elämäntavoitteiden ja arvojen uudelleentarkastelun paikkana, jolloin parhaat vuodet ovat jo takana ja edessä kuolema väistämättömänä tosiasiana (Hunt 2005, 174-177.) Etenkin naisten ikääntyminen nähdään ongelmallisena, koska vanhempi nainen ei enää vastaa ihanteita nuoruudesta ja viehättävyydestä. Naiset joutuvat taistelemaan säilyttääkseen nuorekkaan ulkonäkönsä mahdollisimman pitkään. Naisten fyysisille ikääntymismerkeille annetaan enemmän painoarvoa kuin miesten fyysisille muutoksille. (Hunt 2005, 186.) Naisen ruumis on perinteisesti nähty katseen kohteena, joka on julkinen, yleisesti arvioitava ja kommentoitava asia (Julkunen 2003, 97, 102-103). Naisten ikääntyminen on asetettu lääketieteelliseen kehykseen, jossa naisten luonnollinen hedelmällisen iän päättymisen nähdään lääketieteellistä hoitoa vaativana sairautena (Hunt 2005, 169-171.)

Yhteiskunnassa, jossa avoimesti ihaillaan nuoruutta, vanhuus jo sinänsä edustaa lähestyvää kuolemaa. Tämän vuoksi ikääntymisen merkkejä pyritään peittämään, korjaamaan ja hallitsemaan. Arvostettua on hallittu ja tyylikäs vanheneminen. Ruumiillisen rapistumisen nähdään viittaavan kyvyttömyyteen ja itsekontrollin menettämiseen. Stereotyyppisesti ajatellen ikääntyminen viittaa siis täysivaltaisen aikuisuuden päättymiseen, taantumiseen ja sairauteen. (Kangas & Nikander 1999, 11-12.) Ageismilla tarkoitetaan syrjintää iän perusteella. Ageismi tarkoittaa vääriä stereotyyppisiä mielikuvia iäkkäistä. Iäkkäät kohtaavat syrjintää ikänsä perusteella muun muassa terveydenhuollossa, mediassa, työssä ja jossain määrin myös elämäntyylyissä. Vanhempiin ihmisiin liitetään jo pelkästään ulkonäön perusteella paljon enemmän negatiivisia piirteitä kuin mitä nuorempiin. (Giddens 2006, 196.) Länsimaisessa kulttuurissamme ikääntymisellä nähdään olevan myös negatiivisia sosiaalisia seurauksia, joista esimerkkinä sosiaalisista rooleista luopuminen. Myöhemmin sosiaalisen aktiivisuuden tilalle ajatellaan tulevan riippuvuus muiden hoivasta. Vaikka iäkkäille sopivaksi ajatellut roolit kuten leski tai pitkäaikaissairas, antavat negatiivisen kuvan iäkkäiden rooleista, niin tilalle tulee myös positiivisempia rooleja, kuten isovanhemmuus, eläkeläisyys ja virkeä ”kolmas ikäisyys”. (Hunt 2005, 186-187.)

3.3.1 Ikääntyminen yhteiskunnallisena prosessina ja yksilöllisenä kokemuksena

Kulttuuriperinteessämme on aina ollut tyypillistä jaotella ihmiset ominaisuuksiensa perusteella erilaisiin ryhmiin ja ihmisten elämä ikäkausiin. Tiettyyn ryhmään ja ikäkauteen kuuluminen auttaa ihmisiä kohdistamaan itseen ja toisiin liittyviä odotuksia. Koska nämä jaottelut tehdään usein biologisten ominaisuuksien perusteella, saattaa syntyä harha, jossa ikäkausia pidetään luontaisina tai osana luonnon järjestystä. Nämä jaottelut ovat kuitenkin enimmäkseen kulttuurisia rakennelmia, jotka ohjaavat ihmisiä tietyn kriteerein erilaisiin asemiin ja rooleihin yhteiskunnassa. Ikäkriteerit eivät ole siis iästä johtuvia, vaan pikemminkin ikäsidonnaisia ja kulttuurisesti määräytyneitä. Eri kulttuurien välillä on suurta variaatiota ikäkriteerien välillä. (Tuomi 2000, 13-14.)

Ikääntyminen tapahtuu aina jossain yhteiskunnallisessa kontekstissa, jolla on oma vaikutuksensa ikääntymisprosessin etenemiseen. Tästä johtuen ikääntymistä voidaan

tarkastella sosiaalisena ja yhteiskunnallisena tapahtuma, koska ihmiset vanhenevat aina jossain ajassa ja paikassa. Biologinen ja psyykkinen vanheneminen vaikuttavat osaltaan siihen, millaiseksi vanheneminen yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti muotoutuu, ja millaisia merkityksiä siihen liitetään. Yhteiskunnan monitasoinen ja -ulotteinen rakenne asettaa vaihtelevat puitteet eri yhteiskuntaluokkien sekä alueitten välille. Näin ajatellen vanhenemisen etenee eri tavoin eri ihmisryhmien välillä. (Jyrkämä 2001, 276.)

Väestön ikääntyminen on yhteiskunnallinen prosessi, mutta itse ikääntymiskokemus on henkilökohtainen. Jokainen ikääntyy omalla henkilökohtaisella tavallaan ja jälkimodernissa, yksilöllistyvässä yhteiskunnassa tätä näkökulmaa pyritään korostamaan. (Haarni 2010, 33.) Yksilöllisyyden korostamisesta huolimatta ikääntyvät nähdään usein yhteiskunnallisesti homogeenisena ryhmänä, jolla on tiettyjä stereotyyppisiä ominaisuuksia. Yksilöllisyyden korostuminen ei näyttäisi toteutuvan käytännön tasolla. (Jyrkämä 2001, 276.)

Yksilöllinen kokemus omasta iästä poikkeaa usein kronologisesta ja kulttuurisesti määritellystä iästä. Oma kokemus ja ulkopäin määritelty ikä eroavat juuri niin päin, että ihminen kokee itsensä ikäistään nuoremaksi. (Kangas & Nikander 1999, 9.) Kun puhutaan iäkkäistä ja vanhoista, ymmärretään nämä aina vanhempina kuin mitä itse on. (Julkunen 2003, 85-86.) Persoonallinen ikä on osa postmodernia ajattelutapaa ja se liitetään osaksi yksilöllistymisajattelua. Persoonallinen ikä liitetään itse asetettujen tavoitteiden sekä niiden saavuttamisen arviointiin. Sitä myös pidetään irtiottona yhteiskunnallisista instituutioista, jotka pyrkivät osaltaan määrittelemään yksilön ikää. (Rantamaa 2001, 61-62.) Gerontologisessa tutkimuksessa on havaittu, että samalla kun ruumis muuttuu ja sosiaalinen ikä karttuu, niin minuus säilyy lähes muuttumattomana. Ruumiin nähdään edustavan kronologista ikää, joka kätkee alleen yhä nuorelta tuntuvan koetun minuuden. Vanheneva ruumis toimii ikään kuin naamiona, joka peittää koetun iän. Minuuden muuttumattomuutta ei kuitenkaan pidetä itsestäänselvyytenä, vaan ajatellaan, että sekä minuus että ruumis muuttuvat. Minuuden nähdään tavallisesti muuttuvan positiiviseen suuntaan ja ruumiin kielteiseen suuntaan. (Julkunen 2003, 73-74.)

3.3.2 Ikääntyvien elämäntilanteen vapautuminen

Ikääntyvien rooli on nykyään vapauttavampi kuin aiemmin. Ikääntyvien ei tarvitse enää mahtua samaan muottiin, vaan elämäntilanteissa alkaa olla jo valinnan varaa, mutta tietyt elämäntilanteet ovat hyväksyttävämpiä kuin toiset. Vaikka elämäntilanteiden ja -tilanteiden ikäsidonaisuus on vähentynyt, määrittelemme silti itsemme juuri tiettyyn ikäkategoriaan kuulumisen avulla. Konteksti tai yhteisön elinajanodote vaikuttavat siihen, minkä ikäisenä itsemme näemme. (Hunt 2005, 35.) Iällä on edelleen suuri vaikutus sellaisiin erottautumisen kategorioihin kuin valta, status, materiaaliset voimavarat ja kansalaisuus (Pilcher 1995, 1). Esiteollisella ja modernilla ajalla vanhempien aikuisten rooli yhteisössä oli hyvin toisenlainen kuin mitä se nykyään on. Tuolloin vanhemmilla aikuisilla oli korkeampi status, joka saattoi vain kohota iän myötä sekä tuoda enemmän valtaa yhteisön sisällä. (Hunt 2005, 34–35; Giddens 2006, 177.) Tuolloin korkean iän saavuttaminen oli nykyistä harvinaisempaa. Nykyään vanhuuteen suhtaudutaan länsimaissa paljon aiempaa kielteisemmin. Vanhuus nähdään vähämerkityksisenä tai pikemminkin haitallisena vaiheena elämässämme. Eläkkeelle siirtymisen nähdään alentavan niin sosiaalista kuin taloudellista statusta. Elämän useilla osa-alueilla luopumista pidetään iäkkäille luonnollisena toimintana, luovutaan työvastuista, niihin liittyvästä statuksesta ja toimeentulosta. Kaiken kattava luopuminen tosin johtaa hiljalleen ikääntyvien marginalisoitumiseen ja ulossulkemiseen yhteiskunnallisista toimijoista. (Hunt 2005, 35.)

Eläkkeelle jääminen eriarvoistaa ikääntyvät, sillä eniten eläkevuosistaan nauttivat tietenkin ne, joilla ei ole taloudellisia huolia ja ne, jotka ovat suhteellisen terveitä. Heillä on vapaus toteuttaa itseään, tehdä sellaisia asioita, joita ovat aina halunneet. Eläkeläisten elämäntilanteista ihanteeksi muodostuu niin sanottu ”kolmas ikäisyys”. Tämä ikääntyvien ryhmä edustaa hyvää ikääntymistä ja hyvää eläkeläisyyttä, sitä, jota kaikkien ikääntyvien oletetaan ja halutaan elävän. Hyvät taloudelliset ja terveydelliset edellytykset antavat paljon liikkumavaraa verrattuna sellaiseen eläkeläiseen, joka elää köyhyysrajalla ja sairastelee paljon. (Hunt 2005, 188-190.) Eläkeläisyys ei valitettavasti tarkoita kaikkien kohdalla elämästä nautiskelun aikaa.

Elämänkulkuun on muodostunut uusia ikävaiheita lähivuosikymmenten aikana, tästä esimerkkinä nuoruus ja kolmas ikä. Uusille elämänvaiheille tai ikävaiheille syntyy tarve, kun todellisuus ei enää vastaa vanhaa ikä- tai elämänvaihejaottelua. Nämä ”uudet” elämänvaiheet taas tuovat mukanaan omat sosiaaliset roolinsa ja elämäntyylinsä. Lisääntynyt ikätietoisuus ei vain murra vanhoja kronologisen elämänvaiheistuksen rajoja, vaan myös monipuolistaa elämänvaiheisiin liittyvää keskustelua. (Vilkko 2000, 77-78.)

Peter Laslett (1989) on käyttänyt kolmannen iän käsitettä kuvaillessaan elämänvaihetta, joka mahdollistaa muun muassa omien saavutusten täydellistämisen. Sillä ei ole paljon tekemistä kronologisen, biologisen tai sosiaalisen iän kanssa. Kolmannella iällä ei ole mitään määrättyä ajallista rakennetta ja se voikin kestää jopa useita vuosikymmeniä ennen neljättä ikää, joka puolestaan nähdään varsinaisen vanhuuden, riippuvuuden ja raihnaisuuden aikana. Vaikka kolmas ikä ei liity varsinaisesti mihinkään kronologiseen ikään, niin tyypillisesti se sijoittuu eläköitymisen jälkeiseen aikaan, jolloin monet ikääntyvät ovat vielä hyväkuntoisia ja jaksavat toteuttaa itseään esimerkiksi erilaisten harrastusten muodossa. Kolmannen iän käsite ei ole ongelmaton. Kaikilla ei ole mahdollisuutta kolmanteen ikään. Laslett näkee kolmannen iän olevan ennen kaikkea pitkälle kehittyneiden yhteiskuntien kansalaisten ja kohtuullisen varakkaiden etuoikeus. Kolmanteen ikään tulee näin ollen valmistautua keräämällä varallisuutta, jotta päämäärät voisivat toteutua. (Jyrkämä 2001, 308-310.) Kolmanteen ikään liitetään vahvasti kulutuksen avulla rakennettu persoonallinen tyyli ja elämäntapa. Ne, joilla ei ole varaa tähän, suljetaan herkästi ulos. (Hunt 2005, 193.)

Myös siirtymä kolmannelta iältä neljälle näyttäytyy Laslettin ajatuksissa liian jyrkkäräjaisena. Tämä voi johtaa siihen, että vanhuuteen liitetyt stereotyyppit vain entisestään vahvistuvat. Aktiivinen elämä nähdään hyvänä asiana, kun taas passiivisuus, joka usein liitetään neljälle ikään, nähdään negatiivisessa valossa. Tästä näkökulmasta itsensä toteuttaminen ja henkinen kasvu ovat enemmän pakko kuin valinta, jotta ei leimautuisi vanhaksi ja raihnaiseksi. (Jyrkämä 2001, 310-311.) Kolmatta ikää voidaan kutsua myös varhaisvanhuudeksi (iät 65-75) ja neljättä ikää myöhäisvanhuudeksi (iät 75-85). Yleisesti ottaen varhaisvanhuuttaan elävät ovat terveempiä, varakkaampia, itsenäisempiä ja elävät usein vielä parisuhteessa. Myöhäisvanhuudessa yksinäisyys sekä

terveys- ja rahahuolet ovat osa elämää harmillisen usein. (Hunt 2005, 193.) Koska kolmas ikä nähdään vielä ikääntyvien kohdalla virkeänä ja aktiivisena aikana, voi olla, että kolmanteen ikään liittyvät mielikuvat ovat osaltaan lisänneet avioerojen yleisyyttä 50-70-vuotiaiden keskuudessa. Kolmannessa iässä on vielä hyväksyttävää tehdä sellaisia suuria elämäntekoa liittyviä muutoksia, kuten avioero on. Kolmanteen ikään liitetään kaikin puolin aktiivinen elämäntapa ja sosiaalisuus, joten avioero ja uuden kumppanin löytäminen esimerkiksi harrastusten parissa muodostuu mahdolliseksi.

4 LÄHISUHTEET JA YKSILÖLLISEN ELÄMÄNKULUN SOSIAALINEN SIDOKSELLISUUS

Sosiaalisten verkostojen merkitys yksilöiden elämänculussa korostuu erilaisten elämäntapahtumien seurauksena. Sosiaaliset verkostot arvioivat osaltaan elämäntapahtumien oikeellisuutta, joten ympäristöllä on tässä mielessä vaikutusta myös yksilön sopeutumiseen uudessa elämäntilanteessaan. Elämäntapahtumien jälkeen pitäisi hyväksyä muuttunut elämäntilanne, uudet sosiaaliset statukset erilaisissa verkostoissa sekä niihin kuuluvat rooliodotukset.

4.1 Yksilöllisyyden kiinnittyneisyys sosiaaliin suhteisiin

Sosiologiaa, kuten myös länsimaisia jälkiteollisia yhteiskuntia, on leimannut jo pitkään yksilöllistymiskeskustelu, joka on siirtänyt sukulaisuuden ja paikallisyhteisöllisyyden tutkimuksen menneisyyteen. Yksilöllistymiskeskustelua on vienyt eteenpäin esimerkiksi saksalainen yhteiskuntateoreetikko Ulrich Beck (1995). Beckin mukaan kollektiivisuuden ja tiettyyn ryhmään kuulumisen merkitykset ja niiden vaikutukset ovat heikentyneet ihmisten elämässä. Tästä johtuen voidaan päätellä, että myös sukulaisuuden merkitys on vähentynyt nykyihmisten elämässä. Beck puhuu minä-projektista, jolla tarkoitetaan ihmisten pakkoa suunnitella ja rakentaa oma elämäkertansa sekä siihen liittyvät sitoumukset ja verkostot. Yksilöllistymisteesin mukaan sellaiset perinteiset instituutiot, kuten sukulaisuus ja avioliitto ovat heikentyneet. Näiden tilalle on tullut itse valittuja ja rakennettuja lähisuhteita sekä verkostoja. Yksilöllistymisteesi on ollut läpitunkeva teema kuvattaessa lähisuhteiden erityislaatuisuutta jälkiteollisessa yhteiskunnassa (Smart & Shipman 2004).

Yksilöllistymisteesin hyötyinä ovat sen avaamat uudet näkökulmat lähisuhteisiin. Se on vaikuttanut myönteisesti muun muassa erilaisten elämäntapojen hyväksymiseen ja valinnanvapauden lisääntymiseen lähisuhteissa. Yksilöllistymisteesi on kuitenkin kohdannut paljon kritiikkiä. Ihmiset eivät ole niin vapaita kuin mitä yksilöllistymisteesi antaa ymmärtää. Tyydyttävien ihmissuhteiden muodostumisessa korostuvat mahdollisuus

ja vapaus, mutta toisaalta myös odotus, vaatimus ja ”pakko”. Yksilöllistä elämään kuvaa hyvän elämän tavoittelun pakko omien valintojen avulla. (Castrén 2009, 26-27.) Kuinka yksilöllisiä valintamme todella ovat? On havaittu, että ihmisten elämää ja esimerkiksi perhe- ja lähisuhteisiin liittyviä valintoja ja toimintamahdollisuuksia ohjaavat edelleen monet rakenteelliset tekijät kuten luokka-asema, sukupuoli ja kulttuuriset normit. Ihmissuhteita ei vain määritä itsensä toteuttaminen ja itsensä täydellistäminen, vaan myös velvollisuudet ja sosiaaliset odotukset. (esim. Smart & Shipman 2004; Duncan & Smith 2006; Castrén 2009, 27.) Antropologisessa tutkimuksessa on tutkittu laajasti sukulaisuutta ja sidoksellisuutta, mutta vähemmän yksilökeskeistä ihmiskäsitystä, joka on keskeinen ajattelutapa länsimaaisessa kulttuurissa. Antropologi Janet Carsten (2004) on tutkinut ei-länsimaalaisten yhteisöjen jäseniä ja hän on havainnut, että läheiset sukulaissidokset ovat olennaisia yhteisön jäsenten minäkuvalle ja henkilönä olemiselle. Erillisyys ja itsenäisyys kuvaavat puolestaan länsimaista käsitystä yksilöstä. Ei-länsimaaisissa käsityksissä yksilöt nähdään rajoiltaan epämääräisinä ja suhteissa olevina. Vastakkaisuus länsimaisten ja ei-länsimaisten yksilökäsitysten välillä voi olla näennäinen, koska on tilanteita, joissa myös länsimaalaisten yksilöllisyys on vahvasti kiinni sosiaalisissa suhteissa esimerkiksi perheroolien kautta. (Carsten 2004, 83-88; Castrén 2009, 28-30.)

4.2 Seurallisuuden muodot ja sukulaissuhteet

Myöskään suomalainen yhteiskunta ei näyttäisi tukevan yksilöllistymisteesiä ainakaan kaikilta osin, koska esimerkiksi seurallisuudessa korostuvat ydinperheen ja puolisosuhteen rooli. Syy tähän on usein käytännöllinen, koska näin ystävyysuhteiden ylläpitämisestä tulee vaivattomampaa eikä ystävyysuhteen ja parisuhteen välille pääse muodostumaan kilpailua. Se, että pariskuntaseurallisuus on yhteiskunnassamme merkittävä kanssakäymisen muoto, korostaa perheen hajoamisesta aiheutuvia seurauksia. (Castrén 2009, 43.) Erotilanteessa osa aviosukulaisista ja yhteisistä ystäväistä saatetaan menettää, koska ystävien oletetaan asettuvan jommankumman puolison puolelle eron jälkeen. Puhutaan sukulaisuuden ja ystävyyden lojaliteettiongelmasta. Ydinperheen hajoaminen aiheuttaa lojaliteettipohdintoja eronneen parin sosiaalisissa verkostoissa. Erosukulaiset ja tuttavapiiri joutuvat tavallaan valitsemaan oman ”puolensa”. (Castrén 2009, 106-107.) Yhteydenpito erosukulaisiin voi vaikeutua jo pelkästään sen takia, että eron jälkeen ei

löydy luontevan tuntuista tapaa pitää yhteyttä. Sukulaisseurallisuushan perustui vahvasti pariskuntaseurallisuuteen. Lisäksi odotetaan, että verisukulaisien välinen lojaliteetti on aina vahvempi verrattuna aviosukulaisuuteen, vaikka suhde aviosukulaisiin olisi ollut emotionaalisesti tyydyttävä. Tästä johtuen yhteydenpito erosukulaiseen voi tuntua lojaliteetin vastaiselta. Lojaliteettiongelma mutkistuu entisestään, jos eronneet puoliset löytävät itselleen uudet puoliset. (Castrén 2009, 106-107.) Läheiset eivät enää tiedä, kenen puolelle on ”turvallista” asettua.

Länsimainen sukulaisuus perustuu ennen kaikkea verisukulaisuuteen (Holy 1996, 25; Castrén 2009, 43). Toinen tärkeä tekijä sukulaisuuden määrittelyssä on emotionaalinen läheisyys. Etenkin aviosukulaisuuden kohdalla tämä emotionaalinen läheisyys sukulaisuuden määrittelijänä korostuu, mutta se tarjoaa toisaalta myös enemmän liikkumatilaa. Aviosukulaisuutta voidaan pitää jossain määrin vapaaehtoisena, jossa suhdetta arvioidaan sen erityispiirteiden avulla. Toisaalta myös aviosukulaisuuteen liitetään velvoitteita ja odotuksia solidaarisuudesta, mutta niiden sitovuus on aina yksilökohtaista. (Schneider 1980, 96-97; Castrén 2009, 44.) Åsa Boholm (1983) on tutkinut sukulaisuutta Ruotsissa, mutta monet hänen johtopäätöksistään ovat yleistettävissä myös suomalaisiin sukulaiskäsityksiin. Sukulaissuhteissa on havaittavissa joustavuutta. Keskeisellä sijalla on biogeneettinen yhteys, mutta mitä etäisemmästä sukulaisesta on kyse, sitä enemmän muut seikat vaikuttavat sukulaisuuden määrittelyssä. Etenkin aviosukulaisuuden määrittelyssä tärkeäksi muodostui sosiaalisen kanssakäymisen määrä ja laatu. (Boholm 1983, 105-108.)

Avioliiton kautta tulleet sukulaiset tulee ottaa mukaan sukulaisten yhteisiin juhliin ja kokoontumisiin. Aviosukulaisten ja verisukulaisten välille ei tehdä eroa sukulaisseurallisuudessa. Voisi olettaa, että avio- että verisukulaiset ovat tasa-arvoisessa asemassa suhteessa toisiinsa mutta tasa-arvo on näennäinen. Juhliin osallistutaan tyyppillisesti pariskuntina, jolloin puolison poisjääminen ilman pätevää syytä aiheuttaa herkästi spekulatioita parisuhteen tilasta. Eron tullessa erosukulaiset suljetaan ensimmäisinä ulos perheen juhlista. (Boholm 1983, 196-199.)

Oikeudellisesti aviosukulaisuus päättyy eroon, koska aviosukulaisuus perustuu avioliittosopimukseen aviopuolisoiden välillä ja erossa tämä sopimus puretaan. Käytännössä osa aviosukulaissuhteista jatkuu myös eron jälkeen, tosin jonkinlainen uudelleenmuotoutuminen on väistämätöntä. (Johnson 1988, 13-14, Castrénin 2009, 47 mukaan). Pitkään kestänyt aviosukulaisuus on saattanut muokkautua vastavuoroista kiintymystä ja huolenpito sisältäväksi ystävyysuhteeksi. Yleisesti ottaen naiset pitävät enemmän yhteyttä erosukulaisiin kuin miehet. Yhteyttä pidetään eniten entisen puolison vanhempiin ja sisaruksiin. Lisäksi se, onko eroavalla pariskunnalla yhteisiä lapsia, vaikuttaa erosukulaisten välisen kanssakäymisen määrään ja laatuun. (Castrén 2009, 95-99.) Ero saattaa aiheuttaa myös verisukulaisuuteen laadullisia muutoksia mutta harvemmin katkaisee suhdetta kokonaan.

Pariskuntaseurallisuutta pidetään tärkeänä seurallisuuden muotona yhteiskunnassamme, jossa suunnilleen joka toinen avioliitto päättyy eroon. Tämä omalta osaltaan korostaa perheen hajoamisesta aiheutuvia seurauksia. Yhteisten perheystävien menettäminen eron seurauksena on suuri muutos sosiaalisissa suhteissa. Tämän vuoksi avioparin olisi tärkeää huolehtia myös omista henkilökohtaisista ystävyysuhteista. Pariskuntaseurallisuuden korostuminen saattaa olla yksi syy, miksi monet eronneet ovat edelleen kiinnostuneita aloittamaan uuden liiton ja perustamaan uuden perheen. (Castrén 2009, 43.) Naisilla on perinteisesti ollut vastuu perhetunteen ylläpitämisestä eli yhteydenpidosta muuhun perheeseen ja sukulaisiin. Naiset siis toimivat perheen kuulumisten välittäjinä esim. puheluiden ja valokuvien avulla, merkkipäivien muistajina ja juhlien järjestäjinä (Bourdieu 1998, 122). Myös miesten ja naisten ystävyysuhteet ovat luonteeltaan erilaisia. Miesten tyypillisiä ystävyysuhteita ovat suhteet työkavereihin, joihin halutaan tavallisesti pitää emotionaalista etäisyyttä. Heille ei välttämättä kerrota henkilökohtaisista huolista. Naisilla näitä ”syviä” ystävyysuhteita on enemmän. Naisten kesken ollaan valmiita paljastamaan omia henkilökohtaisia asioita hyvin avoimesti. (Hunt 2005, 128.)

Sosiaaliset verkostot ovat ikääntyville, kuten tietenkin myös muille ikäryhmille, elämänlaatua parantava tekijä. Niiden merkitys korostuu etenkin elämän käännekohtissa, joissa sosiaaliset suhteet ovat monille voimavara. Suhteellisen pysyviä suhteita ovat perhe- ja ystävyysuhteet, joihin on sosiaalistuttu pitkään. Kuitenkin sellaiset elämän

käännekohtat, kuten eläkkeelle jääminen, leskeytyminen, avioero tai sairastuminen saattavat aiheuttaa suhteiden katkeamisen tai heikentymisen. Iäkkäille tärkeimpiä ihmisiä ovat muut saman ikäiset aikuiset, omat lapset ja lapsenlapset. Jotkut iäkkäät saattavat täysin eristäytyä sosiaalisista suhteista, osa olosuhteiden pakosta. Tämä ilmiö on huolestuttavan yleinen ja koskettaa etenkin myöhäisvanhuuttaan eläviä yksinäisiä naisia. Eristäytymisen ja yksinäisyyden riski vanhempien aikuisten keskuudessa kasvaa myös eron seurauksena. (Hunt 2005, 198-199.)

4.3 Yksilöllisen elämän sosiaalinen sidoksellisuus

Sosiologiassa on myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja yksilöllistymiskeskusteluun. Norbert Elias (1978) ajattelee ihmisten olevan lähtökohtaisesti kiinnittyneenä toisiinsa. Yksilöä ei ajatella erillisenä kokonaisuutena, vaan jonka itseys muodostuu suhteissa toisiin ihmisiin. Havainnollistavana esimerkkinä Elias pitää läheisen ihmisen kuolemaa. Kuollessaan ihminen vie mukanaan myös osan suremaan jääneestä läheisestä, jonka seurauksena suremaan jääneen läheisen käsitys myös itsestä muuttuu. (Elias 1978, 135-137 Castrénin 2009, 31 mukaan.) Avioeroa verrataan usein puolison kuolemaan, jossa puoliso ”kuolee” äkillisesti tai vähitellen. Toisin kuin puolison kuollessa, avioeron seurauksena entinen puoliso jatkaa elämäänsä, jää toimimaan ja vaikuttamaan ihmissuhdeverkostoissa. Suhtautuminen entiseen puolisoon muuttuu ja hänet saatetaan nähdä hyvin negatiivisessa valossa eron jälkeen. Jos puoliso kuolee oikeasti, niin hän muuttuu usein kaivatuksi muistoksi riippuen tietenkin siitä, millainen suhde oli viimeisinä aikoina. (Castrén 2009, 31-32.) Vaikka suhde edesmenneeseen puolisoon olisikin ollut huono, ei ole sosiaalisesti suotavaa sanoa, että on helpottunut puolisonsa kuolemasta.

Ihmisten elämänsä tapahtuu siis aina sosiaalisessa ympäristössä, jossa muiden ihmisten elämänsä vaikuttavat. Tämä ilmiö korostuu etenkin silloin, kun tutkitaan perheitä. Perheet edustavat perinteistä yhteisöllisyyttä. Perhe edustaa myös läheistä suhdeverkostoa ja heidän kesken erilaiset käännekohtat vaikuttavat voimakkaasti toinen toisiinsa. Kaukaisemmat suhdeverkostot eivät ole niin alttiita elämänsä käännekohtien vaikutuksille. Moen ja Hernandez (2009) käyttävät tästä verkostodynamiikkaa kuvaavasta ilmiöstä nimitystä sosiaaliset saattueet (*social convoys*) tai sidoksissa olevat elämät (*linked lives*).

Sosiaaliset saattueet ovat havaittavissa silloin, kun verkostossa on kaksi tai useampi ihminen. Verkoston sisällä ihmisiin liitetään tiettyjä odotuksia ja rooleja. Niin verkostojen sisällä kuin niiden ulkopuolellakin on sääntöjä, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa. (Moen & Hernandez 2009, 259-260.)

Myös Pierre Bourdieun käsitystä yhteiskunnasta leimaa relationaalisuus. Hänen mukaansa sosiaalisen todellisuuden olennainen aines löytyy suhteista. Bourdieun käyttämät käsitteet habitus ja kenttä tarkoittavat suhteiden kimppua. Relationaalisuus ilmenee eri pääomamuotoihin perustuvien positioiden välisinä suhteina. (Wacquant 1995, 36-37.) Bourdieu jakaa pääomalajit taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Taloudellisella pääomalla Bourdieu tarkoittaa aineellisia resursseja, joita voidaan pitää ainakin osittain kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman perustana. Kulttuurinen pääoma ilmenee kolmella tavalla; ensiksikin se on habitukseen sisältyviä taitoja ja valmiuksia, esimerkiksi tapoja olla ja toimia. Toiseksi, se voi olla esineitä ja tavaroita sekä kolmanneksi se voi olla institutionalisoitunut esimerkiksi koulutuksen kautta tutkinnoiksi. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sitä ihmissuhdeverkostoa, joka yksilöllä on ja hänen kykyään hyödyntää tätä verkostoa muita pääomalajeja tavoitellessaan. (Saaristo & Jokinen 2004, 176-177.) Perheen voidaan nähdä edustavan siis tietyllä tavalla symbolista pääomaa.

Perhe on pitkään nähty yksioikoisena ja yhtenäisenä ihmisten kokoonpanona, jota yhdistää pyyteetön huolenpito perheenjäsenten kesken. Perhemuodot ovat kuitenkin alkaneet muodostaa yhä monimutkaisempia suhderakenteita, joten perhettä täytyy tarkastella laajemmasta näkökulmasta. (Sevón & Notko 2008, 9.) Vasta nyt perhesuhteita on alettu tarkastella aiemmin vaiettujen jännitteiden näkökulmasta. Ingrid Connidis ja Julie McMullin (2002) ovat tutkineet sosiologista ambivalenssia ja perhesiteitä. Sosiologisella ambivalenssilla tarkoitetaan sosiaalisen toimijan tuntemusten ja emootioiden ristiriitaa suhteessa niihin odotuksiin, joita yhteiskunnalliset sosiaaliset rakenteet häneen kohdistavat muun muassa iän ja sukupuolen perusteella. Tutkimuksessaan he ovat havainneet, että perhe-elämän sosiaaliset rooliodotukset perustuvat rakenteellisiin valta-asetelmiin siinä missä muutkin sosiaaliset suhteet. Tällä he tarkoittavat sitä, että perheen sisäiset valtahierarkiat ovat syntyneet yhteiskunnallisten ja kulttuuristen normien, ihanteiden ja

odotusten kautta. Ambivalenssin hallinta vaatii jatkuvia neuvotteluja muuttuvien olosuhteiden takia. (Connidis & McMullin 2002, 562-565.)

Nykyiset mielikuvamme perheestä harmonisena, emotionaalista läheisyyttä ja luottamussuhteita tuottavana tasapainoisena kokonaisuutena, ovat vastakkaisia myös Bourdieun ajatusten kanssa (Alanen 2009, 184). Perhe on ollut Bourdieun kiinnostuksen kohteena siksi, että modernissa yhteiskunnassa, hän on nähnyt perheen keskeisenä eriarvoisuuksien uusintamismekanismiina. Bourdieulaisittain perheen voidaan nähdä toimivan kenttänä. (Alanen 2009, 183; Bourdieu 1998a, 123.) Kenttäteorian mukaisesti perheen kentällä voidaan kilpailla fyysisistä, taloudellisista ja symbolisista voimasuhteista, sekä näiden suhteiden säilyttämisestä ja muuttamisesta (Bourdieu 1998a, 122–123). Mielikuvat perheen luontaisesta eheydestä näyttävät tästä näkökulmasta jokseenkin teennäisiltä. Eheyttämistyö muodostuu välttämättömäksi perheen elinvoimaisuuden varmistamiseksi. Vaikka perhe yleisesti nähdään kaikkein luonnollisimpana sosiaalisena kategoriana, joka kelpaa malliksi kaikille kiinteille yhteisöille, niin perhe ei kuitenkaan synny itsestään vaan sen rakentaminen vaatii perustamistyötä ja sellaisia uusintamisrituaaleja kuten avioituminen. (Bourdieu 1998a, 121). Perheen ”omistamista” voidaan pitää etuoikeutena ja universaalina normina, joka arvottaa erilaisia perhemuotoja eri tavoin. ”*Se on tosiasiallinen etuoikeus, joka merkitsee symbolista etuoikeutta olla sellainen kuin on oltava, olla normin mukainen, siis omistaa normaaliuden symbolinen hyöty*”. (Bourdieu 1998a, 123.) Koti- ja perhekentän eri asemiin kytkeytyy pääomia erilajisina ja eri määrin. Näillä kentillä taisteluja käydään esimerkiksi eri sukupuolten ja sukupolvien välillä. (Alanen 2009, 186.)

Leena Alanen (2009) on tarkastellut perhettä erityisesti sosiaalisen pääomankäsitteen kannalta ja pitää perhettä yksilöiden sosiaalisen pääoman kehityksen alkuperäisenä kasvualustana (Alanen 2009, 176). Perhe nähdään siis resursseja tuottavana kokonaisuutena, johon kuuluvan on mahdollista muuntaa hallitsemiansa resursseja pääomiksi muilla kentillä (Bourdieu 1980, 2 Alanen 2009, 188 mukaan). Perheet ovat pääomien kasautumisen ja niiden sukupolvelta toiselle siirtämisen avainpaikkoja ja siten myös yhteiskunnallisten etuoikeuksien ja eriarvoisuuksien uusintamisen paikkoja (Bourdieu 1998b, 123 Alanen 2009, 188-189 mukaan). Perhesuhteisiin sitoutuneiden

resurssien tuottamiseen ja ylläpitoon on varattava aikaa ja energiaa, jotta niitä voidaan käyttää sosiaalisena pääomana. Pitkälti naisten vastuulla oleva perhe- ja sukulaissuhteiden ylläpitotyö on yksi keino kannatella ja tuottaa sosiaalista perhepääomaa. (Alanen 2009, 189.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella erokirjoitusten välityksellä sitä, miten yli 50-vuotiaat kokevat avioeron ja millaisia keinoja heillä on sopeutua elämään eron jälkeen. Kirjoittajista suurin oli eronnut nuoruuden avioliitostaan, jolloin avioliittoa oli useasti takana jo kolmisenkymmentä vuotta. Koska kirjoittajilla oli pääsääntöisesti näin pitkä avioliitto takanaan, niin kiinnostavaksi muodostuivat ne avioeron syyt, jotka johtivat näin pitkän avioliiton päättymiseen. Tavallisesti ajatellaan, että avioliitto ei voi kovin kevein perustein lopettaa niin pitkän yhteisen elämän jälkeen, mutta onko todella näin? Tutkimuksen tavoitteena on vastata seuraaviin **tutkimuskysymyksiin**:

1. Millaisia avioeron syyt ovat lähtijöiden ja jätettyjen kohdalla?
2. Millaiset tekijät muodostuivat avioeroprosessin aikana voimavaroiksi ja mitkä haittatekijöiksi?
3. Millainen vaikutus avioerolla on ikääntyvän asemaan sosiaalisissa verkostoissa?

5.2 Aineiston keruu ja aineiston kuvaus

Aineistonkeruu tapahtui vuoden 2011 talven ja kevään aikana kirjoituspyyntöjen avulla, joita esitin muun muassa eri naistenlehtien keskustelupalstoilla. Keskustelupalstojen kautta en kuitenkaan saanut paljon vastauksia. Kohderyhmäni, yli 50-vuotiaat eivät ehkä ole niin ahkeria keskustelupalstojen seuraajia kuin nuoremmat. Vein kirjoituspyyntöni myös muutamiin Jyväskylän kaupungissa toimiviin päiväkeskuksiin sekä muun muassa Jyväskylän kaupungin kirjastoon ja Kuokkalan kaupunginosassa sijaitsevaan ostoskeskukseen. Aineistonkeruu-aika oli melko pitkä, sillä se kesti vuoden 2011 tammikuun lopusta huhtikuun loppuun. Kirjoitusaikaa useisiin kirjoituspyyntöihin annoin noin kuukauden, vaikka muutamissa pyynnöissä kirjoitusaika saattoi olla hieman lyhempi tai pidempi.

Halusin esittää kirjoituspyyntöni mahdollisimman erilaisissa kohteissa, jotta myös aineistosta tulisi mahdollisimman monipuolinen. Keskustelupalstojen lisäksi oli hyvä laittaa kirjoituspyyntö netin lisäksi kahteen lehteen, ET-lehteen sekä Jyväskylän seurakunnan lehteen, Henki & Elämä, jolloin ne, joilla ei ole tietoteknisiä valmiuksia, voivat myös osallistua. Tutkimuksen kohderyhmänä on yli 50-vuotiaat, joten heidän keskuudessaan tietoteknisissä taidoissa on paljon vaihtelua. Sain paljon vastauksia, jotka olivat kirjoitettu käsin tai kirjoituskoneella, mutta mukana oli toki runsaasti myös niitä, jotka lähettivät kirjoituksensa sähköpostitse. Kirjoituspyyntöni julkaistiin Henki & Elämä -lehdessä 23.2.2011. Eniten vastauksia tuli kuitenkin ET-lehdessä 2.3.2011 esittämäni kirjoituspyyntöön (ks. liite 1), jonka jälkeen sain suurimman osan aineistostani. ET-lehden levikki vuonna 2010 tehdyn Kansallisen mediatutkimuksen mukaan oli 237 265 painosta, ja lukijoita lehdellä oli 735 000, tarkastelujaksolla syyskuu 2010 ja kevät 2011. ET-lehden tyypillinen lukija on yli 50-vuotias nainen. (Kansallinen mediatutkimus 2010).

Kirjoitelmia tuli yhteensä 53 kappaletta, joista naisten kirjoittamia kirjoituksia oli 48 ja miesten kirjoittamia viisi. Lopullisesta aineistosta, joka muodostui 30:stä erotarinasta, karsiutuivat pois ne kirjoittajat, jotka eivät vastanneet riittävän laajasti tutkimuskysymyksiini, eivät ikänsä puolesta sopineet kohderyhmääni tai eivät antaneet riittävän kattavia taustatietoja. Kaikki kirjoittajat eivät myöskään tarkastelleet elämäänsä eron jälkeen lainkaan, joten myös he karsiutuivat pois lopullisesta aineistostani. Pro gradu- tutkielman laajuus ei mahdollista kovin suuren laadullisen aineiston käsittelyä, joten karsiminen oli välttämätöntä myös tämän takia. Aineistosta karsiutuivat pois sisällöllisesti kaikkein suppeimmat kirjoitukset. Tutkimuskysymysten kannalta kaiken oleellisen pystyi löytämään myös pienemmästä aineistosta, jolloin informaatiota ei merkittävästi kadonnut.

Jotta kirjoittajien ei tarvinnut lähteä aivan ”tyhjästä” liikkeelle, esitin kirjoituspyynnössäni muutamia aiheita, joiden avulla kirjoitusta olisi helpompi lähteä rakentamaan. Asioita, joita toivoin heidän vähintään kertovan olivat sukupuoli, eroamisikä, ikä kirjoitushetkellä, elämäntilanne erotessa ja miten kirjoittaja kokee elämänsä muuttuneen eron seurauksena. Asioita, joita näiden lisäksi voi kuvailla olivat: oliko kirjoittaja suhteesta lähtijä, jätetty vai oliko ero yhteinen päätös, kuinka kauan suhde kesti, millaisia tunteita ero herätti, saiko tukea läheisiltä ja muuttuivatko sukulais- ja ystävyys-suhteet. Eron syytä en tarkoittanut

kysynyt, koska toivoin, että kirjoittajat keskittyisivät eron syiden pohtimisen sijasta sen muutoksen pohtimiseen, jonka ero on heidän elämässään aiheuttanut eli elämään eron jälkeen.

En ole tavannut erostaan minulle kirjoittaneita henkilöitä, enkä ole ollut paikalla, kun he ovat minulle kirjoittaneet, joten en voi täysin tietää, kuinka lähellä totuutta nämä kertomukset ovat tai ovatko ne edes kirjoittajan omasta elämästä kertovia tarinoita. Koska ihmisten kertomukset ovat aina tulkintaa siitä, mitä tapahtui, en oleta, että nämä kertomukset täydellisesti voisivat paljastaa todellisuuden. Lisäksi, koska kyse on laadullisesta tutkimuksesta, ei näin tarvitse edes olla. Luotan kuitenkin siihen, että kirjoittajat ovat todella kertoneet oman tulkintansa avioerostaan. Uskon, että kirjoittajat ovat parhaansa mukaan kertoneet minulle sen, mitä he ovat erotessaan kokeneet ja ilmaisseet ajatuksiaan ja tunteuksiaan mahdollisimman tarkasti. Osa kirjoittajista oli eronnut jo vuosikymmeniä sitten, joten on aivan ymmärrettävää, että kaikki tapahtumat ja tunteukset eivät enää ole tuoreessa muistissa. Lisäksi ihmiset muutenkin tekevät puolihuolimattomasti joitakin virheitä.

Valitsin kirjoituspyynnön aineistonkeruutavaksi, koska se on hyvä tapa kerätä tietoa, kun on kyse kokemuksista. Kertomus mahdollistaa ihmisten oman näkökulman esiin tuomisen sekä sen, että kertoja saa itse päättää, mitä asioita hän pitää kertomisen arvoisena. Aineistonkeruutapa, kirjoituspyyntö, saattaa suosia hieman enemmän naisia kuin miehiä. Siihen, ketkä valikoituvat vastaamaan kirjoituspyyntöni, vaikuttaa osaltaan myös se, missä olen kirjoituspyyntöni esittänyt, kirjoittajien terveydentila, sosiaalinen asema sekä luottamus omiin kykyihin tuottaa tekstiä, toisin sanoen kykyyn käsitteellistää kokemuksiaan.

Valitsin analyysiini siis 30 kirjettä, joista naisten kirjoittamia kirjeitä oli 28 ja miesten kirjoittamia kaksi (ks. taustatietotaulukko liitteestä 2). Naiset olivat selkeästi enemmistö aineistossani. Koska miesten osallistuminen oli niin vähäistä, niin kokemusten vertailu miesten ja naisten välillä ei onnistunut. Kaikki kirjoittajat olivat suomalaisia ja eronneet heteroseksuaalisesta parisuhteesta. Parisuhdemuotona kaikilla kirjoittajilla oli aviosuhde. Kahta poikkeusta lukuun ottamatta, eron päättynyt avioliitto oli heidän ensimmäisensä.

Puolet kirjoittajista (15 kirjoittajaa) oli syntynyt vuosina 1945–1950 ja he kuuluivat siten ikänsä puolesta niin sanottuihin suuriin ikäluokkiin. (Savioja ym. 2000, 60). 24 kirjoittajaa oli solminut avioliittonsa 1960- ja 1970-luvuilla. Tuona aikana myös suhtautuminen seksuaalielämään ja avioeroihin muuttui ratkaisevalla tavalla seksuaalisen liberalismiin lisääntyessä (Martelin ym. 2000, 65-66). Nämä kirjoittajat olivat avioituneet aikana, jolloin avioeroihin jo yleisesti alettiin suhtautua luontevammin.

Nuorin analyysiin valikoitunut oli eronnut 53-vuotiaana. Vanhin oli erotessaan 72-vuotias. Tyypillisimpiä eroajia olivat 55- (7kpl) ja 56-vuotiaat (5kpl). Keskimääräinen eroamisikä oli 59 vuotta. Pyysin kirjoittajia kertomaan myös heidän ikänsä kirjoitushetkellä. Nuorin kirjoittaja oli kirjoitushetkellä 55-vuotias ja vanhin 80-vuotias. Keski-ikä heillä oli 65 vuotta. Kirjoittajien avioliitot olivat yleisesti ottaen hyvin pitkiä, keskimäärin 34 vuotta kestäneitä. Suurimman osan avioliitto oli kestänyt 30 vuotta tai enemmän ja näitä erittäin pitkistä liitosta eronneita tässä aineistossa oli 26 kirjoittajaa. Olipa joukossa eräs kirjoittaja, jolla avioliittoa oli takana erohetkellä lähes 50 vuotta. Kolmen kirjoittajan avioliitto oli kestänyt 10-29 vuotta. Lyhin avioliitto oli kestänyt kaksi vuotta, joita tässä aineistossa oli vain yksi. Kysyin myös, miten pitkä aika erosta on nyt. Pisin aika erosta oli 24 vuotta ja lyhin aika neljä kuukautta, joten paljon oli tässäkin vaihtelua. Suurin osa eroista (20kpl) oli tapahtunut kuusi tai alle kuusi vuotta sitten (0-6 vuotta). Yleisin erosta kulunut aika oli 1-3 vuotta.

Naiskirjoittajien lisäksi yliedustettuna oli suhteesta lähtijöiden ryhmä. Lähtijöitä oli 21, jätettyjä seitsemän sekä avioliittonsa yhteisellä päätöksellä päättäneitä kaksi. Avioliittonsa yhteisellä päätöksellä päättäneet olivat tekstiensä perusteella hieman aktiivisempia osapuolia, joten heidätkin on tästä syystä mahdollista määritellä lähtijöiksi. Koska jätettyjen kertomuksia tuli riittävästi, mahdollisti se kokemusten vertailun lähtijöiden ja jätettyjen välillä. Suurimmassa osassa kirjoituksista kertojat itse määrittivät itsensä hyvin suoraviivaisesti lähtijöiksi, jätetyiksi tai yhteisellä päätöksellä eronneiksi. Kaikki eivät tätä määrittelyä tehneet, joten päättelin kirjoittajan roolin muuta kautta, esimerkiksi siitä kumpi puolisoista oli kirjoittajien mukaan ottanut eron puheeksi tai kumpi oli tuonut eropaperit. Aktiivisen valinnan sanotaan tuottavan autonomiaa (Giddens 1991) tai ainakin tunnetta siitä, joten on ymmärrettävää, että kirjoittajat haluavat nähdä itsensä mieluusti lähtijöinä.

Kertomukset alkoivat tyypillisesti taustojen esittelyllä, esimerkiksi kerrottiin perhetaustoista, jonka jälkeen siirryttiin kuvaamaan avioliittoon liittyviä tapahtumia. Kirjoittajat kertoivat muun muassa puolison kohtaamisesta, seurusteluajasta, perhe-elämästään, elämässä kohdatuista vaikeuksista, avioeroon johtaneista tapahtumista, avioeroprosessista ja elämän muotoutumisesta eron jälkeen. Pääpaino oli kuitenkin avioeron syissä, omissa selviytymiskeinoissa sekä eron jälkeisten tapahtumien kuvaamisessa.

Halusin kirjoituspyynnölläni kerätä kirjoituksia, joissa käsitellään eroa yli 50-vuotiaana. En tämän täsmällisemmin kuvannut, minkä tyyppisestä erosta halusin kirjoituksia. Ilmeisesti käyttämäni sana ero käsiteltiin avioeroksi, koska kaikki kirjoittajat käsitelivät omaa avioeroaan. Tästä syystä muut parisuhteen päättymismuodot, kuten avoliiton ja lyhyemmän seurustelun päättymiset jäivät tutkimukseni ulkopuolelle. Joko kirjoituspyynnössäni käyttämä sana ero ymmärrettiin tarkoittavan juuri avioeroa tai sitten muiden parisuhdetyyppien päättymistä ei koeta niin merkitykselliseksi, että niistä kirjoitettaisiin. Lähes kaikki kirjoittajat ovat kokeneet avioeron lukuun ottamatta yhtä kirjoitusta, jossa virallista avioeroa ei ole otettu mutta puoliset olivat jo vuosia asuneet eri osoitteissa. Kirjoittaja kuitenkin määritteli itsensä eronneeksi. Näitä tapauksia oli aineistossani vain yksi, vaikka olisi ollut mielenkiintoista kuulla laajemmin, mistä syistä lopullista eroa ei oteta. Uskoisin, että tämä ratkaisu on melko yleinen etenkin vanhemmissa ikäluokissa. Avioero on siis vain yksi aviollisen elämän loppumismuoto. Osa eronneista ei koskaan virallista eroaan avioerolla vaan pysyvät naimisissa esimerkiksi käytännön syistä, taloudellisista syistä tai lasten takia. Muutamalla avioero oli vasta vireillä eli harkinta-aika oli kirjoitushetkellä vielä meneillään. Kaikkien kirjoitelmien pohjalla oli kuitenkin avioliitto, joka on kirjoittajien mielestä päättynyt tai päättymässä.

Miehet eivät olleet innokkaita vastaamaan kirjoituspyyntöni. Miesten osallistumattomuus ei kuitenkaan ole pelkästään oman tutkimukseni ongelma vaan miehiä on yleisesti ottaen hankalampi saada mukaan tutkimuksiin. Syitä tähän on monia, mutta pääasiallisina syinä näen oman tutkielmani kohdalla sen, että miehet eivät ehkä koe omakseen kertoa parisuhdeasioista ja tunteistaan. Toiseksi, kun puhutaan parisuhteesta ja tunteista, niin

puhetapaa kuvaa vahvasti terapeuttinen tyyli puhua ja kuvata tapahtumia (esim. Maksimainen 2008). Kuten aiemmin kuvasin terapeuttinen puhetyyli korostaa minän eheytymistä ja toipumista (Maksimainen 2008). Tätä terapeuttista puhetta parisuhteesta ja tunteista käytetään paljon naistenlehdissä (esim. Hemminki 2010), joiden pääasiallisia kuluttajia ovat keskiluokkaiset naiset. Miehet eivät kuulu keskeisimpään naistenlehtien kohderyhmä, joten miehet eivät ehkä ole niin vahvasti omaksuneet tätä naistenlehtien tyyliä ja he eivät ole löytäneet omaa tapaansa kerto näistä asioista. Toisaalta miehet eivät ehkä vain halua levitellä henkilökohtaisia asioitaan ihmiselle, jota eivät ole koskaan tavanneet eivätkä tunne häntä muutakaan kautta. Voi olla, että menneitä ei haluta muistella lainkaan etenkin, jos epäonnistumiset ovat jääneet painamaan mieltä. Tällöin asioiden taakse painaminen ei onnistu vaan vain pahentaa oloa hetkellisesti.

Toisaalta avioerosta on saatettu jo toipua niin hyvin, mahdollisesti jopa uuden avioliiton avulla, että asia on tavallaan jo vanhentunut ja ohi omalta kohdalta. Ei koeta, että siinä olisi enää mitään kerrottavaa. Aineistossani tosin oli paljon niitäkin, jotka olivat jo uudessa suhteessa, mutta halusivat tästä huolimatta kertoa edellisen avioliittonsa päättymisestä. Uudessa suhteessa olevat eivät ehkä täysin olleet käsitelleet eroa, jolloin kirjoittaminen saatiin kokea terapeuttisena kokemuksena. Osa kirjoittajista on saattanut heittäytyä uuteen suhteeseen heti eron jälkeen, jolloin eroprosessi on ikään kuin jäänyt kesken. Myös ne, joiden avioero on niin tuore, että käytännön järjestelyt ovat vielä kesken, eivät kirjoittaneet. Heillä ei ole ollut aikaa pohtia sen enempää omia tuntemuksiaan, koska elämän uudelleen järjestäminen vie niin paljon aikaa ja energiaa. Heille avioero on liian uusi asia, että sitä voisi vielä käsitellä kokonaisuutena. Avioero on raskas ja pitkäkestoinen elämänpätkä, joka vaatii oman aikansa. Osalle avioero saattaa olla niin kipeä asia, että sitä ei pystytä käsittelemään vielä millään tavalla.

5.3 Laadullinen tutkimus metodina

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista tutkijan pyrkimykset tuoda esille tietyn sosiaalisen todellisuuden sisäinen näkemys. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkijaa kiinnostaa se yksilöllinen merkityksenanti, jota tutkittavat henkilöt tietyille ilmiölle antavat. Laadullisessa tutkimuksessa painottuukin usein tulkinnallisuus. (Kiviniemi 2010, 76.)

Laadullisen tutkimuksen päämääränä on tutkittavan ilmiön haltuunotto sekä aihetta koskevan käsitteellistämisen kehittäminen (Kiviniemi 2010, 78).

Eskola (2007) jaottelee analyysin tekotavat aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. Omassa tutkielmassani analyysi ohjautuu teoriasta. Avioeroja on tutkittu paljon, joten pyrin ottamaan huomioon jo olemassa olevan tiedon mutta siten, että se ei liiaksi rajoita omaa analyysiani. Teoriasidonnainen tai teoriaohjaava analyysi hyödyntää teoriaa analyysin teossa, mutta se ei suoranaisesti pohjautu mihinkään tiettyyn teoriaan. Aikaisemman tiedon vaikutus on havaittavissa analyysissä ja sen toivotaan avaavan uusia näkökulmia tutkittavaan ilmiöön, ja siten sen toivotaan myös tuovan ilmiöstä uutta informaatiota. Aikaisempaa tietoa ei teoriaohjaavassa analyysissä sinänsä testata. Teoriaohjaava analyysi on usein abduktiivista päättelyä. Abduktiivisella päättelyllä voidaan tarkoittaa tutkijan uutta luovaa ajatteluprosessia, jossa yhdistellään aineistolähtöisyyttä ja valmiita malleja. Yhdistelyn tuloksena saattaa syntyä jotain uutta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96-97.)

5.3.1 Elämänkulkukerronta

Kerronnallinen lähestymistapa on eräs laadullisen tutkimuksen muoto. Kerronnallisuutta analysoitaessa tulee huomioida, että yksilön tapa käsitellä menneisyyttä ja nykyisyyttä, vaikuttaa kerrontaan. Kerronnallisuus on ajattelun, muistelun ja päättelyn tulos. Myös konteksti, aika ja paikka, vaikuttavat siihen, miten mennyttä tulkitaan ja ymmärretään. (Aaltonen & Leimumäki 2010, 125-126.) Tämä tulee huomioida myös aineistoni kohdalla. Erotarinat ovat aina kirjoittajan tulkintaa tapahtumista ja niiden kulusta. Avioerosta kulunut aika vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaisiin asioihin kirjoittajat keskittyvät. Tarinat toimivat kuitenkin hyvin jälkikäteen elämän kokemusten jäsentäjinä. (Hänninen 1999, 94).

Elämänmuutosten tarkastelu tarinallisen lähestymistavan pohjalta on hedelmällistä, koska tarina on se, joka antaa tapahtumien kululle juonen. Tarina on elämänmuutoksen hallinnan väline, joka yhdistää muutoksen osaksi menneen ja tulevaisuuden yhdistävää juonta. Muutos katkaisee ainakin hetkellisesti näköalan tulevaisuuteen, mutta kulttuuriset

mallitarinat auttavat muuttuneen tilanteen haltuunotossa tarjoamalla esimerkkejä siitä, miten senkaltaisissa tilanteissa usein käy ja miten niissä useimmiten toimitaan. (Hänninen 1999, 95.) Kertomukset ovat mielenkiintoisia tutkimuskohteita, koska niissä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus ovat sidoksissa keskenään (Giele 2009, 240). Kertomus ja tapahtumien todellinen kulku etenevät harvoin samaa tahtia. Tähän vaikuttaa muun muassa se, että kertoja kertoo menneistä tapahtumista, joiden kulun hän voi nähdä jälkikäteen hieman erilaisena. Kertoja voi käyttää ennakointia, takaumia ja jälkiviisautta. (Hyvärinen 2010, 93.) Tarinat ovat tavallaan myös kulttuurinen tapahtumien jäsennostapa, koska tuotettu tarina syntyy kulttuurisen tarinavarannon, siitä löytyvien henkilöhahmojen ja juonen kulun tyyppien pohjalta, joita tosin muovataan omaan tarinaan paremmin sopivaksi. Näitä mallitarinoiksi kutsuttuja jäsentämistapoja käytetään luovasti omaan tilanteeseen sopivalla tavalla. (Hänninen 1999, 94.)

Arkikielessä elämä nähdään lineaarisena ja yksisuuntaisena liikkumisena, joka sisältää alun, joitakin vaiheita ja lopun (Bourdieu 1998, 68). Ihmisten on tapana nähdä elämänsä yhtenäisenä kertomuksena, josta löytyy juoni pikemmin kuin hajanaisina palasina, joiden välillä ei ole mitään yhteyttä. Elämäkulkukerrontaan vaikuttavat kertojan menneisyys, nykyhetki ja käsitykset tulevaisuudesta. Nämä kaikki tekijät vaikuttavat siihen, missä valossa oma elämä nähdään ja miten siitä kerrotaan, mitä halutaan korostaa ja mitä jätetään mainitsematta. Usein tulemme luoneeksi jonkinlaisen jännitteen nykyisen ja menneen minän välille. (Vilkko 2000, 74). Mennyt minä nähdään nykyisen minän perspektiivistä ja haluamme siten nähdä, että olemme jotenkin muuttuneet, tavallisesti parempaan suuntaan. Aina tämä ei tietenkään ole mahdollista. Vaikka haluamme nähdä elämämme yhtenäisenä etenevänä kertomuksena, ei se sitä usein ole, vaan kertomuksia kuvaa epäjatkuvuus. Elämänvaiheesta toiseen siirtyminen aiheuttaa aina jonkinlaisen katkoksen, itsereflektion paikan ja näin siirtymän uuteen vaiheeseen. Lisäksi elämäkulkutarinat eivät ole objektiivisia totuuksia asioiden kulusta, vaan ne ovat aina omia näkemyksiämme tapahtumista. Henkilökohtaista näkemystä ei tosin tule aliarvioida, koska tämä saattaa olla todellisuutta tarinan kertojalle. Henkilö on siis oikeasti kokenut asian tapahtuneen tietyllä tavalla. (Vilkko 2000, 74-75.) Tutkimusaineistossani olen huomionnut tämän siten, että olen korostanut analyysissäni kirjoittajien omia kokemuksia. Käsittelen analyysissäni tiukan objektiivisuuden sijaan sitä, mitkä tapahtumat kirjoittajat itse ovat kokeneet

merkityksellisiksi eroprosessissa ja miten he ovat itse kokeneet eronsa. Tarkastelen myös sitä, miten he ovat uskoneet, entisten puolisoitten kokeneen eron, ja myös sitä miten kirjoittajat uskovat läheistensä suhtautuneen eroon.

Elämäntarinan esittäminen johdonmukaisena kertomuksena saattaa muodostaa harhan, joka sivuuttaa täysin todellisuuden sirpaleisuuden ja sattumanvaraisuuden. Bourdieu (1998, 70) puhuu elämäkerrallisesta harhasta, jolla hän tarkoittaa todellisuuden mielivaltaisuuden esittämistä yhtenäisenä kertomuksena. Jotta minuuden ja todellisuuden voisi nähdä merkityksellisenä ja käsitettävissä olevana, on siihen yritettävä tarttua yhtenäisen kertomuksen avulla (vrt. Hänninen 1999). Se, miten ja mitä elämästä kerrotaan, vaihtelee sen mukaan, kenelle kertomusta tarjotaan (Bourdieu 1998, 71–72). Oman yksityisen elämän tekeminen julkiseksi esitykseksi, vaikuttaa kertomuksen muotoon ja sisältöön. Koska tällainen julkisesti esitetty elämäntarina sisältää aina paljon rajoituksia ja sensuuria, muodostuu siitä tavallaan keinotekoinen kertomus. (Bourdieu 1998, 74-76.)

5.3.2 Sisällönanalyysi

Lähestyn aineistonani olevia erotarinoita sisällönanalyysin avulla. Sen avulla olen pyrkinyt hajottamaan aineistoni pienempiin osiin ikään kuin tiivistäen analyysin kannalta olennaista tietoa. Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä sopii hyvin ihmisten subjektiivisten kokemusten tutkimiseen ja sen selvittämiseen, minkä merkityksen he antavat kokemuksilleen. Sisällönanalyysi on siinä mielessä monipuolinen menetelmä, että sitä voidaan käyttää monentyyppisten aineistojen analysoinnissa. Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan tiivistettyä ja yleistä tietoa, jotka helpottavat johtopäätösten tekoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-104.) Sisällönanalyysi on tutkimustekniikka, jota käyttämällä tekstistä (tai muusta tarkoituksenmukaisesta aineistosta) ja kontekstista voidaan tehdä toistettavissa olevia perusteltuja päätelmiä. Sisällönanalyysin tavoitteena on tarjota uusia näkökulmia ja lisätä tutkijan tietämystä tutkittavana olevasta asiasta tai ilmiöstä. (Krippendorff 2004, 18.) Sisällönanalyysin yhteydessä puhutaan usein myös sisällön erittelystä. Sisällön erittelyn katsotaan olevan eri asia kuin sisällönanalyysin, vaikka joskus näistä puhutaankin synonyymeinä. Sisällönanalyysissä keskitytään aineiston sanalliseen kuvaukseen, kun taas sisällön erittelystä on kyse kvantitatiivisesta tekstin

sisällön esittelystä. Kvantifioinnilla tarkoitetaan esimerkiksi tekstin kuvaamista kvantitatiivisesti, ja sen pohjalta tuotetaan määrällisiä tuloksia. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 106-107.) Pysin hahmottamaan aineistoani pääasiallisesti sanallisin kuvauksin mutta muutamia asioita olen kuvannut myös määrällisesti, jos koin, että se paransi ilmiön hahmottamista.

Kertomusten ei voida olettaa olevan yksi yhteen- kuvauksia todellisuudesta vaan kerrontaan vaikuttavat siihen liittyvät säännöt (Hänninen 1999, 94). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi ei ole niin helppoa kuin määrällisen tutkimuksen. Tieteellisen tutkimuksen pitää pyrkiä objektiivisuuteen ja systemaattisuuteen. Luotettavuuden arvioinnin yhteydessä puhutaan reliabiliteetista ja validiteetista. Validiteetti kuvaa sitä, miten hyvin tutkimustulokset vastaavat todellisuutta. Validiteetin kannalta tutkimusprosessin etenemisen kuvaus on tärkeää. Tutkijan on kerrottava mahdollisimman tarkkaan se, miten hän on ymmärtänyt tutkittavan ilmiön ja miten hän on päässyt esittämiinsä tutkimustuloksiin. (Krippendorff 2004, 22.) Reliabiliteetti viittaa siihen, missä määrin satunnaiset tekijät ovat voineet vaikuttaa tutkimustuloksiin. (Heikkinen 2010, 153.) Tutkimustulosten toistettavuutta pidetään reliabiliteetin tärkeimpänä muotona mutta etenkin ihmistieteissä, jossa tutkittava ilmiö saattaa muuttua ajan ja olosuhteiden muuttuessa, toistettavuuden vaatimus on hankala toteuttaa. (Krippendorff 2004, 18.) Usein riittää, että tutkimusta toistettaessa tulokset ovat samansuuntaisia. Ihmistieteissä on mahdollista, että sekä tutkittava ilmiö että tutkijan omat tulkinnat muuttuvat tutkimuksen aikana. Tätä havaittua vaihtelua on pyrittävä kuvaamaan mahdollisimman tarkasti. Vaihtelua voidaan pitää tutkimuksen kehitysprosessiin liittyvänä luontaisena osana. (Kiviniemi 2010, 81.)

6 AVIOEROKOKEMUS IKÄÄNTYVIEN KERTOMANA

Avioero koetaan aina yksilöllisellä tavalla. Se voidaan nähdä jälkeinpäin joko myönteisenä tai kielteisenä elämän käännekohtana. Usein eroa kuvataan kriisinä, mutta näin ei välttämättä aina ole. Toisille eroprosessi saattaa olla helppo, kun taas toisille siitä voi muodostua vuosia kestävä painajainen. Avioliitosta lähtijöillä on usein kaksi päämäärää, ensimmäinen on vapautua epäonnistuneesta suhteesta ja toinen on uuden elämän aloittaminen. (Määttä 2002, 11.) Nämä päämäärät hahmottuvat vain sellaisissa erotilanteissa, jossa eroa on ehditty kypsyttellä. Lähtijöillä on usein enemmän aikaa kypsyttellä eropäätöstä kuin jätetyillä, joten se koskeekin enemmän suhteesta lähtijöitä. Vaikka eroa on jo pitkään kypsyttely mielessä, vaatii avioero sopeutumista uuteen elämäntilanteeseen. Voidaan puhua jaottelusta eroa edeltävään ”entiseen elämään” ja eron jälkeiseen ”nykyiseen elämään”, kuten eräässä avioerokertomuksessa muutos hahmotettiin. Avioero nähtiin selvästi jonkinlaisena elämän käännekohtana.

Avioero saattaa olla odotettu päätös pitkittyneelle piinalle tai sitten se on täysin odottamaton tapahtuma, jolloin avioero ei tunnu ansaitulta. Riitta Jallinoja (2000, 162-163) puhuu kauhukertomuksista. Avioerosta tulee katastrofi sillä hetkellä, kun puoliso tajuaa, että hänen avioliittonsa ei voi muuta kuin päättyä eroon. Kauhukertomus sopii tilanteeseen, jossa avioero on odottamaton tapahtuma. Jätetyille avioero tuntuu olevan ilmoitusluontoisena asia, johon olisi toivottu edes selitystä. Avioeroilmoitus tuli jätetyille aina jonkinlaisena yllätyksenä vaikka omaan avioliittoon ei välttämättä enää itsekään oltu täysin tyytyväisiä. Merkkejä esimerkiksi aineistossani usein mainitusta uskottomuudesta oli kuitenkin helppo löytää jälkeinpäin, jolloin monille asioille löytyi selitys. Tietyt tapahtumat toisin sanoen merkityksellistettiin itselle jälkeinpäin.

Kauhukertomuksen vastakohtana on selviytymistarina. Valtaosa eronneista kertoi oppineensa nauttimaan eron jälkeisestä yksinolosta ja vapauden tunteesta vaikka olivatkin saattaneet tuntea itsensä aluksi hylätyksi (Määttä 2002). Onko asia todella näin vai onko kyse jonkinlaisesta kulissien ylläpidosta? Terapeuttinen eetos vaalii tietynlaista tapaa puhua tunteista sekä elämänkulkuun liittyvistä vaikeuksista ja käännekohdista. Mitä tahansa puhetta ei katsota oikeaksi vaan puheen avulla on tuotettava niin sanottua

selviytymistarinaa. Esimerkiksi avioeropuheen voi nähdä edustavan tätä puhetapaa (vrt. Hänninen, 1999, 74). Selviytymistarinalla tarkoitetaan kertomusta, jonka päähenkilö on kohdannut vastoinkäymisiä, kamppailut vaikeuksia vastaan ja selviytynyt siitä ainakin omasta mielestään. Selviytymistarina on mallitarina, jonka avulla oman elämän vastoinkäymisistä voidaan kertoa ja ainakin psykologisessa mielessä se on omaa mieltä eheyttävä ja parantava kokemus. Tarina auttaa näkemään vastoinkäymiset mielekkäinä kokonaisuuksina ja ehkä jo menneisyyteen kuuluvina. Vaikka selviytymistä painottava puhetapa on eräänlainen voimavara, niin se on myös rajoite tai normi. Se pakottaa ihmiset yhteen muottiin. Vastoinkäymisistä pitää toipua ja päästä niistä yli. Katkeroituminen, vastoinkäymisen läpi käyminen yhä uudelleen ja uudelleen sekä jonkinlainen itsesäällissä vellominen eivät ole selviytymistarinan mukaista toimintaa. Selviytymistarinantarinan mukaan vastoinkäymisistä vain pitää päästä yli tai muuten vika on itsessä. Selviytymistarinoissa korostuvat usein tietyt asiat, kuten omat valinnat ja usein niille haetaan oikeutusta (Hänninen 1999). Selviytymistarinaa rakentamalla kertoja voi pyrkiä omien psyykkisten tuntemusten hallintaan, jotka ovat voineet vaivata muutoksen jälkeen.

On havaittu, että eronneet naiset raportoivat tuntevansa huomattavasti enemmän psyykkistä ahdistusta avioeron jälkeisinä vuosinaan kuin avioliitossa olevat naiset. Tutkijat ovat päässeet hieman eri lopputuloksiin eron seurauksista. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että avioero on väliaikainen kriisi, elämäntapahtuma johon lopulta sopeudutaan kahden tai kolmen vuoden kuluessa erosta. Toiset taas ovat sitä mieltä, että avioero aiheuttaa pysyvämpää, jopa vuosikymmeniä kestäväää haittaa, joka osaltaan vaikuttaa elämäntapahtumaan. (Lorenz ym. 2006, 111-112.) Tosin eron jälkeistä psyykkistä ahdistusta arvioitaessa on otettava huomioon se konteksti, jossa avioero on tapahtunut. Epätyydyttävästä avioliitosta eroaminen on saattanut jopa lievittää ahdistusta pitkällä aikavälillä vaikka itse erotilanne on voinut hetkellisesti lisätä stressiä. Eniten ahdistusta avioeron jälkeen kokevat ne, jotka ovat pitäneet avioliittoaan tyydyttävänä. (Almeida & Wong 2009, 142-143.) Vaikka avioeron toteutuessa molemmat avioero-osapuolet tuntevat ahdistusta ja monia muita terveydellisiä haittoja, naisten ajatellaan selviytyvän erosta keskimäärin paremmin kuin miehet (Hunt 2005, 137).

6.1 Avioeron mahdollistavia tekijät

Steve Duck (Duck 1991 Määtä 2002 mukaan) on hahmottanut neljä yleisintä parisuhdetyyppiä, jotka herkästi päättyvät eroon. Ensimmäisen ryhmän muodostavat ne parit, jotka jo alusta alkaen liian erilaisia. Aiemmin ajateltiin, että puoliset ovat yhteensopivia, jos he ovat suunnilleen samassa luokka-asemassa. Nykyään korostetaan enemmän henkilökohtaisia ominaisuuksia. Keskeistä yhteensopivuudessa on samanlainen elämäntyyli ja elämäkatsomus, jotka tosin ovat kytköksissä luokka-asemaan. (Jallinoja 2000, 73-74.) Tilanteeseen, jossa puoliset toteavat olevansa liian erilaisia päädytään, jos puoliset eivät ole ehtineet tutustua toisiinsa kunnolla ennen avioitumistaan. Vasta avioliiton aikana nämä erilaiset arvot ja persoonallisuudet saattavat tulla ylitse pääsemättömiksi esteiksi. Toisen ryhmän muodostavat ne, jotka eivät ole hoitaneet avioliittoaan. Tämä lienee hyvin yleistä nykyään. Arki on monilla ihmisillä kiireistä ja elämä on aikataulutettu perhe- ja työelämän ehdoin. Nämä henkilöt eivät usein pysty keskinäiseen vuorovaikutukseen ja puoliset eivät koe olevansa tasa-arvoisia suhteessa toisiinsa. Kolmannen ryhmä muodostavat ne, jotka ovat ”kasvaneet erilleen”. Parin yhteensopivuus avioituessa ei välttämättä takaa parisuhteen pysyvyyttä, koska pari voi avioliiton aikana lakata sopimasta yhteen tai kuten on tavallisempaa sanoa ”he kasvoivat erilleen.” (Jallinoja 2000, 73-74.) Toinen ja kolmas ryhmä näyttävät melko samanlaisina. Näkisin, että molempien ryhmien eron taustalla on erilleen kasvaminen. Erilleen kasvamisen syyt tosin saattavat olla näissä ryhmissä hieman erilaiset. Neljännen ryhmän muodostavat ne, joille ero tulee äkillisesti, koska puolisosta paljastuu jotain omien periaatteiden vastaista ja jota ei voi hyväksyä. Näissä tapauksissa avioeron taustalla on tyypillisesti uskottomuutta tai jokin rikollinen toiminta. (Duck 1991 Määtä 2002 mukaan.)

Vaikka avioeroon ei enää laillisesti tarvitakaan syytä, niin monesti eron syyt tulevat ilmi tavalla tai toisella eroa käsiteltäessä. Syytä etsimällä erolle saatetaan hakea oikeutusta ulkopuolisten silmissä, mutta myös omien päätösten tueksi. Kaarina Määttä (2002) on tutkinut avioeron mahdollistavia syitä ja hän luokittelee ne neljään pääryhmään: (1) eronneiden omat selitykset, (2) yhteiskunnalliset syyt, (3) yksilölliset riskitekijät ja (4) avioliiton kriittiset vaiheet. Eronneiden omissa selityksissä toistuu usein uskottomuus,

puolisoiden väliset erot persoonallisuudessa, taloudelliset vaikeudet, henkinen ja fyysinen väkivalta sekä alkoholin väärinkäyttö. (emt., 20- 21, 71.) Omassa aineistossani kaikki muut saivat runsaasti mainintoja paitsi taloudelliset vaikeudet. Syyt edustavat niin sanottuja perinteisiä avioeron syitä, jotka toistuvat erokertomuksissa yhä uudelleen ja uudelleen. Yhteiskunnallisina eron mahdollistajina pidetään naisten siirtymistä koulutus- ja työmarkkinoille sekä naisten entistä suurempaa riippumattomuutta miesten tarjoamasta taloudellisesta turvasta. Yksilöllisinä riskitekijöinä pidetään sellaisia tekijöitä, kuten avioitumisikä, koulutustaustaa, ammatillista asemaa, onko parilla yhteisiä lapsia ja onko lapsena kokenut omien vanhempien avioeron. (Määttä 2002, 45-50.) Avioliiton kannalta on havaittavissa muutamia kriittisiä elämänvaiheita. Ikääntyvillä näitä kriittisiä elämänvaiheita ovat muun muassa lasten kotoa pois muuttaminen, eläkkeelle jääminen ja omien vanhempien kuolema. Vahva itsetunto, stressin sietokyky, empaattisuus ja sopeutuvuus ovat elämänhallintaa ja avioliittoa tukevia tekijöitä. (emt., 65- 67.) Nämä tekijät toisaalta myös yhtä lailla helpottavat sopeutumista elämään eron jälkeen.

Avioliitosta lähtijöiden ja jätetyksi tulleiden kertomuksissa on eroavaisuuksia mutta myös jonkin verran samaa. Kaikki itsensä jätetyksi määritelleet kertoivat puolison uskottomuuden olleen eron pääasiallinen syy, mutta myös muita yksittäisiä syitä ilmeni uskottomuuden ohella. Lähtijöiden kertomuksissa oli mielenkiintoista se, että he näkivät tavallisesti useampia eroon johtaneita syitä kuin jätetyt. Tämä osaltaan tukee eropäätöksen oikeuttamisprosessia. Avioero nähdään hyväksyttävämpänä, kun avioeron syitä on paljon. Näin ollen ei tule sellaista mielikuvaa, että eropäätös on syntynyt hetken mielijohteesta. Jotain yhteistäkin lähtijöiden ja jätettyjen kertomuksista löytyi. Niin jätettyjen kuin lähtijöiden kertomuksissa avioeron syyt nähtiin mielellään itsestä riippumattomina eli entisestä puolisoista johtuvina. Entisen puolison ominaisuuksissa nähtiin ne syyt, jotka johtivat avioeroon. Tämä ajattelumalli on osa niin sanottua selviytymistarinaa. Selviytymistarinoissa tyypillistä on asioiden näkeminen itselle parhain päin ja niissä korostetaan usein sitä, kuinka hyvät asiat ovat itsestä lähtöisin ja huonot asiat tapahtuvat itsestä riippumattomista syistä. Avioeroon johtavat syyt ja prosessit nähdään mielellään itsestä riippumattomina tai hallitsemattomina, joihin omalla toiminnalla ei ole pystytty vaikuttamaan. Hallitsematon tilanne otetaan omaan hallintaan tekemällä avioeroaloite,

jolloin voi tuntea, että on itse aktiivisesti voinut vaikuttaa sietämättömäksi käyneen tilanteen ratkaisemiseen.

Jätettyyn ja jättäjään suhtaudutaan sosiaalisessa ympäristössä eri tavoin, vaikka päätös ei ole välttämättä ollut kummallekaan osapuolelle helppo. Ero voi olla eroavan avioparin läheisille ihmisille hankala asia, joten he saattavat alkaa vältellä asiasta puhumista ja jopa vältellä eronneita tuttaviaan. Jätetylle sosiaalisesti hyväksytyjä tunteita ovat muun muassa suru ja kaipaus. Jättäjälle eron ajatellaan olevan helpompi asia, eikä hänelle välttämättä tarjota tukea yhtä helposti kuin jätetylle. Pahimmillaan ympäristö saattaa tuomita jättäjän teot väärinä ja epäoikeudenmukaisina. (Määttä 2002, 139-142.)

Eroon sopeutuminen hankaloituu entistä enemmän, jos samaan aikaan tapahtuu muita elämänmuutoksia. (Määttä 2002, 132.) Kirjoittajien elämässä ero tapahtui usein siinä vaiheessa, kun lapset muuttivat pois kotoa tai jäätiin eläkkeelle. Suhdetta on siis saattanut jo pitkään pitää kasassa muut tekijät kuin puolisoiden emotionaalinen tyytyväisyys, joka on etenkin naisille tärkeä osa parisuhdetta. Vasta lasten muutettua pois kotoa on huomattu, että parisuhde on perustunut lasten kasvatuksen pohjalle ja itse parisuhde on näin jäänyt ehkä kokonaan huomiotta. Lasten muutettua pois ei enää tarvitse jatkaa huonoa avioliittoa lasten takia. Tämä ajattelutapa lienee yleistä etenkin naisten kohdalla, koska se ilmeni aineistossani useaan kertaan. Kun perhe-elämä on rauhoittunut lasten aikuistuttua ja parisuhteelle olisi taas aikaa, huomataan, että puoliso onkin aivan vieras, eikä enää osata olla luontevasti yhdessä.

Myös eläkkeelle jääminen ja avioero nähtiin huonona yhdistelmänä, koska niin monet sosiaaliset suhteet katkesivat yhtä aikaa. Muutamat kirjoittajat kertoivatkin, että palasivat vielä hetkeksi takaisin työelämään, jotta saisivat muuta ajateltavaa avioeron jälkeen. Surun hukuttaminen työntekoon tuntui auttavan raskaimman vaiheen yli. Työ nähtiin voimavarana eron jälkeisessä elämässä. Eräs kirjoittaja kertoi pelkäävänsä lähestyvää eläkeikää. Hänellä ei ilmeisesti ole paljon työn ulkopuolisia ihmissuhteita. Avioerossa jäi täysin yksin etenkin silloin, kun avioero rikkoi ystäväverkoston. Yksinäisyys nähtiin haitallisena mutta osa kirjoittajista osasi kääntää yksinolon myönteiseksi asiaksi, omaksi laatuajaksi ilman perhe- tai parisuhdevelvoitteita.

Raskaaksi kokemukseksi avioeron teki myös oma työttömyys, omien vanhempien tai muun läheisen kuolema ja oma tai läheisen sairastuminen yhtä aikaa ”avioerovuosien” kanssa. Myös maatilan jättämiseen, myymiseen, lakkauttamiseen tai sukupolvenvaihdokseen liittyvät järjestelyt koettiin raskaina etenkin, kun ne jouduttiin hoitamaan yhtä aikaa muiden avioeroon liittyvien järjestelyjen kanssa. Oli myös niitä, jotka kertoivat elämäntilanteen olleen hyvä sellaiselle suurelle muutokselle kuin avioero. Elämäntilanne voitiin nähdä erityisen hyväksi erolle silloin, kun itsellä ja perheellä oli ulkoiset puitteet suurin piirtein kunnossa eli lapset olivat aikuistuneet ja muuttaneet pois kotoa, oma taloudellinen tilanne oli hyvä, työ oli mielenkiintoista tai oltiin jo eläkkeellä, oli harrastuksia ja ystäviä sekä ainakin kohtalaisen hyvä terveys.

6.2 Avioeron syyt lähtijöiden ja jätettyjen kertomana

Avioliitto solmitaan yleisimmin sen takia, koska ollaan rakastuneita, avioero puolestaan voidaan nähdä rakkauden loppumisena. (Jallinoja 2000, 153.) Pelkkä rakkauden loppuminen ei kuitenkaan riittänyt eron syyksi omassa aineistossani. Ero ei myöskään aina tarkoittanut rakkauden loppumista, paitsi siinä tapauksessa, kun eron syynä oli entisen puolison uskottomuus. Kirjoittajat näkivät vaivattomasti tietyt asiat eron syiksi mutta usein avioeron syyt olivat paljon monimutkaisempia. Useimmin mainittuja eron syitä olivat uskottomuus, alkoholi, erilleen kasvaminen, henkinen väkivalta ja kommunikaatiovaikeudet. Esimerkiksi uskottomuutta voidaan toisaalta pitää ongelmien syynä mutta toisaalta se voi olla reaktio jo pitkään jatkuneisiin ongelmiin. Uskottomuus voi kyllä olla avioeron laukaiseva tekijä eli niin kutsutusti viimeinen niitti, jolloin se on myös helppo nähdä eron syynä. Monesti avioeron taustalla oli paljon erilaisia syitä, joista kirjoittajat kirjoittivatkin. Yhtä pääasiallista syytä oli hyvin vaikea hahmottaa, koska syyt olivat niin vahvasti yhteen kietoutuneita etenkin lähtijöiden kertomuksissa.

Avioeron syiden ilmenemistä aviosuhteessa voidaan tarkastella ”kolmannen” mukaantulon näkökulmasta. Jallinojan (2000) mukaan parisuhteeseen tulee jossain vaiheessa ”kolmas”, jolla ei aina tarkoiteta ihmistä, vaan se voi olla esimerkiksi arjen askareet, työ tai alkoholismi. ”Kolmannen” mukaantulo on käännekohta, joka pakottaa näkemään

parisuhteen uudessa valossa. ”Kolmas” voi olla myös positiivinen ja odotettu asia, mutta se ei silti poista ”kolmannen” saapumisen yllätyksellisyyttä. (Jallinoja 2000, 98.) ”Kolmannen” mukaantulo tarkoittaa sitä, että pyyteettömän hyvän tekemisen tilalle tulee neuvottelut ja suhteen kannattelemineen, suhdetyö. (Jallinoja 2000, 101.) Naisten ja miesten välisissä romanttisissa suhteissa, nainen kantaa päävastuun suhdetyöstä, jotta suhde pysyisi koossa. (Hunt 2005, 128.)

6.2.1 Avioeron syyt lähtijöiden kertomuksissa

Suhteesta lähtijäksi itsensä määritteli 23 kirjoittajaa eli suurin osa kirjoittajista. Avioeron syiden kirjo oli huomattavasti laajempi lähtijöiden kirjoituksissa kuin jätettyjen (vrt. Taulukko 1 ja Taulukko 2). Tosin oli joukossa muutamia, jotka kertoivat avioeron johtuneen vain yhdestä syystä. Useimmin mainittuja avioeron syitä lähtijöiden kertomuksissa olivat uskottomuus, (11 mainintaa) ja alkoholi (10 mainintaa). Kolmanneksi yleisin syy oli ”erilleen kasvaminen” (9 mainintaa), joka ilmeni muun muassa erilaisina elämänarvoina ja -tavoitteina. Kirjoittajat eivät siis suoraan puhuneet erilleen kasvamisesta. Lähtijöiden avioeron syyt ovat suomalaisittain hyvin perinteisiä. Edellä mainitut avioeron syyt ovat jo vuosikymmeniä olleet suomalaisten pääasiallisia avioeron syitä (ks. Määttä 2002). Loput Taulukossa 1 esittelemäni avioeron syyt saivat vähemmän mainintoja.

<p>Avioeron syyt lähtijöiden kertomana</p>	<p>Uskottomuus Alkoholi ”Erilleen kasvaminen”</p> <p>Henkinen väkivalta Kommunikaatiovaikeudet Työhön liittyvät syyt Fyysinen väkivalta Arvostuksen puute Seksielämän ongelmat Kauan jatkuneet vaikeudet Läheisyyden ja rakkauden puute Vastuun välttely Taloudelliset tekijät Epätasaiset vastuut</p>
---	---

Taulukko 1. Avioeron syyt lähtijöiden kertomana

Lähtijöiden kertomuksissa korostettiin usein eropäätöksen vaikeutta ja kuvattiin, miten eropäätös oli vuosien saatossa muovautunut. Eroa oli kertomusten mukaan pohdittu usein ja jo pidemmän aikaa, jopa vuosia. Lähtijät korostivat mielellään ratkaisunsa oikeellisuutta ja sitä, että päätöksen takana oli muitakin, kuten lähisukulaisia ja ystäviä. Lähtijät eivät olleet tehneet eropäätöstään mitättömien perusteiden, vaan korostivat, että muuta ulospääsyä tilanteesta ei enää ollut. Avioeropäätöstä kuvattiin tavallisesti ”siinä tilanteessa ainoana oikeana päätöksenä” tai ”viimeisenä vaihtoehtona”, joka oli kuitenkin tehtävä niissä vaikeissa olosuhteissa. Tämä toimii päätöksen oikeuttamisena niin itselle kuin muille, koska myös muiden tuki eropäätöstä tehdessä koettiin tärkeäksi. Suurimmaksi osaksi lähtijöiden kertomuksia voisi kuvata selviytymistarinaksi, jossa vuosia kestäneet vaikeudet lopulta ratkesivat eroon. Aina lähtö ei kuitenkaan johtanut kirjoittajien mielestä elämänlaadun paranemiseen. Jo aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että naiset ovat miehiä useammin avioeron aloitteen tekijöitä (esim. Paajanen 2003, 67). Myös omassa aineistossani tämä tuli selkeästi esille, koska suurin osa aineistostani oli naisten kertomuksia siitä, kuinka he olivat lähteneet huonosta avioliitosta.

Erilaiset syyt viivyttivät eropäätöstä, koska välillä oli parempiakin aikoja. Ratkaisevan askeleen ottaminen on vaikeaa, jos ihmiset eivät tiedä kovin tarkkaan mitä haluavat ja millaisesta elämästä he haaveilevat. Avioero päätöstä tehtäessä puntariin joutuvat avioeron hyödyt ja haitat. Oma parisuhdetta saatetaan verrata myös muiden parisuhteisiin, jolloin pohditaan, onko oma parisuhde sen huonompi kuin muillakaan. Parantuuko tilanne merkittävästi avioeron myötä vai pitäisikö jotain muita ratkaisumalleja kokeilla ensin? Erpäättöksen syntyminen vaati siis toisinaan tarkkaa harkintaa etenkin pitkissä suhteissa, joissa on koettu myös paljon hyviä aikoja ja niistä on jäänyt hyviä muistoja. Eroprosessin käynnistäminen oli jo itsessään raskasta, koska sen tiedettiin kestävän pitkään. Huonomman vaiheen ollessa suhteessa meneillään, jäätiin helposti vain odottelemaan, että tilanne muuttuisi paremmaksi itsestään. Tästä johtuen eropäätöskin kypsyy usein vuosia tai kuten aineistossani, jopa kymmeniä vuosia. Erpäättöstä saattoi lykätä esimerkiksi parin yhteiset lapset, epävarmuus omasta pärjäämisestä sekä elämäkatsomus, jossa avioero oli viimeinen vaihtoehto. Eron lykkäämistä perusteltiin näiden lisäksi muun muassa seuraavilla tavoilla:

”Eroprosessimme kesti noin kahdeksan vuotta, tosin olin sitä suunnitellut jo paljon aikaisemmin. [...] Vihdoin ymmärsin, että alkoholi on miehelleni tärkein asia, hän oli tuuriuoppo, joten välillä oli hyviäkin kausia ja hyviä lupauksia, tämä lykkäsi tietenkin eropäätöstä. Kun lähdin, liitto oli kestänyt yli 30 vuotta.” (teksti 29, lähtijä)

”Lähtö oli kyllä vaikea ja pitkän harkinnan tulos, vuosia kestänyt prosessi. Koska oli kyse vielä maalaistalosta, joka oli minun kotini, olin syntynyt siellä, johon mieheni tuli vävyksi.” (teksti 33, lähtijä)

Kun avioliittoon oltiin jo vuosia tyytymättömiä, niin lopulta jokin hyvin tarkasti määriteltävissä oleva tapahtuma saattoi käynnistää avioeroprosessin. Ongelmat olivat kasautuneet vuosien ajan, jolloin tarvittiin jokin viimeinen sysäys lopulliselle avioeropäätökselle. Usein lopullinen eropäätös syntyi nopeasti. Vaikka uskottomuus olikin jatkunut jossain tapauksissa jo vuosia, niin avioeron kannalta se laukaiseva tekijä tarvittiin. Laukaisevana tekijänä saattoi olla muun muassa se, että uskonon puoliso ei enää välittänyt peitellä avioliiton ulkopuolista suhdettaan aviopuolisoltaan vaan pikemminkin oli ylpeä siitä. Petetty puoliso koki tämän käytöksen erityisen loukkaavaksi ja sai hänet käynnistämään avioeroprosessin.

”Olin jo kauan odottanut sopivaa hetkeä ottaakseni avioeron. Sellaista hetkeä ei koskaan näyttänyt tulevan, kunnes erään väkivaltatilanteen pyörteissä pääsin pakenemaan kotoani ja tiesin, etten enää palaisi.” (teksti 7, lähtijä)

”Miehelläni oli ollut suhde toiseen naiseen vajaan vuoden, kun sain tietää asiasta. [...] Elimme yhdessä vielä kymmenen vuotta. Se oli raskasta aikaa. Mies ei kuitenkaan halunnut erota, vaikka se toinen oli edelleen hänen elämässään. Tuli vappu, mieheni lähti laivaristeilylle sen toisen kanssa ja sanoi lähtiessä, ettei se suhde lopu koskaan. Päivän mietittyäni menin tuomarin puheille ja laitoin eron vireille.” (teksti 13, lähtijä)

Vaikka asenneilmasto onkin muuttunut siihen suuntaan, että oman onnen tavoittelu tai emotionaalisen tyytyväisyyden tavoittelu on yhä suotavampaa, niin aineistossani tätä ei ilmennyt kirjoittajien taholta usein. Entisen puolison koettiin uskottomuus tapauksissa tavoitelleen itsekkäästi omaa onneaan ryhtyessään avioliiton ulkopuoliseen suhteeseen. Oman lähdön taustalla täytyi pikemminkin olla jokin ”kunnon syy” tai pakko esimerkiksi puolison pitkään jatkunut uskottomuus, alkoholismi tai puolisojen vieraantuminen toisistaan. Mielenkiintoista oli se, että puolison yksittäiset syrjähyppyt eivät liittoa vielä välttämättä kaataneet vaan avioliiton kyseenalaistavia ongelmia tuli vasta sitten, kun

avioliiton ulkopuolinen suhde oli kestänyt pitkään, jopa vuosia. Toinen puolisoista usein tiesi ulkopuolisesta suhteesta ja oli valmis antamaan sen anteeksi, mutta pidempi aikaista jopa vuosia kestänyttä suhdetta ei siedetty.

Alkoholi on siinä mielessä kiinnostava avioeron syy, että se saattaa jättää rakkauden koskemattomaksi vaikka se olisikin aiheuttanut paljon ongelmia avioliiton aikana. Tosin usein alkoholismien ohessa ilmeni sellaisia avioeron syitä kuin henkinen ja fyysinen väkivalta sekä uskottomuus, jotka haavoittivat rakkautta niin pahoin, että avioliitto päättyi eroon.

”[...] jätin aviomieheni, koska hän oli alkoholisti ja erittäin mustasukkainen aivan aiheuttomasti. Lisäksi hän oli väkivaltainen. Minun oli aivan pakko lähteä, pelkäsin henkeni puolesta alituisen.” (teksti 33, lähtijä)

Jos avioeron pääasiallisena syynä oli alkoholismi, niin lähteneen puolison tunteet alkoholisoitunutta puolisoa kohtaan eivät välttämättä kuolleet täysin. Tavallisimpia tunteita olivat huoli ja sääli. Kahden kirjoittajan kohdalla alkoholia otettiin yhdessä liikaa, jolloin parisuhteen lopettaminen nähtiin keinona päästä eroon alkoholista. Tällöin puolisoiden välinen yhteydenpito jatkui myös eron jälkeen, jopa hyvin tiiviisti. mutta samalla ymmärrettiin, että yhdessä ei voitu jatkaa.

”Yksi eroon johtaneista syistä oli alkoholi, otimme sitä kyllä yhdessä aika paljon viikonloppuna, en häntä syytä siitä, mutta en osannut itsekään olla ottamatta silloin. [...] Sen jälkeen en ole juuri käyttänyt alkoholia [...]. Tästä asiasta olen hyvin iloinen, että pääsin siitä tavasta eroon, yhdessä emme siihen pystyneet.” (teksti 11, lähtijä)

”Olemme saaneet yhteisen kutsun mieheni suvun juhliin [myös eron jälkeen] ja yhdessä olemme niissä käyneetkin. [...] Toistemme kodeissa vierailut ovat alkuajoista harventuneet, mutta puhelinyhteydessä olemme päivittäin, joskus useamman kerran päivässä. Lastenlapsia hoitelemme usein kaksistaan.” (teksti 43, lähtijä)

Erilleen kasvaminen oli kolmanneksi yleisin avioeron syy lähtijöiden kertomuksissa. Kuten jo aiemmin mainitsin, niin asiaa ei kuitenkaan ilmaistu suoraan toteamalla että ”erosimme, koska kasvoimme erillemme”. Selitystä pidetään ehkä jollain tavalla liian kliseisenä. Ajatellaan ehkä, että erilleen kasvamisesta puhutaan vain silloin, kun mitään ”todellista” eronsyytä ei löydetä. Koska pelkkä erilleen kasvaminen ei riitä oikeuttamaan eroa, pyritään sama asia ilmaisemaan, jotenkin vakuuttavammalla tavalla. Erilleen kasvamista ilmeni

muun muassa erilaisina elämänarvoina ja -tavoitteina mutta tukea eropäätöksen oikeellisuudesta haettiin myös muista eroon johtaneista syistä.

”[...] olemme erilaisia ihmisiä sikäli, että minä haluaisin isojen asioiden olevan järjestyksessä enkä aikaile päätöksissä. Mies on enemmän taiteilijasielu, hieman epävakaa tunne-elämältään, pessimistinenkin ja paljon arempi ratkaisujen teossa.” (teksti 50, lähtijä)

”Syy oli miehen alkoholinkäyttö ja ettei meillä ollut mitään yhteistä enää, seksiä ei ollut moneen vuoteen. Mies oli kyllä muuten ahkera ja kiltti. Toinen painava syy oli minun suhteeni toiseen mieheen.” (teksti 38, lähtijä)

”Aloin kaivata toisenlaista elämää, minua ei tyydyttänyt ainoa yhteinen harrastuksemme, kävely kantapubiin ja humalassa riitely.” (teksti 43, lähtijä)

Aineistoani kuvastaa eräs mielenkiintoinen ristiriita, joka liittyy jaotteluun lähtijä- jätetty. Kirjoittajat nimittäin kokivat olleensa suhteesta lähtijöitä vaikka entisellä puolisolalla saattoi olla avioliiton ulkopuolinen suhde jo vuosia. Ristiriitaa voidaan lähteä selvittämään sillä, että naiskirjoittajien mukaan miehet eivät pitäneet avioliiton ulkopuolista suhdettaan millään tavalla ongelmallisena, joten miehellä ei näin ollut tarvetta lähteä avioliitosta. Tilanne kertoo myös puolisoitten erilaisista odotuksista aviosuhdetta kohtaan. Miehet näkevät naisia useimmin avioliiton ulkoisesti hyödyllisenä eli avioliittoa pidetään sinällään tärkeänä statuksen ja aseman kohottajana. Naiset puolestaan odottivat miehiä useammin emotionaalisesti tyydyttävää parisuhdetta ja olivat herkemmin tyytymättömiä suhteeseen. (Määttä 2002, 21-35.) Naisille miehen ulkopuolinen suhde oli riittävä syy lopettaa avioliitto, koska kokivat, että rinnakkaissuhdetta ylläpitävä puoliso oli jättänyt puolisonsa jo emotionaalisella tasolla. Tilanne oli kirjoittajille loukkaava ja kokivat itsensä hyljeksityksi. Erään kirjoittajan mukaan miehen puolesta elämä olisi voinut hyvin jatkua myös kahden naisen kanssa, vaikka vuoroviikoin.

6.2.2 Avioeron syyt jätettyjen kertomuksissa

Itsensä jätetyksi kokeneita oli aineistossani seitsemän. Uskottomuus sai ylivoimaisesti eniten mainintoja avioeron syynä (7 mainintaa). Toiseksi eniten mainintoja saivat kommunikaatiovaikeudet (2 mainintaa) ja erilleen kasvaminen (2 mainintaa). Jätetyt näkivät lähtijöitä vähemmän avioeroon johtaneita syitä (vrt. Taulukko 1 ja Taulukko 2),

jolla ehkä vahvistettiin omaa mielikuvaa siitä, että avioero olisi voitu välttää, kun ongelmat olisi vain yhdessä puolison kanssa päätetty ratkaista. Kaikki jätetyksi itsensä kokeneet kirjoittajat mainitsivat uskottomuuden joko ainoana tai yhtenä avioeron syynä. Monissa tapauksissa näkisin avioeron syynä uskottomuuden sijaan pikemminkin vuosien tai vuosikymmenten aikana kasaantuneet ongelmat, jotka lopulta johtivat uskottomuuteen. Valitettavasti uskottomuus oli monissa tapauksissa vain se jäävuoren huippu. Vieraantumisen oli täytynyt jo alkaa jollain tasolla ennen tilanteen kärjistymistä.

Avioeron syyt jätettyjen kertomana	Uskottomuus Kommunikaatiovaikeudet ”Erilleen kasvaminen” Vastuun välttely Alkoholi Henkinen väkivalta
---	---

Taulukko 2. Avioeron syyt jätettyjen kertomana

Uskottomuus avioeroon johtavana syynä on toisille asia, joka saa parisuhteen päättymään heti, kun uskottomuus tulee ilmi. Toisilla uskottomuus oli nakertanut parisuhdetta jo vuosien ajan. Riitta Jallinoja (1997, 213) puhuu kahdenlaisesta uskottomuudesta. Hän puhuu ”henkisestä” ja ”fyysisestä” aviollisesta uskottomuudesta. Uskottomuus voi olla ihastumista tai rakastumista. ”Fyysisellä uskottomuudella” hän tarkoittaa lyhytkestoista ihastumista tai syrjähyppyä, jolla viitataan seksiin. ”Henkistä uskottomuutta” pidetään jo huomattavasti vakavampana asiana ja siihen liitetään rakastumisen tunne. ”Henkinen uskottomuus” on siis avioliiton jatkon kannalta huonompi asia, koska sillä tarkoitetaan vahvaa emotionaalista kiintymystä avioliiton ulkopuoliseen henkilöön. (Jallinoja 1997, 213-214.) Näitä molempia uskottomuuden muotoja oli havaittavissa niin jätettyjen kuin lähtijöidenkin kertomuksissa.

Jätetyille ero tuli aina yllätyksenä. Kirjoittajat kokivat eron ilmoitusluontoisena asiana. Ilmoitus aiheutti hämmästyksiä, ihmetystä ja suuttumustakin, etenkin, jos parisuhteen ongelmia oli jo aiemmin yritetty ottaa puheeksi tuloksetta.

”Hän [entinen puoliso] ilmoitti, että suhde on kestänyt näin kauan ja että hän tulee jatkossa viettämään paljon vapaa-aikaansa muualla. Se siitä. Minun oli sopeuduttava.[...] Minusta on väärin, että ero oli ilmoitusluontoinen asia, josta enää siinä vaiheessa ei voinut keskustella” (teksti 47, jätetty)

On myös mahdollista, että jätetyt eivät halunneet nähdä ongelmien vakavuutta. Oli haluttu uskoa, että koska ollaan oltu jo pitkään ajoittain pitkiäkin aikoja onnellisessa avioliitossa, niin mikään ei voi enää liittoa kaataa. Ongelmien vakavuutta oli ehkä jollain tasolla kieltäydytty näkemästä ja luotettu siihen, että suhde pysyy, koska se oli pysynyt jo niin kauan. Ehkä salaa toivottiin, että ongelmat menisivät ikään kuin itsestään ohi. Jätetyt kirjoittajat kertoivat, että toisaalta he tiesivät parisuhteessa olevista ongelmia mutta toisaalta ero tuli heille yllätyksenä. Mistä ilmiö voi johtua? Johtuuko se jonkinlaisesta aikaperspektiivivirheestä eli jälkeempään katsottuna monia ongelmia oli helpompi nähdä ja tätä kautta eroa järkeistettiin itselle vai nähtiinkö ongelmat todella jo avioliitossa ollessa mutta niille ei vain tehty mitään?

”Etäännyimme aina vaan lisää, riitoja tuli jonkin verran. Näin, että asiamme on huonosti, mutta en kuitenkaan uskonut, että meille voisi tulla avioero. Olin kuitenkin kokenut 25 vuotta onnellista avioliittoa. [...] Eli vaikka olin pitkään nähnyt vaikeutemme, lopullinen ero tuli nopeasti.” (teksti 41, jätetty)

”En usko, että itse olisin koskaan tehnyt aloitetta eroon, vaikka en ollutkaan liittoomme enää täysin tyytyväinen. Vakiotokaisuni ystävättärielle olikin ”ei se vaihtamalla parane”. En kuitenkaan uskonut, että ero olisi oikea ratkaisu, pikemminkin perheterapia tai joku ulkopuolinen neutraali taho purkamaan pattitilanteita ja riitoja” (teksti 47, jätetty)

Aviopuolisoiden välinen keskustelemattomuus tai kommunikaatiovaikeudet koettiin osaltaan johtaneen avioeroon. Ongelmista olisi kirjoittajien mukaan voinut selvitä ilman avioeroa, jos niistä olisi pystytty keskustelemaan jo avioliiton aikana. Koska tämä keskusteluyhteys puolisoitten välillä puuttui, ongelmat pääsivät kasautumaan ja laajenemaan. Avioero pyrittiin välttämään vahvistamalla keskusteluyhteyttä aviopuolisoiden välillä ja toisinaan myös ammattiauttajan avulla. Usein nämä keskusteluyhteydet päättyivät kuitenkin kirjoittajien mukaan siihen, että toinen puolisoista ei ollut valmis keskustelemaan asioista, jolloin ero muodostui ainoaksi vaihtoehdoksi. Puhumattomuus nähtiin huonona asiana ja keskustelemista suositettiin yhtenä avioeron estämismenetelmänä, mutta myös eron jälkeiseen elämään sopeuduttaessa.

Yksinkertaistettuna keskustelemattomuus kuvasi aikaa ennen avioeroa ja keskusteleminen avioeron jälkeistä aikaa, tosin keskusteluja ei enää aviopuolisojen välillä juuri käyty.

”[...] vaikka olin monta kertaa yrittänyt puhua ongelmista (”meidän täytyy puhua”, ”meidän täytyy saada joku ulkopuolinen johtamaan tätä keskustelua”) niin mies ei ollut ottanut sitä kuuleviin korviinsakaan.” (teksti 47, jätetty)

”Välimme viilenivät [...]. Ehdottelin käyntejä perheasian neuvottelukeskukseen, mutta mieheni ei halunnut lähteä mukaani. Väliimme tuli miehen tiivis tekstiviestien lähettely entiselle tutulleni. [...] Emme paljonkaan saaneet tästä puhutuksi, mutta minulle jäi epäilyttävä olo. Silloin juuri ehdotin perheasiain neuvottelukeskukseen lähtemistä.” (teksti 41, jätetty)

Kommunikaatiovaikeuksiin liitettiin toisinaan myös erilleen kasvaminen. Erilleen kasvamista ei myöskään jätettyjen kertomuksissa puhuttu suoraan. Erilleen kasvaminen ilmeni pääasiassa puolisoiden välien viilenemisenä hiljalleen vuosien kuluessa. Asialle ei vuosien saatossa yritetty tehdä juuri mitään. Välien viileneminen oli vain asia, joka tapahtui. Puolisoilla oli yhä vähemmän yhteistä tekemistä ja kiinnostuksen kohteita.

Koska jätettyjen ei tarvinnut perustella eroaan sosiaalisesti yhtä perusteellisesti kuten lähtijöiden täytyi, niin heille tuntui riittävän vähemmän perusteluja. Näin jätettyjen on myös jollain tavalla helpompi perustella omaa syyttömyyttään eroon. Vaikka avioeroa hakiessa ei enää ole oikeudellista tarvetta kertoa avioeron syistä, niin avioeroa joutuu silti selittämään tai oikeuttamaan niin itselle kuin läheisille, vaikka kokisikin itsensä jätetyksi osapuoleksi. Jätetyn oli tärkeää tietää syy sille, miksi hänet hylättiin. Tästä johtuen jätetty osapuoli halusi kuulla perustelut jättäjän päätökselle. Suuttumusta aiheutti usein se, jos puoliso ei vaivautunut edes kertomaan eron syistä tai perustelemaan toimintaansa. Jätetyt syyttivät itseään avioliiton päättymisestä avioeroon enemmän kuin lähtijät. Jätettyjen kertomuksissa pettymys, syyllisyys, häpeä ja kelpaamattomuus ilmenivät usein. Perinteisissä sosiaalisissa mallitarinoissahan jätetty asetetaan usein automaattisesti uhrin asemaan, jossa hän on joutunut toisten epäoikeuden mukaisen toiminnan kohteeksi (esim. Määttä 2002). Usein lähtijälle jää se ”roiston” rooli vaikka avioero olisi myös jätetyn mielestä ollut ainoa vaihtoehto.

Yleensä jätetyt määrittelivät itsensä hyvin suoraviivaisesti jätetyiksi, koska entinen puoliso oli heille avioeroa esittänyt. Monissa tapauksissa eron todellinen alullepanija jäi hieman

epäselväksi. Seuraavassa tekstikatkelmassa kirjoittaja oli itse aloitteellinen eron suhteen, mutta koska avioerohakemuksen tavoitteena ei ollut ero vaan vain erolla pelottelu, koki kirjoittaja tulleen jätetyksi, kun ero lopulta tuli. Ongelmat olivat tässäkin tapauksessa jo jatkuneet jonkin aikaa. Toisaalta parisuhdeongelmat siis tiedostettiin mutta lopullinen ero tuli yllättäen.

”Rakastin miestäni ja uskoin hänenkin tunteisiinsa ja että edellisvuonna alkanut vieraiden naisten etsiminen ja tapaileminen oli vain ohimenevä vaihe, ”testosteronin viimeinen leimahdus”. Eihän se niin ollut. Kun hän pitkän poissaoloviikonlopun jälkeen keväällä 2009 kertoi tavanneensa ”elämänsä naisen, todellisen sielun siskon”, panin hänen eteensä 1. vaiheen eropaperin, jonka vein itse maistraattiin. Silloin vielä uskoin hänen viimeinen tajuavan mitä oli tekemässä. ” (teksti 40, jätetty)

6.3 Eron jälkeistä elämään kuvaavat ryhmät

Avioero nähtiin kirjoituksissa elämän käännekohtana, johon ei osattu varautua. Avioero jakoi elämän kahteen osaan, elämään ennen eroa ja elämään eron jälkeen. Erosta kulunut aika vaikuttaa osaltaan siihen, miten avioerokokemus nähdään ja miten muutokseen on sopeuduttu. Ensimmäisen vuoden aikana eron jälkeen kirjoittajat joutuivat usein käsittelemään eron aiheuttamia tuntemuksia ja tekemään erilaisia käytännön järjestelyjä. Vasta tämän jälkeen alkoi niin sanottu emotionaalinen sopeutumisvaihe. Eron jälkeisen elämän muovautumiseen vaikuttivat muun muassa seuraavat seikat: mitkä olivat avioeron syyt, olivatko elämän ulkoiset puutteet muuten kunnossa ja millaisia selviytymiskeinoja eronneella oli käytössään eron jälkeen (Määttä 2002).

Löysin aineistostani viisi ryhmää, jotka kuvaavat kirjoittajien elämää eron jälkeen (ks. Taulukko 3). Näitä ryhmiä olivat *tunnekuohuissa elävät, sosiaalisesti aktiiviset, yksin viihtyvät, perheen ulkopuolelle suljetut sekä uudessa parisuhteessa olevat*. Seuraavaksi esittelen näitä tapoja, jotka aineistoni perusteella hahmotin. Kirjoituksia ei tietenkään aina voinut yksiselitteisesti sijoittaa johonkin näistä ryhmistä, koska kirjoituksissa oli usein osia vähän kaikista näistä tyypillisistä tavoista jatkaa elämää eron jälkeen. Ratkaisevaksi muodostui se, mikä näistä tyypeistä kuvasi laajimmin eron jälkeistä elämää. Yksinäisyyttä tai yksinoloa sekä sosiaalisia suhteita käsiteltiin kaikissa teksteissä jollain tavalla, joten sosiaaliset suhteet sekä suhtautuminen yksinoloon määrittivät osaltaan sitä, mihin ryhmään

sijoitin tekstit. Yksinäisyys sisältää jo itsessään negatiivisen nyanssin. Yksinäisyys ei ole vapaaehtoista, jolloin yksin oleminen koetaan haitallisena asiana (esim. Saari 2010).

	Lkm	Erosta kulunut	Lähtijät/jätetyt	Tärkeimmät eron syyt	Ikä vuonna 2011
Tunnekuohuissa elävät	5	alle vuosi - 2 vuotta	2 lähtijää 3 jätettyä	uskottomuus kommunikaatiovaikeudet henkinen väkivalta erilleen kasvaminen	55-70 vuotta
Sosiaalisesti aktiiviset	5	alle vuosi -6 vuotta	3 lähtijää 2 jätettyä	henkinen väkivalta uskottomuus	60-71 vuotta
Yksin viihtyvät	8	3 – 14 vuotta	7 lähtijää 1 jätetty	erilleen kasvaminen kommunikaatiovaikeudet alkoholi	58-78 vuotta
Perheen ulkopuolelle suljetut	5	3 – 24 vuotta	4 lähtijää 1 jätetty	uskottomuus alkoholi	60-80 vuotta
Uudessa parisuhteessa olevat	7	2 – 11 vuotta	7 lähtijää	uskottomuus alkoholi	60-70 vuotta

Taulukko 3. Eron jälkeistä elämää kuvaavia ryhmiä

6.3.1 Tunnekuohuissa elävät

Tunnekuohuissa eläviä kirjoittajia löysin aineistostani viisi. Tässä ryhmässä suhteesta lähtijöiden kirjoituksia oli kaksi ja jätettyjen kolme. Kaikki viisi kirjoittajaa mainitsivat puolison uskottomuuden yhdeksi eron syyksi. Muita yleisimpiä eron johtaneita syitä olivat tässä ryhmässä henkinen väkivalta, kommunikaatiovaikeudet ja erilleen kasvaminen. Tässä ryhmässä kaikki kirjoittajat olivat naisia. Entisen miehen pitkäaikainen uskottomuus koettiin erityisen loukkaavana käytöksensä. Päällimmäisenä tunteena olikin usein tässä ryhmässä loukkaantumisen tunne. Toisinaan entisen miehen uusi kumppani oli useita vuosikymmeniä nuorempi, jolloin kirjoittajien oma naiseus ja viehättävyys saattoivat kyseenalaistaa ja heräsi kysymys, enkö kelvannut enää.

Etenkin iäkkäämpien naisten ulkonäköpaineet ovat kovat, koska nuoruutta ihailtaan avoimesti yhteiskunnassamme (Kangas & Nikander 1999). Naisten asemaa yhteiskunnassa ja parisuhteessa määrittelee miehiä vahvemmin seksuaalinen houkuttelevuus, hedelmällisyys ja ulkonäkö. Naisen ikääntyessä naisellisuuden kautta tullut arvostus katoaa herkemmin, kun taas miesten aseman voidaan ajatella jopa vahvistuvan erilaisten saavutusten ja suoritusten kautta. Sosiaaliset normit ja ikääntymisen kaksoisstandardi¹ mahdollistavat osaltaan myös sen, että miehet vaihtavat keski-ikäen kynnyksellä tai tätä vanhempana puolisonsa useita kymmeniä vuosia nuorempaan kumppaniin. Miehen nuorta puolisoa voidaan jopa pitää miehen vallan ja aseman tunnusmerkkinä. (Julkunen 2003, 107-108.) Miesten katsotaan voivan näin ylittää ikärajoja naisia helpommin heteroseksuaalisessa suhteessa. Tosin jossain määrin myös ikänormit määrittelevät molempien sukupuolien käyttäytymistä (Julkunen 2003, 116, 119.)

Tyypillistä tämän ryhmän kirjoittajien kirjoituksissa oli se, että he eivät mielestään ansainneet avioeroa eivätkä oikein hahmottaneet vielä avioeron seurauksia. Erosta oli kulunut vasta melko lyhyt aika, kaksi vuotta tai alle. He pohtivat paljon kertomuksissaan sitä, miten he olivat erotilanteeseen päätyneet. Kirjoittajat eivät olleet vielä oikein sopeutuneet ajatukseen, että he olivat eronneita.

”Minut on jätetty ja minä joudun aloittamaan elämäni jollain toisella paikkakunnalla aivan alusta [...]. Sellaista vain sattuu, eikä se nyt niin suuri murhenäytelmä ole. Minä vain en ole kunnolla sopeutunut ajatukseen.” (teksti 30, jätetty)

”Olen ajatellut, että mitä pahaa olen tehnyt, kun minua näin rangaistaan. [...] Katkerako? Olen kyllä.” (teksti 2, jätetty)

Koska avioero oli niin tuore kokemus kaikille tämän ryhmän kirjoittajille, oli heidän teksteissään keskeisessä roolissa tunteiden käsittely sekä eron liittyvien käytännön järjestelyjen kuvaaminen. Toisaalta myös huoli tulevasta painoi mieltä. Tunnekuohuissa elävistä kirjoittajista osa valitteli yksinäisyyttään mutta osalla oli tukenaan muun muassa omat lapset. Lämpimät suhteet omiin lapsiin muodostuivat kirjoittajien kertomuksissa

¹ Kaksoisstandardi on feministisessä tutkimuksessa käytetty käsite, jolla viitataan naisten alisteiseen asemaan sekä ikänsä että sukupuolensa vuoksi (esim. Kangas & Nikander 1999, 16).

voimavaraksi. Kirjoittajat viettivät yleensä paljon aikaa omien jo aikuisten lasten ja heidän perheittensä kanssa. Kaikilla kirjoittajilla ei ollut eron päätyneestä avioliitosta yhteisiä lapsia, mutta jos lapsia oli, niin surulliseksi eron seuraukseksi koettiin heidän kohdallaan se, jos ero rikkoi lasten välit molempiin vanhempiin tai toiseen heistä.

Tunnekuuhuissa elävät kirjoittajat kertovat hyvin vähän tai eivät lainkaan niistä selviytymiskeinoista, joita he olivat käyttäneet tilanteesta yli pääsemiseksi. Toisaalta, kun erosta oli vain vähän aikaa, niin näitä selviytymiskeinoja ei välttämättä vielä ole. Tunteiden sekavuus oli monesti päällimmäisenä tuntemuksena eikä käytännön selviytymisen ajattelu tuntunut ajankohtaiselta. Olihan suurin osa jo saanut suurimmat käytännön järjestelyt, kuten muuton omaan asuntoon tehtyä. Muutamilla selviytymiskeinoja saattoi olla jo käytössä, mutta niitä oli vasta hyvin vähän. Kirjoittajat keskittyivät erokertomuksissaan niihin vaikeuksiin, joita he olivat avioliitonsa aikana ja eron jälkeen kohdanneet. He kertoivat hyvin vähän elämässään olevista hyvistä asioista ja heitä tuntui vaivaavan näköalattomuus tulevaisuuden suhteen. Alavireiseen oloon haettiin kahden kirjoittajien kohdalla lohtua ystävistä ja toinen heistä ammensi voimia myös työstään sekä suunnitteli muun muassa Erosta eheäksi -kurssille menoa lähiaikoina. Vain kaksi kirjoittajaa oli hakenut ammattiapua tunteidensa selvittelyn tueksi eroprosessin aikana.

Tunnekuuhuissa elävät kirjoittajat elivät vielä pääasiallisesti ikään kuin menneessä. Ero sai menneisyyden vaikuttamaan epäonnistuneelta. Tulevaisuutta ei siis juuri pohdittu vaikka joitakin spekulatioita myös sen suhteen esitettiin. Osa kirjoittajista vaikutti jopa hieman lamaanuneilta eron jälkeen. Lamaantuneisuuden saattoi toisaalta aiheuttaa eron sijaan myös muut syyt, kuten oma sairastuminen tai taloudelliset vaikeudet, jotka rajoittivat voimakkaasti aktiivista osallistumista. Nämä vaikeudet saivat myös tulevaisuuden näyttämään arvaamattomalta. Kirjoittajat arvelivat, että vaikka kovin suuria muutoksia elämään ei ole vielä tullut, niitä saattaa olla kuitenkin myöhemmin luvassa.

”Asun ainakin vielä tässä entisessä asunnossamme, en tiedä sitten kuinka kauan pystyn asumaan tässä. [...] Tässä asuminen on siis aika kallista. Voi olla, että tämä pitää myydä ja minun täytyy etsiä halvempi asunto, vuokra-asunto kaiketikin. Saa nähdä.” (teksti 51, jätetty)

”Tunteeni ovat ristiriitaiset, koska tavallaan ymmärrän hänen [miehen] halua etsiä omaa onneaan. [...] En kuitenkaan pysty hyväksymään sitä, että hän oman onnen tavoittelussaan jättää minut ja lapset ihmettelemään, mitä oikein tapahtui ja mitä tapahtuu, mikä meissä oli vikana. Meidän kotimme hajosi ja hajoaa tulevaisuudessa yhä pahemmin. Minulla on sellainen tunne, että hän vei minulta tulevaisuuden, johon minulla oli oikeus ja jonka hän oli minulle luvannut. Samalla hän muutti yhteisen menneisyytemme ja etenkin minun menneisyyteni epäonnistuneiden valintojen sarjaksi.” (teksti 30, jätetty)

Koska ero oli tämän ryhmän kirjoittajille vielä niin tuore tapahtuma, niin tunteiden kirjoa käsitellään laajasti teksteissä. Omien tunteiden selvittely ennen kaikkea itselle oli tärkeässä roolissa erosta toipumisen aikaansaamiseksi. Osittain tästä johtuen tekstit vaikuttivat toisinaan hyvin dramaattisilta ja tunteiden ristiriitaisuus näkyi teksteistä. Vasta käytännön järjestelyjen jälkeen oli mahdollista keskittyä tunteiden käsittelyyn eli emotionaaliseen sopeutumiseen. Juuri tämä tunteiden käsittelyn siirtäminen koettiin avioeroprosessissa raskaaksi. Katkeruus, viha, järkytys tai pettymys mainitaan kaikissa teksteissä mutta toisinaan myös helpotus ja ikävä.

”Tällä hetkellä katkeruus ja vihan tunne ovat päällimmäisiä. Mieheni on kohdellut minua ja lapsia tavattoman huonosti, tarkastelee asiaa miltä kantilta tahansa. Mutta olen kyllä huomannut, ettei se 35 vuotta kestänyt rakkauskaan ole mihinkään kadonnut, ikävä kyllä.” (teksti 30, jätetty)

”Minun on äärettömän helppo nyt olla, ei tarvitse jännittää maha kippuralla millaisessa kunnossa hän [mies] on ja mitä tehnyt, kun tulee kotiin. Mutta tietysti ikävä on kova, tunnelma on kovin kaksijakoinen. Toisaalta helpotus, toisaalta ikävä. Ja suututus ja harmitus.” (teksti 51, jätetty)

”Minä olin kuin turta robotti ensimmäisen vuoden siihen saakka kunnes avioerosta tuli lopullinen. Piti olla vahva, taistella omista oikeuksistaan. [...] Ei voinut antaa valtaa tunteille, ennen kuin kaikki oli ohi. Sitten iski suru, täydellinen apatia, masennus, toivottomuus tulevaisuuden suhteen.” (teksti 22, lähtijä)

Myös huoli taloudellisesta selviämisestä eron jälkeen tuli ilmi neljässä kirjoituksessa. Asiasta harvoin mainittiin aivan suoraan, vaan pikemminkin se ilmeni kiertoteitse. Pohjoismaisissa yhteiskunnissa suositaan implisiittisesti ydinperhemallia ja parisuhteessa elämistä ajatteleamalla, että toimeentulo perustuu kahden ihmisen tuloihin. Köyhyysriski on näin suurempi yksin elävillä kuin pareilla. Tästä johtuen avioero merkitsee pakkoa alentaa omaa kulutustasoa. (Julkunen 2010, 167.) Yhdelle kirjoittajalle ero oli aiheuttanut

suoranaisen ”konkurssin” mutta hänkin totesi, että taloudelliset vaikeudet olivat olleet arkipäivää myös avioliiton aikana. Kirjoittajat tuntuivat sopeutuneen taloudelliseen tilanteeseensa.

”Vähän tämä on raskasta tulla toimeen pienellä eläkkeellä, mieheni eläke on kolme kertaa yhtä suuri kuin minulla. [...] Lääkkeisiin menee aika paljon, [...] ruokana on joskus vain leipää, jonka itse leivon, koska se tulee edullisemmaksi. En omista edes talvikenkiä vaan minulla on joka sään kengät ja nekin jo kolmatta talvea.” (teksti 2, jätetty)

Eron vaikutuksia sosiaalisiin verkostoihin ei juuri käsitelty, veihän omien tunteiden selvittely niin paljon aikaa ja voimia. Lasten antama tuki kyllä mainittiin, mutta ilmeisesti erosta ei ole juuri keskusteltu muiden kanssa. Osalla kirjoittajista ei edes tuntunut olevan sellaisia ystäviä, joiden kanssa olisi luontevaa puhua elämän vastoinkäymisistä. Vaikka naisten ajatellaan usein olevan miehiin verrattuna siinä mielessä onnellisessa asemassa vastoinkäymisten kohdatessa, että heillä on laajat sosiaaliset verkostot, niin näin ei tässä ryhmässä aina ollut. Toisaalta ystäviä myös haluttiin säästää ikäviltä asioilta, eikä haluttu tämän vuoksi kiusata heitä tunteenpurkauksilla. Vaikka yksi kirjoittaja valitteli ystäviensä vetäytyneen kauemmaksi, niin monien kohdalla suhteet tuntuivat kuitenkin pysyneen melko ennallaan. Usein oltiin vasta siinä vaiheessa, että erosta oli hiljattain kerrottu läheisille. Läheiset suhtautuivat kirjoittajien mukaan eroon asiallisesti vaikka osa heistä oli toki yllättyneitä erouutisesta.

”Naapurit ja ystävät ovat olleet järkyttyneitä, koska mehän ollaan oltu ns. mukava pari. Tuntuu kuin olisin pettänyt heidätkin, on kuin hyvä tiimi olisi särkynyt. Niinhän tietysti onkin tapahtunut.” (teksti 50, lähtijä)

”Sukulaisuus- ja ystäväsuhteet eivät ole ainakaan vielä muuttuneet. Mieheni sukulaiset ovat enimmäkseen ja näin alkuun olleet tyrmistyneitä siitä, mitä hän on tehnyt ja ilmaisseet tukensa minulle. Tiedän, että jatkossa sukulaisuussuhde voittaa ja on tietenkin tärkeämpi kuin heidän suhteensa minuun, mutta en oleta suhteidemme suuresti muuttuvan. He ovat mukavia ihmisiä. Ehkä tapaamme jatkossa hieman harvemmin. Ystäväni ovat edelleen minun ystäviäni, meillä ei ollut kovinkaan paljon yhteisiä ystäviä, onneksi. (teksti 30, jätetty)

Uutta kumppania ei ole tässä ryhmässä aktiivisesti haettu. Joitakin mielenkiintoisia pohdintoja kyllä kumppanin hakua koskien oli. Uuden kumppanin etsimiseen liittyviä ongelmia pohdittiin kahden kirjoittajan taholta. Vaikka nykyään yhä enemmän painotetaan

sitä, että ikä on itsestä ja asenteesta kiinni, niin ilmeisesti näin ei aina kirjoittajien mielestä ollut.

”Ei tämän ikäisenä ja hyvään säännölliseen ja aktiiviseen seksiin tottuneena ole mitenkään helppo jäädä yksin. Vaikka seksi ei varmasti ole maailman tärkein asia, kyllä minä sitä kaipaan ja ihmettelen, löydänpö yhtä hyvin minulle sopivaa kumppania enää koskaan. Enhän hyvänen aika osaa edes etsiä, olen ollut koko aikuisen elämäni saman miehen kanssa.” (teksti 30, jätetty)

”Nyt kun erosta on kohta kaksi vuotta, on ollut järkyttävää ja surullista huomata, kuinka jäännöskamaa yli 60-vuotias nainen on miesmarkkinoilla. Netissä oman ikäiset miehet hakevat paljon nuorempia kumppaneita. Joskus tuntuu, että tokko niitä kunnollisia miehiä on enää olemassakaan.” (teksti 22, lähtijä)

6.3.2 Sosiaalisesti aktiiviset

Sosiaalisesti aktiivisia kirjoittajia oli aineistossani viisi. Kaikki kirjoittajat olivat naisia. Sosiaalisesti aktiivisista kirjoittajista kolme määritteli itsensä lähtijöiksi ja kaksi jätetyiksi. Useimmin mainittuja avioeron syitä tässä ryhmässä olivat henkinen väkivalta ja uskottomuus. Henkisen väkivallan nähtiin juontuvan muun muassa entisen puolison narsismista, jolloin entinen puoliso oli muun muassa voimakkaasti rajoittanut kirjoittajan sosiaalista kanssakäymistä. Entinen puoliso saattoi kirjoittajien mukaan olla ilkeä myös humalassa. Keskeisiksi teemoiksi sosiaalisesti aktiivisten kirjoittajien ryhmässä muodostuivat vapautuminen huonosta parisuhteesta sekä sosiaalinen osallistuminen.

Tämän ryhmän kirjoittajat olivat melko hyvin sopeutuneet muuttuneeseen elämäntilanteeseensa vaikka eivät juuri tuntuneet nauttivan yksin olemisesta. Yksin oleminen ei kuitenkaan ole tälle ryhmälle vierasta. Ajoittain yksinäisyydestä kyllä nautittiinkin mutta toisinaan se vaivasi. Sopeutumista uuteen elämäntilanteeseen vahvisti se, että kirjoittajat olivat löytäneet itselleen sopivan tavan hallita ikäviä tuntemuksia. Heillä oli ratkaisukeskeinen ote elämäänsä. He torjuvat yksinäisyyttään osallistumalla erilaisiin sosiaalisiin aktiviteetteihin. He muun muassa tekivät vapaaehtoistyötä, osallistuivat yhdistystoimintaan, hankkivat uusia harrastuksia sekä löysivät harrastusten parista uusia samanhenkisiä ystäviä. Aikaa vietettiin toki myös vanhojen tuttujen ja lähisukulaisten kanssa, jotka koettiin myös merkittäväksi tuen lähteeksi eroprosessin aikana. Eroa ei kuitenkaan tämän ryhmän kirjoittajien mukaan haluttu käydä läpi kuin muutamien

läheisten ihmisten kanssa. Muilla esimerkiksi harrastusten kautta tulleilla ihmissuhteilla oli toisenlainen rooli sosiaalisesti aktiivisten elämässä. Heidän seurassaan vietetty aika vei ajatukset pois ikävistä asioista.

”En masentunut pidemmäksi aikaa, liikun paljon, pyöräilen, tapaan ystäviä. Käyn poikani perheessä usein eri paikkakunnalla, jolla on vain muutaman kuukauden ikäinen tyttö, iloisin asia tähän elämäntilanteeseen. Tyttäreni asuu lähellä, usean illan pelastus.” (teksti 10, lähtijä)

”[...] olen onnekseni sosiaalinen ja avoin ja minulla on harrastuksia ja ystäviä. Tärkein apu oli oma siskoni, [...] samoin poikani sekä kaikki lähimmät ystäväni. He ovat tukeneet minua koko ajan ja olleet varsin kovilla! [...] Olen onnellinen, että he ovat kestäneet rinnallani.” (teksti 40, jätetty)

Etenkin niissä tapauksissa, joissa entinen puoliso oli voimakkaasti rajoittanut tai muuten ohjailnut kirjoittajan sosiaalista kanssakäymistä, niin heidän kohdallaan korostui hakeutuminen sosiaaliin tilanteisiin eron jälkeen. Sosiaalinen kanssakäyminen oli heidän tapauksessaan vapautta päättää omista sosiaalisista suhteistaan. Jokaisesta uudesta tai takaisin saadusta ihmissuhteesta iloittiin.

”Olen saanut ihmisarvoni takaisin, elämäni on tullut iloa, jota ei ollut. Saan tavata ihmisiä vapaasti, tehdä asioita, joista pidän, käyttää omaa rahaa omiin toiveisiini. Sukulais- ja ystävyysuhteet olivat kiellettyjä avioliiton aikana, joten nyt olen ottanut yhteyksiä sukulaisiin ja saanut uusia ystäviä.” (teksti 7, lähtijä)

Useiden kirjoittajien kohdalla korostettiin omaa sosiaalista luonnetta ja avoimuutta, joten laajat sosiaaliset verkostot vahvistavat sosiaalisuutta. Omien vahvuuksien tunnistaminen ja niiden hyödyntäminen vain vahvistivat kirjoittajien itsevarmuutta ja luottamusta siihen, että elämä voi jatkua myös eron jälkeenkin. Laajoja sosiaalisia verkostoja ei aina pidetty pelkästään hyvänä asiana. Laaja ystäväverkosto saattoi olla joidenkin mielestä haittana, koska ystävien koettiin toisinaan olleen jopa liian tunkeilevia. Omaakin aikaa kaivattiin välillä.

”Minulla on mahtava ystäväverkosto, joka tuki eron aikana. [...] Tuntuu joskus, että antaisivat olla yksinkin joskus minun. Aina puhelin soi.” (teksti 35, lähtijä)

Eräs kirjoittaja koki, että ero oli asia, jota mieluummin pohdiskeli yksin kuin vatvoi sitä muiden kanssa. Ero siis saattoi olla elämäntapahtuma, joka aiheutti sosiaalisesti aktiivisten

vetäytymisen sosiaalisista suhteista ainakin hetkellisesti. Tosin tässä tapauksessa kirjoittaja piti eron syynä uskottomuutta, joten yleinen luottamus ihmisiin saattoi saada jonkinlaisen kolauksen ja johti hetkellisesti vetäytymiseen ihmissuhteista.

”Kaiken kaikkiaan koin, että vaikka yleensä vuodatan asioitani juurta jaksain monillekin ihmisille, niin ero oli asia, jota mieluummin pohdiskelin yksin kuin vatvoin muiden kanssa. Missään tapauksessa en halunnut sortua siihen, että ruvettaisiin porukalla haukkumaan miestä. [...] vietän paljon aikaa ystävien kanssa, matkustelen paljon mutta halvalla. Olen löytänyt kirkon ja seurakuntatyön parista ystäviä ja toimintaa, alue joka ei millään muotoa kuulunut ”entiseen elämäni” (teksti 47, jätetty)

On mahdollista, että sosiaalisesti aktiiviset eivät välttämättä olleet toipuneet erosta täysin vaan täyttivät parisuhteen jättämää aukkoa osallistumalla kaikkeen mahdolliseen toimintaan. En kuitenkaan näkisi tämän selittävän kovin hyvin kirjoittajien aktiivisuutta. Tuntui siltä, että kirjoittajat aidosti nauttivat elämästään, johon kuului paljon ystäviä ja harrastuksia. Näin sosiaalinen aktiivisuus eron jälkeen oli normaali jatkumo eroa edeltävään aikaan. Toisaalta, jos sosiaalinen aktiivisuus oli korostunut jo avioliiton aikana, niin se oli osaltaan saattanut johtaa eroon. Etenkin jos toinen puolisoista ei ollut kovinkaan sosiaalinen.

Eräs kirjoittaja pohti tekstissään myös muiden suhtautumista hänen ratkaisuunsa. Kirjoittaja koki selvästi jonkin verran syyllisyyttä tekemästään eropäätöksestä vaikka samalla pohtiikin, miksi ei lähtenyt jo aiemmin.

”Kyllä ajattelin, että mitä ihmiset sanovat, kun näin vanhana erosin, huomaan joidenkin vanhojen tuttujen pariskuntien katseista, että syyttävät minua. [...] Omat sukulaissuhteeni voivat hyvin, siskoihini hyvät välit, ehkä heidän miehensä pelkäävät, että vaimot ottavat mallia minusta [...]” (teksti 35, lähtijä)

Suhteita entisen puolison sukuun ei tässä ryhmässä juuri pohdittu. Vain yksi kirjoittaja kertoi, että suhteet eivät muuttuneet, koska hän oli kuulunut jo niin pitkään entisen puolisonsa sukuun. Joko suhteet olivat siis jatkuneet eron jälkeen ennallaan tai ne olivat muovautuneet hitaasti ajan kuluessa, jolloin sukulaissuhteisiin tulleita muutoksia ei pidetty erityisen ongelmallisina. Toisaalta on myös mahdollista, että suhteiden katkeamista entisen

puolison sukuun pidettiin niin luonnollisena eron seurauksena, että ilmiötä ei tarvinnut kirjoituksissa problematisoida.

Ero aiheutti edelleen negatiivisia tuntemuksia. Välillä tuli hetkiä, jolloin entistä suhdetta voitiin jopa hieman kaivata. Kirjoittajilla oli kuitenkin monenlaisia keinoja hallita näitä yksinäisiä hetkiä. Kadotetusta elämästä tunnettiin surua, mutta läheiset ihmiset olivat monen yksinäisen illan pelastus ja puhelinta käytetään ahkerasti kuulumisten vaihtoon ystävien kesken. Yksinäisiltä tuntuneet yleiset juhlapyhät oli saatettu viettää seuramatkoilla ja samalla on ihmetelty, kuinka maailmassa on niin paljon muitakin ihmisiä, joilla ei ole juhlapyhinä muuta tekemistä. Tukiverkostot olivat tässä ryhmässä perinteisiä. Vain kaksi kirjoittajaa oli hakenut ammattiapua erosta selviytymiseen läheisten tarjoaman tuen lisäksi.

Aika, joka erosta oli kulunut, vaihteli alle vuodesta kuuteen vuoteen. Aikaväli oli siis melko suuri, joten kirjoittajat olivat avioerosta toipumisen erivaiheissa. Pelkkä erosta kulunut aika ei paljon kertonut kirjoittajien toipumisvaiheesta, vaan toiset toipuivat erosta huomattavasti toisia nopeammin. Toipuminen oli aina yksilöllistä. Uutta parisuhdetta pohdittiin kirjoituksissa vain vähän. Tavallisesti asiaa ei edes mainittu, joten ehkä arjessa oli jo nyt niin paljon toimintaa, että uutta suhdetta ei juuri kaivattu. Toisaalta erosta ei ole ehkä vielä toivuttu riittävän hyvin, jotta uuden puolison etsiminen olisi ollut ajankohtaista. Eräs kirjoittaja tosin kertoi, että hänellä on ollut jopa useampia parisuhteita eron jälkeen, mutta kuitenkin:

”On minulla ollut miessuhteitakin [...]. Tuntuu ihmeelliseltä, että tällä iällä vielä pystyy rakastumaan yhtä tunteella kuin nuorena. Miehet vain tuntuvat sitovan liikaa, ovat heti yhteen muuttamista pyytämässä. Minä en tästä pesästäni lähde, enkä ota ketään passattavaksi enää. Saan elää itselleni, olla mitenkä päin vaan.” (teksti 35, lähtijä)

6.3.3 Yksin viihtyvät

”Koen nyt eläväni elämäni huolettominta aikaa. On mahdollista tehdä mitä haluaa ja koska haluaa, kunhan siihen ei tarvita paljon rahaa. Yksin asuvan kun pitää selviytyä kaikesta yksin.” (teksti 32, lähtijä)

Yksin viihtyviä kirjoittajia oli aineistossani kahdeksan, joista miehiä oli yksi. Kirjoittajista avioeron alulle laittajia oli seitsemän ja jätettyjä yksi. Yleisimmät avioeron syyt olivat erilleen kasvaminen, kommunikaatiovaikeudet ja alkoholi. Tämä ryhmä oli ainoa, jossa uskottomuus ei ollut useimmin mainittu eron syy. Keskeisiksi teemoiksi tässä kirjoittajien ryhmässä muodostuivat parisuhteesta vapautuminen sekä itsellisyys. Vasta ero antoi kirjoittajille mahdollisuuden nauttia omasta elämästä. Yksin olemista pidettiin voimavarana ja kirjoittajat nauttivat yksin olemisen parhaista puolista, kuten vapaudesta päättää omista tekemisistään, omasta kodistaan ja harrastuksistaan. Tämän ryhmän ainoan jätetyn kertomuksessa erotilanteen pitkittyminen ja entisen puolison loukkaava käytös eroprosessin aikana aiheutti vihan tunteita, jotka toisinaan vaivasivat edelleen. Hänen kohdallaan tilanteen ratkeaminen eroon ja yhteisestä kodista pois muuttoon teki erokokemuksesta vapauttavan.

”Vuosi, jolloin vielä asuimme yhdessä, oli minun kannaltani erittäin rankka. [...] Olin esittänyt toiveeni, että miehen naisystävä ei tulisi kotiini sinä aikana kun siellä asun. Mieheni koki tämän komentelemiseksi ja tämän tästä ajeli naisystävänsä kanssa pihaan. En jaksanut enää asiasta puhua, koska odotin vaan uuteen kotiin muuttamista. Tämä käytös kuitenkin loukkasi minua kovasti ja edelleenkin olen siitä vihainen. [...] Oli äärimmäisen helpottavaa päästä omaan kotiin asumaan.” (teksti 41, jätetty)

Niille, joiden avioeron syynä oli puolison alkoholismi tai fyysinen tai henkinen väkivaltaisuus, yksin oleminen tarkoitti omaa rauhaa ilman pelkoa ja huolta. Yksinäisyys muuttuu näin itsenäisyydeksi päättää omasta elämästään. Yksin oleminen lisäsi näin turvallisuuden tunnetta ja emotionaalista tyytyväisyyttä nykyistä tilannetta kohtaan.

”Ensimmäisenä iltana uudessa kodissani tunsin suunnatonta iloa ja helpotusta. Nyt saisin olla rauhassa. Kukaan ei vahtisi ja kontrolloisi minua [...] Ja ennen kaikkea, olisin nyrkkien ulottumattomissa. Sanoin myös itselleni: Jos joskus tunnen itseni yksinäiseksi, muistan tämän hetken, oman rauhan tuoman onnellisuuden.” (teksti 48, lähtijä)

Avioerosta tulee herkästi voimakasta individuaalisuutta herättävä tapahtuma (Jallinoja 1997, 152). Tässä ryhmässä vasta puolison poissaolo mahdollisti yksilöitymisen. Kun puhuttiin yksilöitymisestä, siitä puhuttiin suhteessa avioliiton luomaan sidokseen. Etenkin naisille katsotaan olevan tyypillistä avioliitossa uhrautuminen, jolloin nainen elää avioliiton ja perheen kautta tulevien roolien mukaisesti vaimona ja äitinä. (Jallinoja 1997,

153.) Vaarana on ”minuuden menettäminen”, joka johtuu siitä, että naiset ovat antaneet kaiken itsestään muille. Näille uhrautujille avioero tarjosi viimein mahdollisuuden palauttaa minuus, joka uhrautumisen seurauksena katosi. (Jallinoja 1997, 169.) Yksilöllisyyden tunne kasvoi entisestään, kun erosta kului lisää aikaa. Etenkin pitkän avioliiton jälkeen voi kestää jonkin aikaa, että entisestä elämästä ja siihen kuuluneista rooleista päästiin eroon niin hyvin, että voitiin keskittyä uusiin haasteisiin. ”Me” identiteetistä oli irrottauduttava ”minä” identiteettiin (Määttä 2002, 150-151).

“Lopultakin osaan ajatella ja hoitaa itseäni, ennen toiset olivat aina etusijalla. Koen, että itsetuntonikin on taas kohdallaan. Nautin pienistäkin asioista ja iloista.” (teksti 32, lähtijä)

Tämän ryhmän kirjoittajien keskuudessa oli edelleen tavallista, että naiset tekivät avioliittonsa aikana kotitöitä enemmän kuin miehet vaikka molemmat olivat kodin ulkopuolella töissä (esim. Oinas 2010, 19). Vanhempiin ikäluokkiin kuuluvien kertomuksissa tarinat² vahvoista naisista ja hulttiomiehistä elivät kertomusten kautta edelleen. Nainen koki olevansa kodin hoitaja ja perheen elättäjä, kun taas mies vietti vapaa-aikaansa muilla tavoin. (Määttä 2002, 21-35.)

”Miehen alkoholin käyttö alkoi jo ensimmäisinä vuosina, siihen liittyi myös väkivaltaa. Olimme muuttaneet uudelle paikkakunnalle ja koin aina, että kaikki vastuu avioliitosta ja lastenkasvatuksesta jäi minulle. Mies kyllä hoiti aina työnsä.” (teksti 19, lähtijä)

Miehillä ajatellaan olevan naisia enemmän vapauksia eikä uhrautuminen perheen ja avioliiton hyväksi nähdä niin yleisenä ilmiönä miesten kohdalla. Tästä johtuen miehillä ei ajatella olevan suurta vaaraa menettää minuuttaan avioliiton aikana. Miehillä katsotaan olevan enemmän vapauksia toteuttaa omaa minuuttaan esimerkiksi harrastuksiensa kautta myös avioliiton aikana. Naiset luopuvat herkemmin omista harrastuksistaan ja muista mielenkiinnon kohteistaan avioliiton hyväksi, jolloin avioliitto ja perhe myös sitovat

²Sosiaalinen tarinavaranto viittaa niihin kulttuuristen kertomusten joukkoon, joita ihmiset kohtaavat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä tiedotusvälineiden kautta. Jotkut tarinat jäävät mieleen muodostaen henkilökohtaisen tarinavarannon, johon kuuluvat myös omat henkilöhistorialliset tapahtumat ja joiden kautta myös omia elämäkokemuksia tulkitaan. Sosiaalinen tarinavarasto toimii toiminnan mallina tai varoittavana esimerkkinä. (Hänninen 1999, 21, 50.)

vahvasti naisia kodin piiriin. (esim. Jallinoja 1997). Asia ei kuitenkaan näyttäytynyt aivan näin mustavalkoisena aineistossani. Myös miesten uhrautumista parisuhteen ja perheen hyväksi käsiteltiin.

”Kun menin naimisiin, lopetin aktiivisen jalkapallon pelaamisen, että se ei muka sovi ukkomiehelle. [...] Haaveesta olla itsenäinen puuseppä luovuin kotirauhan vuoksi. [...] Sitä en tiedä, miten paljon nuo luopumiseni nakersivat takaraivossa.” (teksti 1, lähtijä)

Yksin viihtyviä ei yksinäisyys vaivannut ja he olivat muutenkin selvinneet erosta kohtalaisen hyvin. Eron negatiiviset tuntemukset eivät enää juuri haitanneet arjen sujumista. Kuitenkin yksinäisyyttä ja sen kokemista oli mietitty. Yksinäisyyden kokemusten uskottiin lisääntyvän vasta sitten, jos terveydentila heikkenee ja joutuu jäämään neljän seinän sisälle, mutta ennen tätä yksinäisyyden ei uskottu olevan ongelma. Myös läheiset ihmissuhteet, kuten omat lapset ja lastenlapset muodostuvat tärkeiksi yksinäisyyden torjujiksi. Yksin viihtyvistä puhuessani en siis tarkoita, että kirjoittajat olisivat täysin erakoituneet ihmissuhteista. Osa heistä vietti paljonkin aikaansa ystävien ja sukulaistensa kanssa mutta heidän sosiaaliset verkostonsa tuntuivat kuitenkin olevan pienempiä kuin sosiaalisesti aktiivisten kirjoittajien kohdalla. Sukulaissuhteisiin eron seurauksena tulleita muutoksia pidettiin yleisesti vähäisinä tai sitten niitä pidettiin merkityksettöminä. Ystävät ja sukulaiset olivat muun muassa tärkeässä roolissa eron aiheuttamien negatiivisten tunteiden selvittelyssä.

”Aluksi ero oli suuri helpotus mutta myös epäonnistumiset elämässä painoivat ajoittain omaa mieltä, ehkä häpesinkin. Onneksi kaikki ystävät ja sukulaiset ovat kohdelleet minua niin kuin ennenkin, jopa hänen [miehen] suvustaan olevat ystävät, kiitos heillekin. Heille kaikille ero tuli suurena yllätyksenä, koska olin kantanut kaiken salassa sisälläni, pitäen kulisseeja pystyssä. Sanoivat, miksi et kertonut, kuuntelit heidän huolia mutta et puhunut omistasi. Aluksi he pitivät normaalia enemmän yhteyttä, huolehtien minusta mutta nyt jättävät tilaa jo uusille ystäville ja iloitsevat kanssani, kun olen selvinnyt ja voin hyvin.” (teksti 32, lähtijä)

Tässä ryhmässä ammattiavun käyttäminen oli kaikista tavallisinta. Puolet kirjoittajista kirjoittajista oli käyttänyt ammattiapua jossain eroprosessin vaiheessa. Ammattiapua haettiin muun muassa perheasiain neuvottelukeskuksesta, psykologeilta ja sairaanhoitajilta. Tosin ammattiavusta koettiin olevan apua vaihtelevalla menestyksellä. Merkittävimmiksi tuiksi muodostuivat omat ystävät ja lähisukulaiset, joihin lähes kaikki kirjoittajat olivat

tukeutuneet eron jossain vaiheessa. Ystävien ja lähisukulaisten tuki oli lähinnä emotionaalista ja vertaistukeakin oli joidenkin kohdalla tarjolla. Ymmärsin, että tukea kuitenkin pyydettiin vain harvoilta ja valituilta, ”luottoystäviltä”, joten erosta ei haluttu laajemmin kertoa. Kaksi kirjoittajaa ei ollut mielestään tarvinnut tukea lainkaan vaan he selvittelivät mieluummin ajatuksiaan itsekseen.

Yksin viihtyvät eivät aktiivisesti hakeneet itselleen uutta parisuhdetta, olivathan he juuri vapautuneet avioliiton sidoksista. Yksin viihtymisellä saattaa olla se piilomerkitys, että eronnut on menettänyt luottamuksensa ihmissuhteisiin etenkin sellaisessa tilanteessa, kun eron syynä on ollut uskottomuus ja fyysinen ja/tai henkinen väkivalta. On suuri kolaus luottamukselle, kun selviää, että ihminen, jonka on tuntenut kymmeniä vuosia, osoittautuukin esimerkiksi uskottomuuden kautta aivan toisenlaiseksi, kuin mitä on kuvitellut.

”Uutta rakkautta tai suhdetta ei myöskään elämäni ole ilmaantunut, en sitä kyllä mitenkään aktiivisesti ole etsinytkään. Viihdyn itseni kanssa.” (teksti 43, lähtijä)

Tähän ryhmään kuuluvat kirjoittajat eivät passivoituneet vaan aktiivisesti keksivät itselleen ajanvietettä. He matkustelivat, harrastivat esimerkiksi konserteissa käyntiä, eri yhdistyksissä toimimista ja puutoita sekä nauttivat luonnossa liikkumisesta marjastaen, lenkkeillen tai hiihtäen. Myös omasta pihapiiristä tai ”mummonmökistä” huolehtiminen muodostui mieluisaksi ajanvietteeksi. Omat lapset ja lastenlapset koettiin tärkeiksi voimavarojen lähteeksi, joiden kanssa myös aika kului mukavasti.

Yksin viihtyvien erosta oli kulunut 3-14 vuotta, joten he olivat tavallaan jo sopeutuneet elämään yksin. He olivat toipuneet avioeron aiheuttamista tunnekuohuista jo melko hyvin ja jatkaneet elämäänsä eteenpäin. Elämä oli jälleen asettunut tai hyvää vauhtia asettumassa uomiinsa. Yksin viihtyvien elämäntilanne vaikutti kirjoitushetkellä melko vakiintuneelta. He olivat jo oppineet löytämään elämäänsä ilonaiheita ja olivat myös hyvin luottavaisia tulevaisuutensa suhteen.

”Tiedän, että ikämiehen erottua pitkästä suhteesta ennusteet ovat usein kehnot. Minä koen eläväni kuitenkin hyvin seesteistä elämänvaihetta. Odotan kevättä ja kesää. (teksti 1, lähtijä)

6.3.4 Perheen ulkopuolelle suljetut

”On surullista, että olen yksin, vaikka olen aina arvostanut perhettä ja yhteisöllisyyttä.” (teksti 18, jätetty)

Perheen ulkopuolelle suljettuja kirjoittajia oli aineistossani viisi, joista neljä oli suhteesta lähtijöitä ja yksi jätetty. Kaikki tähän ryhmään kuuluvat olivat naisia ja yleisin avioeron syy oli uskottomuus ja toiseksi yleisin alkoholi. Keskeisiksi teemoiksi tämän ryhmän kirjoittajien teksteissä muodostuivat tyytymättömyyden ja ulkopuolisuuden tuntemukset. Kirjoittajat viettivät paljon aikaansa yksin ja kokivat yksinäisyyden huonona asiana. Kirjoittajat eivät olleet myöskään sopeutuneet muuttuneeseen elämäntilanteeseensa vaan ero vaivasi edelleen.

”Pahin eron seuraus on ollut totaalinen yksinäisyys, ei kuulu enää oikein mihinkään.” (teksti 23, lähtijä)

”Järjellä olen pystynyt selvittämään tilanteen ja jatkamaan elämää. Mutta tunnetasolla en ole päässyt asian yli, siihen auttaisi asioiden perinpohjainen selvittely.” (teksti 44, lähtijä)

Kirjoittajat olivat kokeilleet monenlaisia selviytymiskeinoja toisin kuin vielä tunnekuohuissa elävät, mutta ero oli jäänyt kaikesta huolimatta painamaan mieltä. He olivat muun muassa käyneet vertaistukikursseilla, ammattiauttajalla ja keskustelleet myös jonkin verran ystävien ja sukulaisten kesken, mikäli osa sosiaalisista suhteista oli säilynyt eron jälkeenkin. Vaikka kirjoittajat eivät siis yleensä nauttineet yksinolosta, niin he eivät myöskään korostuneesti hakeutuneet mukaan sosiaaliseen toimintaan. Ajatuksia selviteltiin mieluiten itsekseen esimerkiksi lukemalla ja kirjoittamalla ja eräs kertoi uskonnonkin auttaneen. He eivät kaikesta yritteliäisyydestään huolimatta olleet löytäneet keinoja, joilla ikävät tuntemukset saisi loppumaan. Tämä oli osaltaan aiheuttanut pettymystä ja turhautumista sekä johtanut jonkinlaiseen passivoitumiseen.

”Ikävien asioiden työstäminen on vaatinut paljon työtä. Olen hakenut ammattiapua, lukenut, puhunut, itkenyt, huutanut ja rukoillut. Ihmistukien pettäessä olen turvautunut Jumalan apuun, hän ei hylkää eikä jätä.” (teksti 23, lähtijä)

”Varasin ajan myös perheasiain neuvottelukeskuksesta. [...] Kävin siellä yksin liki vuoden. Myöhemmin menin mukaan Maaseudun sivistysliiton kolmivuotiseen

Elonverkko -projektiin ja pian sen jälkeen Eläkeliiton Erosta eheäksi -kurssille ja vielä tukihenkilökurssille. Näillä kursseilla tajusin, että moni mukava nainen on kokenut samanlaisen kohtalon.” (teksti 18, jätetty)

Kaiken aloittaminen alusta eron jälkeen vaati kirjoittajien mielestä paljon voimia. Avioero oli heille suuri elämäntapahtumaan liittyvä muutos. Moni asia oli aloitettava eron jälkeen alusta. Kirjoittajien tarinoissa ilmeni, samalla tavoin kuin tunnemyllerryksessä olevien tarinoissa, voimakkaita tunteita entistä puolisoa kohtaan. Katkeruus ja viha olivat keskeisiä tunteita, joita jouduttiin tietoisesti hallitsemaan vielä vuosienkin jälkeen erosta. Tämän ryhmän avioerosta oli kulunut melko pitkä aika, 3-24 vuotta. He eivät olleet syystä tai toisesta päässeet yli erostaan. Katkeroituminen oli joidenkin kirjoittajien kohdalla voinut vaikeuttaa erosta toipumista. Katkeroitumisen aiheita tuntui tämän ryhmän kirjoittajien kohdalla olevan monia. Katkeroitumisen oli aiheuttanut muun muassa miehen loukkaavaksi koettu käytös erotilanteessa ja sen jälkeen. Suurimmaksi katkeruuden aiheuttajiksi osoittautuivat kuitenkin eron negatiiviset vaikutukset sosiaalisiin suhteisiin ja perheeseen. Ero pakotti heidät turvallisiksi kokemiensa yhteisöjen ulkopuolelle.

”Suhde omiin lapsiin vaikeutui siksi, että pidin miestäni syyllisenä eroon, enkä voinut siitä avoimesti lapsille puhua. Halusin kuitenkin, että lasten suhde isäänsä jatkuisi ennallaan.” (teksti 23, lähtijä)

”Ikävintä oli se, että perhe särkyi. [...] Yhteydet exän sukuun katkesivat täysin. Lapset eivät suuremmin pidä yhteyttä isäänsä, joka kännissä heille joskus soittelee. Perheystävät jäivät jo aikaisemmin, syynä alkoholismi.” (teksti 29, lähtijä)

Kirjoittajien sosiaaliset verkostot olivat rakentuneet hyvin vahvasti aviosukulaisuuden ja pariskunnan yhteisten ystävien varaan. Tässä ryhmässä oli tavallista, että suhteet entisen puolison sukuun katkesivat täysin tai ainakaan yhteydenpito ei ole ollut kovin aktiivista eron jälkeen. Muutamat kirjoittajat olivat kokeneet, että ystävät tarkoituksella ottivat heistä etäisyyttä eron jälkeen. Ihmisten ei uskottu osaavan suhtautua luontevasti eronneeseen. Suomessa pariskuntaseurallisuutta pidetään yhtenä tärkeimmistä seurallisuuden muodoista. Tästä johtuen avioerosta muodostui toisinaan elämäntapahtuma, jota hävettiin. Avioeron seurauksena pariskunta hajosi, jolloin myös pariskuntaseurallisuus muutti luonnettaan. Kirjoittajat kokivat, että ystäväpariskuntien suhtautuminen häntä kohtaan muuttui. Ystäväpariskuntien tapaaminen ei enää tapahtunut luonnollisessa kontekstissaan eli

pariskuntien kesken vaan mukaan tuli ”ulkopuolinen”, eronnut. Eronneen pelättiin näyttävän huonoa esimerkkiä muiden pariskuntien naisille. Eronnut saatettiin nähdä ikään kuin tyytymättömyyden siemenenä, jonka pelättiin herkästi leviävän myös muihin naisiin. Pahimmassa tapauksessa pelättiin, että eronnut haluaa tarkoituksellisesti rikkoa myös muiden parisuhteen, koska oli niin katkeroitunut omasta kohtalostaan. Eronnut tavallaan kyseenalaisti parisuhdeideaalin.

”Kaikkein kipeintä teki se, että ystävät hylkäsivät ja sukulaiset ottivat etäisyyttä. Ei kukaan tullut vastaan ja kysynyt, miten jaksat. Turhaan sitä erovaiheessa mietinkin, mitä ihmiset ajattelevat, eivät he sitä minulle tulleet sanomaan. [...] Jostain syystä ulkopuolisten on vaikea suhtautua eronneeseen, joko kartetaan tai sitten puhutaan pahaa. Pahimmassa tapauksessa pelätään, että se ryöstää minun mieheni.” (teksti 23, lähtijä)

Koska niin moni sosiaalinen suhde oli eron seurauksena kadonnut, niin kirjoittajien elämää vaivasi tavallisesti ulkopuolisuuden tai kuulumattomuuden tunteet, ja tunne siitä, että heidän elämästään puuttui jotain. Ero rikkoi heidän perheensä, joka aiemmin tarjosi kirjoittajille arvokkaana pidetyn statuksen sekä yhteisöllisyyttä ja turvaa. Perheen ulkopuolelle suljetut kaipasivat parisuhdettaan ja perhe-elämää. Muutamat kirjoittajat kokivat itsensä kelpaamattomaksi, yksinäiseksi tai turhaksi.

”Tunnen usein itseni yksinäiseksi, ajattelen, ettei tällaisella elämällä ole mitään merkitystä. Olen turha. Kaikki sukulaiseni asuvat kaukana. Ulkonaisesti elämä menee kohtalaisesti, [...]. Jotain puuttuu. Olisin halunnut vanheta yhdessä, kulkea käsi kädessä, mutta erilaisen miehen kanssa.” (teksti 29, lähtijä)

Näiden kirjoittajien kuulumattomuuden ja merkityksellisyyden tunne oli vahvasti perustunut heidän perhe- ja parisuhdestatukseensa. Perhe-elämä vastasivat heidän käsityksiään hyvästä elämästä, jonka vuoksi he olivat kymmeniä vuosia tehneet työtä. Perhe ja parisuhde tarjosivat heille bourdieulaisittain symbolista pääomaa (esim. Alanen 2009), joka eron seurauksena katosi. Samalla myös heidän asemansa pariskuntaseurallisuuden piirissä muuttui. Eronnut ei enää kokenut kuuluvansa pariskuntien piiriin. Kirjoittajat eivät ole vielä löytäneet uutta keinoa tai uutta elämänaluetta, jolla voisivat vahvistaa omaa arvostusta ja asemaansa.

Eron teki erityisen kipeäksi ne muut suuret elämänmuutokset, joita kirjoittajien elämässä yhtä aikaa eroajankohtana tapahtui. Eläkkeelle jääminen samaan aikaan avioeron kanssa koettiin huonona asiana. Avioero saattoi edellyttää myös muun muassa elinkeinosta ja harrastuksista luopumista.

”Lähtö oli todella suuri muutos elämässäni, koska en ollut käynyt kuin keskikoulun aikoinani, [...] olin hoitanut karjaa ikäni ja tehnyt kaikkea maatalon töitä, ei minulla ollut muuta pätevyyttä. Lähtöä edellytti, että oli myytävä lypsylehmät pois, mullikarja vain jätettiin ja paljon muita järjestelyjä. Se ei todellakaan ollut helppoa.” (teksti 33, lähtijä)

”Eron jälkeen lähes kaikki meni uusiksi paitsi työ. Yhteiset ystävät liittyivät harrastuksiin, joita mieheni työpaikka tuki, joten ne kaikki menetin erossa. Osa harrastuksista olisi myös vaatinut omaisuuksia, joita minulla naisena ei ollut, joten nekin jäivät.” (teksti 18, jätetty)

Kuten jo aiemmin mainitsin, katkeruuden aiheuttajia oli tässä ryhmässä monia. Jo avioliiton aikana entisen puolison taholta koettu huono kohtelu, vastuun välttely ja epärehellisyys, tuntuivat edelleen harmittavan kirjoittajia. Toisinaan entisen puolison käytös erotilanteessa koettiin myös loukkaavaksi. Harmia aiheutti muun muassa entisen puolison epärehellinen toiminta omaisuuden osituksessa sekä oma kykenemättömyys pitää puoliaan osituksessa. Eläkeiän lähestyessä osalla kirjoittajista oli yhteisiä suunnitelmia eläkevuosille. Näitten yhteisten eläkesuunnitelmien kariutuminen aiheutti osaltaan vain lisää harmia ja huoli yksinäisestä vanhuudesta painoi toisinaan mieltä. Koska erosta oli tässä ryhmässä jo niin pitkä aika, niin joissakin tapauksissa katkeruus ei välttämättä ollut enää erosta lähtöisin olevaa, vaan eron jälkeen oli saattanut tapahtua jotain sellaista elämässä, joka oli aiheuttanut lisää mielihäpeä. Esimerkiksi yhden kirjoittajan avioerosta oli jo kulunut yli 20 vuotta, joten paljon oli ehtinyt tapahtua eron jälkeen. Eron jälkeen hänellä oli muun muassa pitkä avoliitto takana, jonka hän joutui lopettamaan olosuhteiden pakosta. Avioerosta hän oli kuitenkin selviytynyt hyvin.

Muutamit kirjoittajat olivat jo siirtäneet varovasti katseensa menneisyyden murehtimisesta tulevaan. Suurin osa ei maininnut uuden parisuhteen mahdollisuutta lainkaan. Muutamien toiveissa uusi parisuhde kyllä oli mutta sen eteen ei ole vielä tehty mitään, koska asiaa ei koettu juuri sillä hetkellä ajankohtaiseksi. Tosin erosta oli kulunut jo niin kauan, että yksinäisyys oli saanut ajattelemaan uutta suhdetta. Kahdella kirjoittajalla oli ollut

parisuhde eron jälkeenkin mutta kummassakaan tapauksessa suhteella ei nähty olevan tulevaisuutta. Usko parisuhteeseen oli pääasiallisesti säilynyt vaikka entisen puolison käytös oli koettu syvästi loukkaavana.

6.3.5 Uudessa parisuhteessa olevat

”Sopeutumista riittää eikä se kuusikymppiselle välttämättä ole aivan yksinkertaista. Kun on luopunut niin paljosta, koko entisestä aivan hyvästäkin elämästä, niin asettaa tälle uudelle elämälle ja kumppanille hurjan kovia vaatimuksia mielessään.” (teksti 49, lähtijä)

Nykyään parisuhteessa olevia kirjoittajia oli aineistossani seitsemän. Ryhmän kirjoittajat olivat yhtä lukuun ottamatta kaikki naisia. Uudessa parisuhteessa olevat olivat myös toiseksi suurin ryhmä yksin viihtyvine jälkeen. Silmiinpistävä piirre tässä ryhmässä oli se, että kaikki kirjoittajat olivat edellisestä parisuhteesta lähtijöitä. Yleisin avioeron syy oli uskottomuus ja toiseksi yleisin alkoholi. Tässä ryhmässä kirjoittajien nykyinen suhde saattoi olla myös avioeron syy. Kirjoitushetkellä parisuhteessa olevien erosta oli kulunut 2-11 vuotta. Uusi parisuhde oli monesti aloitettu pian edellisen päätyttyä, noin vuoden sisällä eron jälkeen. Kirjoittajat ovat päässeet yli erostaan vaihtelevalla menestyksellä. Osa pystyi jo nauttimaan uuden parisuhteen mukanaan tuomista iloista, mutta toiset kertoivat, että heillä oli vielä lämpimiä tunteita entistä puolisoaan kohtaan.

”Näin ex-miestäni lasteni perhejuhlissa, olemme sovussa. En tiedä lakkaanko rakastamasta häntä koskaan.” (teksti 13, lähtijä)

Tämän ryhmän kirjoittajien kohdalla uuden elämän aloittaminen uudella paikkakunnalla oli yleistä. Paikkakuntaa oli vaihdettu uuden kumppanin perässä tai sitten oli haluttu vain aloittaa puhtaalta pöydältä eron jälkeen ja näin oli päästy pois myös entisen puolison läheltä. Elämä oli tavallaan pakko aloittaa aivan uudelleen. Uuden kumppanin tuki elämänmuutosten aikana koettiin tärkeäksi. Ero oli aiheuttanut monien kohdalla muutoksia ystävyys- ja sukulaissuhteissa, jolloin uusi kumppani saattoi olla yksi niistä harvoista jäljelle jääneistä tuen lähteistä. Osaltaan myös muutto uudelle paikkakunnalle vaikutti sosiaalisiin suhteisiin. Etenkin suhteet entisen puolison sukuun katkesivat usein eron seurauksena.

”Yhteys ensimmäisen miehen sukuun on katkennut, ani harvat laittavat ainoastaan joulukortin. Yhteiset ystävät ovat myös kadonneet. Omatkin ystäväni jäivät yli 100 km:n päähän, vain harvoin nähdään, soitellaan sentään kuulumisia. Uuteen sukuuni vasta vähän on yhteyksiä tullut.” (teksti 13, lähtijä)

Nykyään parisuhteessa olevat käyttivät eron jälkeen useita selviytymiskeinoja, kuten asettivat elämäntavoitteita itselleen seuraaviksi vuosiksi eteenpäin, löysivät uskonnon ja hengellisyyden, hoitivat pihapiiriä, käyttivät ammattiapua ja turvautuivat vertaistukeen. Merkittävin tuen lähde oli myös tässä ryhmässä läheiset ihmiset. Vaikka tekemistä oli monilla paljonkin, niin lopulta he kokivat, että heidän elämästään puuttuu jotain. Yksinäisyyden koettiin vaivaavan ilman elämänkumppania. Toisaalta taakse jääneet ihmissuhteet saattoivat aiheuttaa ikävää ja yksinäisyyden tunteita myös uudessa parisuhteessa ollessa. Kahden kirjoittajan kohdalla omat lapset olivat kehottaneet kirjoittajaa miettimään eroa yhtenä vaihtoehtona. Näissä tapauksissa lähtijät saivat tukea päätökselleen tärkeältä taholta. Tärkeää oli, että uusi ja vanha suku hyväksyivät kirjoittajan ratkaisun. Vaikka ero usein rikkoikin monia vanhoja ihmissuhteita, niin toisaalta uusi suhde toi tullessaan myös uusia ystäviä ja tuttaviam. Osa kirjoittajista oli melko tyytyväisiä tämänhetkisiin sosiaalisiin suhteisiinsa. Sukupolvista puhutaan tavallisesti, kun puhutaan perheistä. Tällöin tarkastellaan perhesukupolvia, joissa ihmiset ovat eri-ikäisiä, mutta sukua toisilleen. Tosin nykyisten perhesuhteiden moninaisuus ja itse määriteltä sukulaisuus ovat pakottaneet laajentamaan perhesukupolviajattelua myös niihin, jotka eivät ole biologisesti sukua toisilleen. Sukulaisuus on siis enemmänkin kokemuksen varassa. (Marin 2001, 41-42.) Uuden suvun kautta elämään ilmaantuneet ihmissuhteet ja niihin liittyvät roolit koettiin mieluisiksi.

”Omiin lapsiin suhteet ovat hyvät, samoin lapsenlapsiin. Myös uusi mummo on näiden taholta hyväksytty. Vähän väliä toimitamme ukin ja mummon virkaa. Eikä uuden mummon lapsetkaan ole minua hyljeksineet.” (teksti 27, lähtijä)

”Näinä vuosina, jotka olen ollut uudessa avioliitossa, olen ollut ikionnellinen. Nyt minulla on todellinen elämänkumppani. [...] Hänen ystävästä on tullut minun ystäviä ja minun ystävästä hänen ystäviään. [...] Meidän molempien lapset ovat meidän yhteistä perhettä ja yhteisiä lapsenlapsiakin on. Oli ihanaa, että isäni oli vielä elossa, kun olimme jo yhdessä. Hän oli suunnattoman huojentunut, että hänen tyttärensä oli löytänyt onnensa ja turvallisen puolison.” (teksti 46, lähtijä)

Näin onnellisesti ei suinkaan käynyt kaikkien kohdalla, eivätkä kaikki uudessa parisuhteessa olevat olleet tyytyväisiä nykyiseen parisuhteeseensa. Jos uudessa suhteessa ei kuitenkaan ollut mitään vakavia ongelmia, niin se monesti nähtiin yksinoloa parempana vaihtoehtona. Olihan uuden suhteen vuoksi tehty suuria muutoksia omaan elämään.

Mielenkiintoisen ryhmän parisuhteessa olevien joukossa muodostivat ne henkilöt, jotka kertoivat omista avioliittonsa aikaisista ulkopuolisista suhteista. Näistä suhteista kerrottiin hyvin avoimesti. Kaksi kirjoittajaa kertoi edellisen avioliiton päättyneen nykyisen suhteen vuoksi. Kolmas kertoi, että ulkopuoliset suhteet eivät johtaneet eroon, koska entinen puoliso ei niistä koskaan saanut tietää. Niiden kirjoittajien kohdalla, joiden omat ulkopuoliset suhteet johtivat avioeroon, vaikuttivat voimakkaasti myös sosiaalisiin suhteisiin.

Toinen niistä kirjoittajista, jonka avioliitto oli päättynyt nykyiseen suhteeseen, kertoi, että suurin osa lähisuvusta ja ystäväistä laittoivat välit poikki saatuaan tiedon kirjoittajan ulkopuolisista suhteista. Kirjoittaja koki välirikon omaan tyttärensä ja sisariinsa erityisen surullisena eron seurauksena. Myöskään uuden kumppanin suku ei ottanut uutta jäsentä sukuunsa lämpimästi vastaan, vaan kaikenlaista kiusantekoa oli ilmennyt heidän taholtaan. Monet tukiverkot katosivat ja kirjoittaja oli monesti pohtinut ratkaisunsa seurauksia ja tuntui hieman jopa katuvan päätöstään.

”Täytyy sanoa, että viime vuosi on ollut elämäni vaikein. Olen ollut monta kertaa lähdössä, mutta en ole vielä pystynyt. Tein tämän takia niin suuria muutoksia elämään, enkä haluaisi myöntää, että taisi olla virhe. En kehtaisi millään muuttaa taas entiselle paikkakunnalleni. Välillä tuntuu ettei minulla ole miestä eikä kotia.”
(teksti 38, lähtijä)

Myös toisella kirjoittajalla avioeron syynä oli nykyinen parisuhde. Hänenkin sosiaaliset verkostonsa pienenevät mutta ennen kaikkea siitä syystä, että hän muutti kauas entiseltä asuinpaikkakunnaltaan. Hänen lähisukunsa ei ole kuitenkaan kirjoittajan ratkaisua tuominnut. Uudella paikkakunnalla uusia sosiaalisia kontakteja oli vielä hyvin vähän, joten yksinäisyyden tunne vaivasi toisinaan, olivathan ystävät ja sukulaiset jääneet kauas toiselle paikkakunnalle. Kirjoittajan tuntemuksia kuvasi myös vahva syyllisyyden tunne, joka aiheutti monenlaisia sopeutumisongelmia. Syyllisyyden tunnetta hän joutui vielä tietoisesti

rajoittamaan päivittäin, jotta jokapäiväiseen elämään liittyvät askareet hoituisivat. Syyllisyys oli osaltaan rajoittanut myös sosiaalisia kontakteja.

”Syyllisyyden tunne on ollut valtava ja ahdistava, siitä on ollut vaikea selviytyä. Sen takia en ole voinut pitää yllä kontakteja entisen mieheni sukulaisiin, vaikka olisin halunnut [...].” (teksti 49, lähtijä)

Ne muutamat ihmissuhteet ”entisestä elämästä” muodostuivat tärkeiksi tekijöiksi sopeutumisen kannalta. Kirjoittaja oli kuitenkin melko tyytyväinen nykyiseen parisuhteeseensa vaikka ongelmia oli arjen kohdatessa tullut. Uuden parisuhteen myötä myös kirjoittajan elämäntyyli muuttui ratkaisevalla tavalla, joten myös tämän suhteen sopeutumista riitti. Tämä osaltaan sai hänet toisinaan pohtimaan ratkaisunsa oikeellisuutta.

”Mitä enemmän aikaa kuluu ja uusi elämä tulee tavalliseksi arjeksi, sitä enemmän pyrkivät mieleen ajatukset siitä, mitä on tullut tehtyä. Onko se ollut viisasta ja miksi näin tein? [...] Ja kuitenkin en voi ajatella, että koskaan haluaisin takaisin entiseen. Se tarina on päättynyt ja historiaa, siihen en voi koskaan palata. [...] voimattomuus, ahdistus ja tuska on suuri ja raskas taakka eroavalle ja lähtevälle puolisolle, kuten minulle. Kaiken eron liittyvän tuskan ja syyllisyyden kantaminen on välillä tuntunut ylivoimaiselta.” (teksti 49, lähtijä)

Myös kolmannella kirjoittajalla oli ollut avioliiton ulkopuolisia suhteita. Suhteet eivät kuitenkaan koskaan tulleet julki. Vaikka oman uskottomuuden ymmärrettiin rasittaneen avioliittoa omalta osaltaan, niin se nähtiin myös voimavarana tilanteessa, jossa puolisolta ei saanut arvostusta, ihailua eikä läheisyyttä. Uusi suhde lisäsi kirjoittajan itseluottamusta ja tunnetta omasta haluttavuudesta ja viehättävyydestä. Tämän kirjoittajan kohdallaan ei myöskään tullut suuria muutoksia ystävyys- ja sukulaissuhteissa, koska suhteet eivät tulleet ilmi.

Vaikka ero koettiin raskaana elämänmuutoksena kirjoittajien keskuudessa, niin ”jotenkin se elämä ja elämänvaihe olivat tulleet päätepisteeseen”. Entisen parisuhteen ei enää koettu toimivan halutulla tavalla, vaan arki pyöri liikaa kodin, työn, lasten ja niihin liittyvien rooli-odotusten ympärillä. Parisuhde oli unohtunut kiireen keskellä. Niiden kirjoittajien kohdalla, joilla oli ulkopuolisia suhteita jo avioliiton aikana, uuden suhteen koettiin tuoneen jännitystä ja romantiikkaa arjen keskelle. Uusi parisuhde eron jälkeen sai myös monien muiden kirjoittajien kohdalla kauan uinuneen seksuaalisuudenkin heräämään.

Ikänormit säätelevät vahvasti niitä käsityksiä, joita ikääntyvien seksuaalisuuteen liitetään. Ikääntyviä pidetään usein seksuaalisesti passiivisina, eikä heille pidetä sopivana minkäänlaista sukupuolielämää. Ikääntyvien seksuaalisuutta on länsimaisissa kulttuureissa tabu, ja niistä halutaan ajatella, että niin miesten kuin naisten seksuaalinen aktiivisuus päättyy, kun ikää kertyy. (Hunt 2005, 188.) Miesten kohdalla seksuaalisen aktiivisuuden saatetaan ajatella kestävän hieman naisia pidempään mutta sen kuitenkin ajatellaan loppuvan jossain vaiheessa.

”Olin vuosia aiemmin kohdannut miehen, joka oli kiinnittänyt minuun huomiota naisena. Silloin tajusin, että naiseuteni oli vuosien kuluessa, äitinä ja virkanaisena eläessäni hukkunut jonnekin. Olin kadottanut koko tuon puolen itsestäni. Tuntui ihanalta, mielettömän voimaannuttavalta, saada se takaisin. Ihailu, naiseuden arvostaminen, itsenäisyys, minuus, oma elämä.” (teksti 49, lähtijä)

Hieman jäi mietityttämään se, miksi niin monet jo uudessa onnellisessakin parisuhteessa olevat halusivat kirjoittaa avioerostaan. Oli kuitenkin mielenkiintoista saada myös näitä uudessa parisuhteessa olevia mukaan vaikka oletinkin, että heille asiasta kirjoittaminen ei enää tunnu ajankohtaiselta. Näin ei kuitenkaan ollut vaan edellisen parisuhteen tai avioliiton päättyminen mietitytti edelleen. On ymmärrettävää, että vuosikymmeniä kestänyttä avioliittoa on vaikea unohtaa hetkessä, etenkin, kun tuohon aikaan sisältyi paljon myös muita kuin avioliittoon liittyviä elämäntapahtumia. Parhaimmillaan uusi suhde tarjosi kirjoittajille todellista elämäkumppanuutta ja sielujen sympatiaa. Uusi suhde aloitettiin hyvin erilaisin odotuksin kuin edellinen. Edellinen parisuhde palveli ennen kaikkea arjen pyörittämistä ja perhevastuiden jakamista kumppaneiden kesken. Nykyisessä suhteessa emotionaalinen tyytyväisyys oli tärkeimmässä roolissa. Nykyisen parisuhteen voi nähdä olevan ennen kaikkea itseä varten. Tästä johtuen myös uudelta suhteelta vaadittiin paljon. Ikääntyvinä solmitut parisuhteet tuntuivat olevan nuoruuden avioliittoa lähempänä puhdasta suhdetta (Giddens 1991).

6.4 Yhteenvetoa

Tutkimusaineistossani 30 kirjoittajasta suurin osa oli eronnut 50–65-vuotiaana. Tämän jälkeen eroaminen näytti vähentyvän. Yli 65-vuotiaana eronneita oli enää neljä. Yli 65-vuotiaana elämä alkaa monilla jo tasapainottua ja rauhoittua. Myöhäisessä aikuisiässä

ihmisillä oletetaan olevan vähemmän ongelmia ihmissuhteissa kuin nuoremmilla. Ikääntyvien ajatellaan myös kokevan vähemmän ahdistusta sekä olevan vähemmän aggressiivisia ja enemmän sovittelevia. (Almeida & Wong 2009, 154.) En kuitenkaan täysin voi olla varma, että 65 ikävuoden jälkeen eroaminen yleisesti vähenisi. Kyse voi olla myös oman aineistoni erityispiirteestä. Ilmiö saattaa johtua esimerkiksi siitä, että yli 65-vuotiaat eivät olleet innokkaita vastaamaan kirjoituspyyntööni. Jos tuo 65 vuoden ikä kuitenkin olisi jonkinlainen raja, jonka jälkeen eroaminen merkittävästi vähenee, niin olisi mielenkiintoista tutkia, mistä ilmiö johtuu?

Aineistoni eroajilla oli tyypillisesti takanaan hyvin pitkä avioliitto. Keskimäärin avioliittoa oli takana noin 34 vuotta. Suurin osa aineistoni kirjoittajista oli siis eronnut nuoruuden avioliitoistaan ja tämän vuoksi takana oli pitkä yhteinen elämä entisen aviopuolison kanssa. Suurin osa kirjoittajista oli naisia ja tavallisesti he olivat suhteesta lähtijöitä. Avioeroa ei aineistossani otettu mistään aivan mitättömästä syystä näin pitkän yhteisen elämän jälkeen. Useimmin ilmenneitä eron syitä olivat uskottomuus, alkoholi, kommunikaatiovaikeudet sekä erilleen kasvaminen. Näistä syistä uskottomuus mainittiin useimmin eron syyksi sekä lähtijöiden että jätettyjen kertomuksissa. Toiseksi yleisin eron syy oli lähtijöiden kertomuksissa alkoholi ja jätettyjen kertomuksissa kommunikaatiovaikeudet. Erilleen kasvaminen oli sekä lähtijöiden että jätettyjen kertomuksissa kolmanneksi yleisin eron syy. Ikääntyvien avioeron syyt olivat tutkimusaineistossani siis melko perinteisiä ja samoja kuin nuoremmilla aikuisilla (ks. Paajanen 2003, 71). Suhteesta lähtijöille oli tärkeää, että he saivat tukea eropäätökselleen läheisiltä ihmisiltä. Jätettyjen kertomuksessa korostettiin puolestaan sitä, että entisen puolison taholta tullut eroilmoitus tuli heille aina yllätyksenä, vaikka suhteeseen ei enää itsekään oltu aina täysin tyytyväisiä.

Monien kirjoittajien mielestä, näin jälkepäin katsoen ongelmat olivat jo vuosia nakertaneet emotionaalista tyytyväisyyttä. Oma paha olo huomattiin usein jo avioliiton aikana mutta avioeroa ei aina edes ajateltu vaihtoehtona ennen kuin siinä vaiheessa, kun joku, esimerkiksi oma aikuinen lapsi, kehotti harkitsemaan eroa. Lähtijöiden kertomuksissa eropäätöstä harvoin kaduttiin, vaan pikemminkin kaduttiin sitä, miksi ei lähdetty jo aiemmin. Puhtaan suhteen (Giddens 1991) mukaista toimintamallia lähteneet kirjoittajat

eivät allekirjoittaneet, vaan ero tapahtui heidän mukaansa pakon edessä. Tosin itsensä jätetyksi kokeneet kirjoittajat näkivät entisen puolison toimineen usein juuri puhtaan suhteen mallin mukaisesti. Puhtaaseen suhteeseen suhtauduttiin jätettyjen näkökulmasta hyvin negatiivisesti. Entisen puolison toiminta nähtiin ennen kaikkea vastuuttomana ja itsekeskeisenä. Tämä oli tietenkin vain kirjoittajien näkemys siitä, millaisten periaatteiden varassa entinen puoliso oli erotilanteessa toiminut.

Kirjoittajat kertoivat, että iloa eron jälkeiseen elämään toivat muun muassa uudet harrastukset, työ, omat lapset, ystävät, sukulaiset ja lastenlapset sekä joidenkin kohdalla myös uusi parisuhde. Vaikka ero oli aina kolaus parisuhde- ja perheidealle, ei se silti näyttäisi nujertavan kirjoittajien unelmaa parisuhteesta ja perheestä. Kirjoittajat olivat eläneet valtaosan elämästään kuuluen perheeseen, joten luottamus siihen ei näyttänyt helposti katoavan. Heille perheeseen kuuluminen oli luonteva osa elämää. Perheen särkyminen nähtiin surullisena eron seurauksena lähes jokaisen kirjoittajan kertomuksessa. Toiset korostivat asian merkityksellisyyttä hieman toisia enemmän. Sopeutuminen eron jälkeiseen elämään sujui osalta helposti ja luontevasti, toisille sopeutuminen osoittautui hankalammaksi. Sopeutumista helpotti etenkin ihmissuhteiden jatkuminen lähes ennallaan myös eron jälkeen. Sopeutumattomat taas valittelivat enemmän sitä, että kaikki meni uusiksi työtä, harrastuksia ja ihmissuhteita myöten. Hankalaksi sopeutuminen muodostui etenkin silloin, jos muita suuria elämäntilanteita sattui eron kanssa yhtä aikaa. Useimmin mainittu elämäntilanteita liittyviä muutoksia oli oma tai puolison lähestyvä eläkeikä tai eläkkeelle jääminen, joka mainittiin jopa 12:ssa kirjoituksessa. Eroa ja eläkkeelle jäämistä pidettiin rankkana yhdistelmänä, koska silloin niin moni asia muuttui ja ihmissuhteet harvenivat.

Myöhäisessä aikuisiässä tai keski-ikässä on tyypillistä, että elämässä tapahtuu muutoksia esimerkiksi perherakenteessa ilman avioeroakin. Keski-ikäisille on lisäksi tyypillistä sijoittaa itsensä kahden, nykyään jopa kolmen sukupolven välimaastoon. He kantavat usein huolta omista aikuisista lapsistaan, lastenlapsistaan sekä omista iäkkäistä vanhemmistaan. (Hunt 2005, 177, 180-181.) Toisaalta erotilanteessa näiden vastuiden kantaminen nähtiin jopa voimavarana, koska niiden avulla ajatukset saatiin hetkeksi pois avioeroon liittyneistä ikävistä asioista. Avioero voi olla erityisen vaikea niille naisille, jotka olivat käyttäneet

suuren osan elämästään lasten kasvatukseen ja kodin tunnun rakentamiseen. Kun perhe hajoaa eron seurauksena tai aikuistuneiden lasten pois muutettua, voi tuntua, että sosiaalinen arvostus heikkenee tai katoaa jopa kokonaan. (Giddens 2006, 177.) Keski-ikä on siis etenkin monille naisille tunteiden kannalta ristiriitaista aikaa, jolloin joudutaan kohtaamaan surua tyhjästä pesästä ja omien vanhempiensa kuolemasta mutta myös iloa uuden sukupolven kehittymisestä ja kasvamisesta. Keski-ikä ei ole vain luopumista vaan se mahdollistaa myös aivan uudenlaisten roolien saavuttamisen esimerkiksi harrastusten parista, isovanhempana ja eläkeläisenä.

Löysin aineistostani viisi erilaista ryhmää, jotka kuvaavat kirjoittajien elämää eron jälkeen. Näitä ryhmiä olivat *tunnekuohuissa elävät, sosiaalisesti aktiiviset, yksin viihtyvät, perheen ulkopuolelle suljetut sekä parisuhteessa olevat*. Suhteesta lähtijät olivat enimmäkseen sijoittuneet ryhmiin uudessa parisuhteessa olevat ja yksin viihtyvät. Jätetyistä suurin osa oli puolestaan sijoittunut tunnekuohuissa elävien ja sosiaalisesti aktiivisten ryhmään.

Yksin viihtyville ja sosiaalisesti aktiivisille oli tyypillistä, että he vaikuttivat sopeutuneen eron jälkeiseen elämään melko hyvin. Molempiin ryhmiin kuuluvilla kirjoittajilla oli tyypillisesti käytössään monenlaisia selviytymismenetelmiä. Yksin viihtyvät ja sosiaalisesti aktiivisten voimavaraksi muodostuivat läheiset ihmissuhteet, joihin saattoi tukeutua vaikeina aikoina. Molempien ryhmien kirjoittajat olivat keksineet itselleen mieluisaa ajanvietettä eron jälkeen. Yksin viihtyville yksin oleminen ei ollut ongelma vaan pikemminkin se oli voimavara. Vihdoinkin he saivat asettaa itsensä etusijalle ja nauttia omasta vapaudesta. He kokivat avioliittoon liittyneet vastuut kahleina, jotka rajoittivat kirjoittajien yksilöllistä vapautta. Sosiaalisesti aktiiviset eivät nauttineet yksinolosta yhtä paljon kuin yksin viihtyvät. Sosiaalisesti aktiiviset kirjoittajat viettivät paljon aikaansa ystävien ja tuttavien kanssa ja pitivät mielensä virkeänä osallistumalla monenlaisiin sosiaalisiin harrastuksiin. He eivät juuri kaivanneet perhe-elämää vaan suosivat muita yhteisöllisyyden muotoja. Yksin viihtyvät ja sosiaalisesti aktiiviset kirjoittajat vaikuttivat tyytyväisiltä tämän hetkiseen elämäntilanteeseensa eikä heillä tuntunut olevan suurta tarvetta lähteä muuttamaan sitä.

Perheen ulkopuolelle suljetut ja tunnekuohuissa elävät kirjoittajat edustivat niitä kirjoittajia, jotka eivät olleet sopeutuneet eron jälkeiseen elämään. Kumpikaan ryhmä ei ollut elämäntilanteeseensa tyytyväinen vaan siihen kaivattiin muutosta. Tähän muutokseen ei kuitenkaan kirjoitushetkellä kovin aktiivisesti pyritty kummassakaan ryhmässä, vaan pikemminkin murehdittiin menneitä elämäntapahtumia. Tunnekuohuissa elävien kirjoittajien kohdalla kuitenkin jotain suunnitelmia oli tulevaisuuden varalle. Tunnekuohuissa eläville kirjoittajille oli tyypillistä se, että heidän erostaan oli kulunut vasta vähän aikaa. Suurin osa heistä oli kuitenkin jo eron siinä vaiheessa, että omien tuntemusten käsittely oli heidän elämässään keskeisessä asemassa. Suurimmat käytännön järjestelyt alkoivat olla jo takanapäin. Nyt oli vihdoin mahdollisuus keskittyä omaan emotionaaliseen toipumiseen.

Perheen ulkopuolelle suljettujen kirjoittajien erosta oli jo kulunut pidemmän aikaa, useita vuosia, mutta jostain syystä he eivät päässeet erosta yli. He olivat eron jälkeen aktiivisesti työstäneet tunteitaan kukin omalla tavallaan, mutta negatiiviset tunteet vaivasivat edelleen. Kirjoittajat olivat kyllä selvinneet pahimmasta eron jälkeisestä tunnemyllerryksestä mutta viha, katkeruus ja suru menetetyistä elämästä olivat edelleen läsnä kirjoittajien elämässä. He näkivät elämässään hyvin vähän tai eivät lainkaan hyviä puolia. Perhe ja parisuhde olivat kirjoittajien elämässä keskeisessä osassa ennen avioeroa. Ero rikkoi perheen ja sen lisäksi monia muita kirjoittajille tärkeitä sosiaalisia suhteita. Heidän tuntemuksiaan kuvasi enimmäkseen ulkopuolisuuden ja kuulumattomuuden tunteet. Kirjoittajat kertoivat tuntevansa itsensä usein yksinäisiksi ja turhiksi. Vaikka he eivät viihtyneet yksin ja olivat tyytymättömiä tilanteeseensa, niin he eivät kuitenkaan pystyneet tekemään asialle juuri mitään.

Vaikka avioero kyseenalaisti ydinperheideaalin, niin se pystyi sitä harvoin täysin tuhoamaan. Aviosuhde parisuhteen muotona ei ole menettänyt suosiotaan avioerojen lisääntyttyä, vaan uudesta aviosuhteesta haaveillaan myös avioeron jälkeen. Tätä ryhmää edusti omassa aineistossani uudessa parisuhteessa olevien ryhmä. Miksi suurin osa ihmisistä valitsee aviosuhteen parisuhteensa perustaksi? Aviosuhteen puolestapuhujia riittää etenkin iäkkäämpien aikuisten keskuudessa. Tärkeimmäksi perusteluksi muodostuu usein rakastuminen. Toiseksi avioliitto ja perhe nähdään yhteenkuuluvuuden merkinä ja

luonnollisena osana elämää, joiden avulla kiinnitytään yhteiskuntaan ja sukuun. Avioliitto tarjoaa tavallaan turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteita. (Turtiainen 1997.) Jos avioliittoon liitetään näin voimakkaita asioita, niin on ymmärrettävää, että avioeron jälkeen jää ulkopuolinen olo.

Omassa tutkimusaineistossani seitsemän kirjoittajaa oli uudessa parisuhteessa. Nämä kirjoittajat olivat sopeutuneet entisen avioliiton päättymiseen vaihtelevasti. Toiset kertoivat löytäneensä vihdoin todellisen elämänkumppanin, jonka kanssa saattoi jakaa elämän ilot ja surut. Toiset eivät oikein olleet tyytyväisiä nykyiseenkin parisuhteeseensa, jonka takia he olivat tehneet suuria muutoksia elämässään. Vertailut edellisen ja nykyisen parisuhteen välillä olivat tyypillisiä. Uudelta parisuhteelta odotettiin ennen kaikkea emotionaalista läheisyyttä, jota edellisessä suhteessa ei ollut tarjolla. Vaikka kaikki eivät olleet täysin tyytyväisiä nykyiseen suhteeseensa, niin suurin kuitenkin koki, että nykyinen suhde tyydytti heitä. Uusi parisuhde oli tuonut monien kirjoittajien elämään paljon sellaisia hyviä asioita, kuten oman itsetunnon koheneminen ja seksuaalisuuden herääminen. Etenkin nämä asiat koettiin positiivisina ja ne helpottivat osaltaan avioeron jälkeiseen elämään sopeutumista. Uusi parisuhde oli aloitettu monien kohdalla melko pian eron jälkeen. Kahdella kirjoittajalla nykyinen suhde aiheutti osaltaan avioeron.

7 POHDINTA

Tarkoitukseni oli alun perin lähteä selvittämään, millaista ikääntyvien elämä on eron jälkeen. Saadessani lopullisen aineiston käsiini, jouduin toteamaan, että lähestymistapani ikääntyvien avioeroon oli liian suppea. Aineistoni kirjoittajat käsittelivät erokokemustaan paljon kokonaisvaltaisemmin, joten päätin laajentaa lähestymistapani. Myös aineiston runsaus pakotti miettimään tutkielmani rajausta uudelleen. Lähdin hahmottamaan ikääntyvien erokokemusta elämänkulun näkökulmasta. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna avioero voidaan nähdä elämäntähtäyksinä, joka jakaa elämän aikaan ennen avioeroa ja elämään eron jälkeen. Elämäntähtäyksiä tutkittaessa muutoksen merkitys korostuu, vaikka jatkuvuudella on myös suuri merkitys. Siihen, millaiseksi muutos koetaan vaikuttavat muun muassa ikä- ja sukupuolinormit sekä vallitseva asenneilmapiiri eroja kohtaan. Sosiaalisissa verkostoissa muodostetaan mielipide siitä, oliko avioero siinä tilanteessa oikea vai väärä päätös. Avioerojen yleistyessä ja vakiintuessa normaaliksi osaksi elämänkulkua, eroihin on alettu suhtautua aiempaa myönteisemmin.

Sosiaalisten suhteiden jatkuvuus muodostui tärkeäksi voimavaraksi koko avioeroprosessin aikana. Tähän todennäköisesti vaikutti se, että lähes kaikki kirjoittajat olivat naisia, joiden tyypillisesti ajatellaan tukeutuvat miehiä vahvemmin sosiaalisiin verkostoihin vaikeuksien kohdatessa. Ihmissuhteiden pysyvyys tai edes osittainen säilyminen oli avioeron jälkeen merkittävä tekijä sopeutumisen kannalta. Sosiaalisten suhteiden kautta saamme osaksemme arvostusta ja statusta, mutta ne ovat myös tärkeitä hyväksynnän ja jäsenyyden osoittimia. Ystävyys- ja sukulaissuhteet tarjosivat parhaimmillaan instrumentaalista, informaation siirtämiseen perustuvaa tukea sekä psykologista tukea. Instrumentaalisen tuen merkitys korostuu etenkin erotilanteessa, jolloin käytännön apu elämän uudelleenjärjestämiseksi on tärkeää. Psykologista tukea tarvitaan etenkin erosta toipuessa. Vertaistuki sisältää usein psykologisen tuen lisäksi myös instrumentaalista ja informaation siirtoon perustuvaa tukea. (Saari 2010, 56-57.)

Kirjoittajilla oli hyvin perinteinen näkemys siitä, mitä perhe on. Yli 50-vuotiaat kirjoittajat pitivät ydinperhettä perheideaalina, johon kuuluivat vanhemmat ja heidän yhteiset lapsensa. Heille yhdessäolo oli sosiaalisesti toivottavaa, ja kun se rikkoutui, jouduttiin

asiaa selittelemään sekä itselle että myös läheisille ja tuttaville. Avioero rikkoi unelman elinikäisestä kumppanuudesta, yhdessä vanhenemisesta ja yhdessäolosta, jolloin avioero koettiin pettymyksenä ja henkilökohtaisena epäonnistumisena. Ydinperhe tarjosi emotionaalista lämpöä, arvostusta, turvallisuuden tunnetta sekä yhteenkuuluvuutta. Etenkin jätettyjen kohdalla avioeron jälkeen voi tuntua, että ei enää kuulunut mihinkään, minut hylättiin eikä elämällä ole enää tarkoitusta. Avioero rikkoi ydinperheen ihanteen ja tämän lisäksi myös muita tärkeitä sosiaalisia verkostoja. Mielenkiintoista oli, että perheen koettiin särkyvän eron seurauksena vaikka jo aikuiset lapset olivat muuttaneet pois kotoa. Parisuhde muodosti perhe-elämän kovan ytimen. Kirjoittajien perhekäsitystä kuvaa ihanne ydinperheen sisäisestä emotionaalisesta yhtenäisyydestä ja harmoniasta, jonka avioero rikkoo. Perhettä ei ajateltu vain fyysisenä kotitaloutena, jossa kaikki perheenjäsenet asuivat saman katon alla, vaan perhe käsitettiin emotionaalisesti yhtenäisenä kokonaisuutena, jota parisuhde piti kasassa. Koska yli 50-vuotiaat kohdistivat niin valtavia odotuksia perhe-elämää kohtaan, niin avioeron emotionaaliset vaikutukset olivat väistämättä suuret. Kun perhe rikkoutui, se aiheutti tunteita laidasta laitaan. Toisaalta syyllisyyttä, hämmennystä, häpeää, pelkoa, epävarmuutta, pettymystä, ikävää, surua, vihaa ja katkeruutta. Jos avioliitto oli voinut jo pidemmän aikaa huonosti, niin avioero saattoi tuoda myös iloa, vapautta, itsevarmuutta, tsemppihenkeä, helpotusta ja tyydytystä elämään. Avioliiton jälkeen koettiin myös surua menetetyistä elämästä ja avioliittovuosien koettiin menneen jopa hukkaan. Tämänkin ajan olisi voinut käyttää ”sen oikean” kanssa. Nyt päättynyt avioliitto oli vienyt aikaa ”sen oikean” etsimiseltä.

Kuten jo johdannossa mainitsin, niin noin 50–60-vuotiaiden kohdalla eroaminen pitkästäkin avioliitosta on melko yleistä nykyään (Kolari 2008, 92–95). Syy tähän ilmiöön voi olla muun muassa se, että oma avioliitto on koettu vuosikymmenien saatossa toimimattomaksi ja ajatus pian alkavista yhteisistä eläkevuosista saa 50–60-vuotiaat pohtimaan sitä, haluavatko he todella viettää loppuelämänsä huonossa parisuhteessa? Ennen eläkkeelle jääntiä parisuhteen ongelmia ei ole välttämättä tarvinnut juuri pohtia, koska on riittänyt, että arki ja perhe-elämän pyörittäminen ovat sujuneet puolisoiden kesken. Eläkkeelle jäänti on monille se elämäntilanne, jossa parisuhdetta tulee tarkastella kriittisesti. Jos ajatus yhdessä vanhenemisesta ei miellytä, niin asialle on tehtävä jotain ennen kuin yhteiset eläkevuodet alkavat. Valitettavasti jätetyille ei aina tarjoudu

mahdollisuutta pohtia oman parisuhteen jatkoa, koska heille ero tulee usein yllättäen, vaikka parisuhteeseen ei enää itsekään välttämättä olla tyytyväisiä. Tilanne voidaan kokea jopa loukkaavaksi, jossa lähtenyt puoliso on nähnyt oikeudekseen romuttaa päätöksillään myös jätetyn tulevaisuudensuunnitelmat. Lähtijällä on näin ajatellen enemmän aikaa suunnitella tulevaisuuttaan, kun taas jätetylle eroilmoitus voi tuntua ansaitsemattomalta, ”kuin matto olisi vedetty pois jalkojen alta”.

Vaikka avioeron ei tavallisesti nähdä kuuluvaksi osaksi hyvää ikääntymistä, niin kolmannen iän -käsite (Laslett 1989) antaa ikääntyvien elämäntilanteeseen liikkumatilaa, jolloin myös avioero sopii paremmin osaksi ikääntyvien elämäntilannetta. Esimerkiksi aineistoni pohjalta löytämäni eron jälkeistä elämää kuvaavat ryhmät, yksin viihtyvät, sosiaalisesti aktiiviset ja parisuhteessa olevat olivat pääasiallisesti tyytyväisiä elämäänsä, joten he myös tavallaan elivät kolmatta ikäänsä. Avioero näyttäytyi heidän elämässään askeleena kohti omaa itsellisyyttä, vapautta tehdä mitä haluaa tai askeleena kohti uutta tyydyttävämpää parisuhdetta. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna avioero mahdollisti siirtymän kohti kolmatta ikää, jossa omien toiveiden ja unelmien toteuttaminen mahdollistui. Avioerotilanteessa oli toki koko ajan läsnä se riski, että eron seurauksena kaikki saatettiin menettää. Avioero oli heille suuri elämänmuutos, jonka seurauksena he saivat vihdoinkin mahdollisuuden toteuttaa itseään ja tehdä sellaisia asioita, joita he eivät voineet avioliittonsa aikana tehdä. Ennen kaikkea he vapautuivat avioliiton asettamista rajoitteista ja kahleista.

Tutkielmani vahvuuksina pidän keräämäni aineiston laatua ja runsautta. Koska avioerokertomuksia tuli paljon, niin se mahdollisti sellaisten kertomusten karsimisen, jotka eivät vastanneet tutkimuskysymyksiini tai eivät kuuluneet kohderyhmääni eli yli 50-vuotiaisiin. Aineistonani olleet erokirjoitukset olivat sisällöllisesti monipuolisia ja ne avasivat runsaasti erilaisia näkökulmia ikääntyvien erokokemuksiin. Koska tutkimusaineistoni koostui kertomuksista, oli kielellä keskeinen tehtävä sosiaalisen todellisuuden ja elämän merkityksellisyyden muodostamisessa. (Hänninen 1999, 14-15). Kieli rajaa osaltaan sitä, miten erokokemuksesta kerrotaan. Kulttuurissamme on tiettyjä todellisuuden kuvaamistapoja sekä merkityksellisyyden tuottamistapoja, jotka ovat keskeisiä. Vaikka avioerokokemuksen ajatellaan olevan ensisijaisesti yksilöllinen ja

kontekstisidonnainen, niin kertomuksissa oli kuitenkin havaittavissa tiettyjä tyypillisiä tarinoita. Peilasin tutkimusaineistonani olleita erokertomuksia muun muassa median suosimaan selviytymistarinaan. Selviytymistarinaan liittyviä piirteitä löytyi myös tutkimusaineistostani, mutta se näyttäytyi julkista selviytymistarinaa rosoisempana. Tutkielmani erotarinoista oli löydettävissä enemmän ristiriitoja ja asioita painotettiin hieman eritavoin kuin mitä julkisuuden selviytymistarinoissa (esim. Hemminki 2010).

Erotarinat eivät myöskään jakautuneet aineistossani selvästi lähtijöiden selviytymistarinoihin ja jätettyjen kauhukertomuksiin (Jallinoja 2000). Yleensä niin lähtijöiden kuin jätettyjenkin erokertomukset sisälsivät näitä molempia tarinatyypppejä. Myös lähtijöille tilanne, jossa heidän täytyi tehdä avioeropäätös tuli heille toisinaan yllättäen. Eihän ero ole se päämäärä, joka avioliittoa solmittaessa itselle asetetaan. Jätettyjen kohdalla ero saattoi hyvinkin muuttua selviytymistarinaksi, kunhan he olivat ensiksi selvinneet alkujärkytyksestä. On tavallista ajatella, että mitä pidempi aika erosta on kulunut, sen sopeutuvaisimpia ihmiset ovat uuteen elämäntilanteeseensa. Tutkimusaineistoni perusteella tämä ajattelutapa on liian yksioikoinen, sillä ihmisten sopeutuminen etenee aina yksilöllisesti. Sopeutumiseen vaikuttavat muun muassa eroon johtaneet syyt, käytännön eroprosessin sujuvuus puolisoitten kesken ja jokaisen yksilölliset selviytymistavat.

En ehkä tulososiossa pystynyt riittävän hyvin tuomaan esille sitä, miten suuri elämänmuutos avioero monelle kirjoittajalle oli. Suurin osa erosi nuoruuden avioliitostaan eli he olivat koko aikuisikänsä viettäneet saman puolison kanssa aina kypsään aikuisikään saakka. Olisin voinut pohtia laajemmin tulososiossa avioerokokemusta elämänkulkuun liittyvien ilmiöiden kautta. Myöskään alun perin kiinnostavana tutkimuskohteena pitämäni naisten ja miesten erokokemusten vertailu ei onnistunut. Tästä johtuen ikääntyvien miesten erokokemusten tutkiminen laajemmin olisi jatkoa ajatellen kiinnostava ja haastava tutkimuskohde. Schwalbe ja Wolkomir (2002) ovat tutkineet sukupuolen vaikutusta tutkimuksen tekoon. Heidän mukaansa sukupuolitettua minuutta rakennetaan vallitsevan sukupuolijärjestelmän ehdoin eli lainataan ja otetaan käyttöön niitä käsityksiä, joita on tarjolla, ja halutaan tulla ymmärretyksi oikeanlaisina. (Schwalbe ja Wolkomir 2002, 203.) Saattaa olla, että osittain tästä johtuen, miehet eivät olleet innokkaita osallistumaan

tutkimukseeni. Aiemmin on vahvasti ajateltu, että miesten ei tule vatvoa ihmissuhdeongelmia, vaan että se on enemmän naisille tyypillistä toimintaa. Kirjoittajat olivat kirjoitushetkellä 55–80-vuotiaita, joten heidän keskuudessaan tämä asenne saattaa elää vielä vahvana. Koska naiset olivat aineistossani selkeä enemmistö, niin tietyt naisille tyypilliset näkökulmat ja suhtautumistavat tulivat monipuolisesti esille. Esimerkiksi sopeutumistyylyissä voi olla naisten ja miesten kesken vaihtelua. Tutkimustuloksissani naisille keskeiset sosiaaliset verkostot muodostuivat tärkeäksi osaksi sopeutumista eron jälkeen. Naisilla ajatellaan olevan miehiä laajemmat sosiaaliset verkostot, joihin elämänmuutosten yhteydessä pyritään tukeutumaan. Miehillä sosiaalisten verkostojen määrän ja koon ajatellaan olevan pienempiä, joten olisi kiinnostavaa selvittää millaisia voimavaroja miehillä on suurten elämänmuutosten kohdatessa? Myös eron vaikutusta ikääntyvien identiteettikäsitteisiin voisi olla hedelmällistä tutkia. Perhekeskeisestä identiteetistä irtaantuminen on varmasti suuri muutos ikääntyville.

LÄHTEET

Aaltonen, Tarja & Leimumäki, Anna (2010) ”Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa”. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), Haastattelun analyysi, 119-152. Tallinna: Vastapaino.

Aarseth, Helene (2007) *Between Labour and Love: The Re-erotization of Home-making in the Egalitarian Couples within a Nordic Context. NORA: Nordic Journal of Feminism and Gender Research*, 15 (2), 133–143.

Alanen, Leena (2009) ”Kolmissakymmenissä ja perheellinen: perhe sosiaalisena pääomana” Teoksessa Martti Siisiäinen ja Leena Alanen (toim.), *Erot ja eriarvoisuudet: paikallisen elämän rakentuminen*, 175–209. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Alanen, Leena (2001) ”Polvesta polveen: sukupolvi sosiologisena käsitteenä ja tutkimuskohteena”. Teoksessa Sankari, Anne ja Jyrkämä Jyrki (toim.), *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa*, 97-115. Tampere: Vastapaino.

Almeida, David M & Wong, Jen D. (2009) “Life transitions on daily stress processes” Teoksessa Glen H. Elder, Jr. & Janet Z. Giele (edit.), *The craft of life course research*, 141-162. New York: The Guilford press.

Beck, Ulrich (1995) ”Politiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens ja Scott Lash, *Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio*, 11-82. Tampere: Vastapaino

Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Reinventing the family: In search of new lifestyles*. Cambridge: Polity Press.

Boholm, Åsa (1983) *Swedish Kinship: An exploration into cultural processes of belonging and continuity*. Göteborg: Vasastandens Bokbinderi.

Bourdieu, Pierre (1998) Järjen käytännöllisyys: toiminnan teorian lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.

Bourdieu, Pierre (1977) Outline of a Theory of Practice. Cambridge: Cambridge University Press.

Carsten, Janet (2004) After kinship. Cambridge: Cambridge University Press.

Castrén, Anna-Maija (2009) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Hakapaino.

Connidis, Ingrid Arnet & McMullin, Julie Ann (2002) Sociological ambivalence and family ties: a critical perspective. *Journal of marriage and family* 64 (3), 558-567.

Duncan, Simon & Darren Smith (2006) Individualisation versus the geography of 'new' families. *21st Century Society* 1 (2), 167-189.

Elder, Glen H. Jr. & Giele, Janet Z. (2009) "Life course studies: An evolving field" Teoksessa Glen H. Elder Jr. & Janet Z. Giele (edit.), *The craft of life course research*, 1-28. New York: The Guilford Press.

Featherstone, Mike & Hepworth, Mike (1991) "The mask of ageing and the postmodern life course" Teoksessa Mike Featherstone, Mike Hepworth & Bryan S. Turner (edit.) *The body: social process and cultural theory*, 371-389. London: Sage.

Giddens, Anthony (2006) *Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

Giele, Janet Z. (2009) "Life stories to understand diversity: Variations by class, race, and gender" Teoksessa Glen H. Elder Jr. & Janet Z. Giele (edit.), *The craft of life course research*, 236-257. New York: The Guilford Press.

Gillis, John R. (1996) *A world of their own making: Myth, ritual, and the quest for family values*.

Gross, Neil (2005) The detraditionalization of intimacy reconsidered. *Sociological Theory* 23 (3), 286–311.

Haarni, Ilka (2010) *Kolmas elämä: aktiiviset eläkeläiset kaupungissa*. Helsinki: Gaudeamus.

Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.) (2000) *Suomalainen elämäntulkku*. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Heikkinen, Hannu L.T. (2010) "Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena". Teoksessa Juhani Aaltonen & Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 143–159. Juva: WS Bookwell.

Hemminki, Arja (2010) *Kertomuksia avioerosta ja parisuhteen päättymisestä: suomalainen eropuhe pohjalaisten kirjoituksissa ja naistenlehdissä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hochschild, Arlie (1997) *The time bind. When work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.

Hokkanen, Tiina (2002) "Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää". Vanhempien ja lasten väliset suhteet". Teoksessa Anna Rönkä ja Ulla Kinnunen (toim.), *Perhe ja vanhemmuus: Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*, 119–140. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Holy, Ladislav (1996) *Anthropological perspectives on kinship*. London: Pluto press.

Hunt, Stephen (2005) *The life course: a sociological introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hyvärinen, Matti (2010) "Haastattelukertomuksen analyysi". Teoksessa Johanna Ruusuvaori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi*, 90–118. Tallinna: Vastapaino.

Häggman, Kai (1994) *Perheen vuosisata: Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku: familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.

Jallinoja, Riitta (2000) *Perheen aika*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Jallinoja, Riitta (1998) "Perhe". Teoksessa Elina Saksala (toim.), *Muutoksen sosiologia*, 63–67. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Jallinoja, Riitta (1997) *Moderni säädyllisyys: aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Jokinen, Eeva (2005) *Aikuisten arki*. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2006) *Suomalainen yhteiskunta*. Porvoo; Helsinki: WSOY.

Julkunen, Raija (2010) *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija (2003) *Kuusikymmentä ja työssä*: Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Jyrkämä, Jyrki (2001) ”Vanheneminen ja vanhuus”. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.), *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*, 267–323. Tampere: Vastapaino.

Jyrkämä, Jyrki (1998) ”Vanhuus ja yhteiskunta”. Teoksessa Elina Saksala (toim.), *Muutoksen sosiologia*, 142-148. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kangas, Ilka & Nikander, Pirjo (1999) ”Johdanto”. Teoksessa Ilka Kangas & Pirjo Nikander (toim.), *Naiset ja ikääntyminen*, 7-24. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kansallinen mediatutkimus (2010) *Lehtien lukijaprofiilit*, ET-lehti.

<http://www.sanomamagazines.fi/mediaopas/kohderyhmat-ja-lehdet/lehdet/et.html>. [Viitattu 9.12.2011].

Kiviniemi, Kari (2010) ”Laadullinen tutkimus prosessina” Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*, 70-85. Juva: WS Bookwell.

Kivivuori, Janne (1992) *Psykokulttuuri: sosiologinen näkökulma arjen psykologisoitumisen prosessiin*. Helsinki: Hanki ja jää.

Kolari, Kerttu Marja (2008) *Erosta eteenpäin*. *ET-lehti*, N:o 7, 92-95.

Krippendorff, Klaus (2004) *Content analysis: an introduction to its methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage publications.

Kuronen, Marjo (2003) ”Eronnut perhe?” Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.), *Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*, 103-120. Helsinki: Yliopistopaino.

Laslett, Peter (1989) *A fresh map of life: the emergence of the third age*. London: Weidenfeld and Nicholson.

Lorenz, Frederick O., Wickrama, K. A. S., Conger, Rand D. & Elder, G. H, Jr. (2006) The short-term and decade-long effects of divorce on women's midlife health. *Journal of health and social behavior*. 47(2), 111-125.

Mahkonen, Sami (1980) *Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Maistraatit: Vihkiminen. <http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/vihkiminen/Perustiedot/>. [viitattu 5.12.2011].

Maksimainen, Jaana (2008) ”Terapiakulttuurinen parisuhde ja median erotarinat” Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.), *Perhesuhteet puntarissa*, 209-232. Tampere: Tammer-paino.

Marin, Marjatta (2001) ”Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen”. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.), *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*, 17-48. Tampere: Vastapaino.

Martelin, Tuija; Pitkänen, Kari ja Koskinen, Seppo (2000) ”Suomalainen väestöllinen elämäntilasto: tilastoja ja tarinoita”. Teoksessa Heikkinen, Eino ja Tuomi, Jouni (toim.), *Suomalainen elämäntilasto*, 38-57. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Moen, Phyllis & Hernandez, Elaine (2009) ”Social convoys: Studying linked lives in time, context, and motion” Teoksessa Glen H. Elder Jr. & Janet Z. Giele (edit.), *The craft of life course research*, 258-279. New York: The Guilford Press.

Määttä, Kaarina (2002) *Avioeron tuska ja helpotus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nätkin, Ritva (2003) ”Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä” Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.), Perhe murroksessa: Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä, 16–38. Helsinki: Yliopistopaino.

Oinas, Tomi (2010) Sukupuolten välinen kotityönjako kahden ansaitsijan perheissä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Paajanen, Pirjo (2003) Parisuhde koetuksella: Käsitteitä parisuhteesta ja sen purkautumisesta. Perhebarometri. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Packalén, Tina (2007) Auttamalla toista tulet myös itse autetuksi: Avioeron kokeneet ikääntyvät naiset vertaistukihenkilöinä. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu

Piispa, Minna & Heiskanen, Markku (2006) ”Johdanto” Teoksessa Minna Piispa, Markku Heiskanen, Juha Kääriäinen & Reino Siren (2006) Naisiin kohdistuva väkivalta 2005, 1-9. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitos.

Pilcher, Jane (1995) Age and generation in modern Britain. Oxford: Oxford University Press.

Pitkänen, Kari (2007) ”Suomen väestön historialliset kehityslinjat” Teoksessa Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen, Marika Jalovaara, Elina Mäenpää, Anne Ruokolainen, Markku Ryyänen ja Ismo Söderling (toim.), Suomen väestö, 41-75. Tampere: Tammer-Paino.

Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika (2007) ”Perheet ja perheenmuodostus” Teoksessa Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen, Marika Jalovaara, Elina Mäenpää, Anne Ruokolainen, Markku Ryyänen ja Ismo Söderling (toim.), Suomen väestö, 115-167. Tampere: Tammer-Paino.

Pylkkänen, Anu (2008) ”Miten oikeus määrittelee perheen?” Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.), Perhesuhteet puntarissa, 71-92. Tampere: Tammer-paino.

Rantamaa, Paula (2001) ”Ikä ja sen merkitykset”. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.), *Lapsuudesta vanhuuteen: iän sosiologiaa*, 49-95. Tampere: Vastapaino.

Saari, Juho (2010) *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: WSOYpro.

Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2004) *Sosiologia*. Juva: WS Bookwell Oy.

Savioja, Hannele; Karisto, Antti; Rahkonen, Ossi ja Hellsten Katri (2000) ”Suurten ikäluokkien elämänkulku”. Teoksessa Heikkinen, Eino ja Tuomi, Jouni (toim.), *Suomalainen elämänkulku*, 58-73. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Schneider, David M. (1980) *American kinship: A cultural account*. Chicago: The university of Chicago press.

Schwalbe, Michael L. & Wolkomir, Michelle (2002) ”Interviewing men”. Teoksessa Gudrium, Jaber F., Holstein, James A. (edit.), *Handbook of Interview Research: context & method*, 203-219. Thousand Oaks: Sage.

Sevenhuijsen, Selma (1998) *Citizenship and the ethics of care: feminist considerations on justice, morality and politics*. London: Routledge.

Sevón, Eija & Notko, Marianne (2008) ”Perhe suhteiden omalakisuus”. Teoksessa Eija Sevón & Marianne Notko (toim.), *Perhesuhteet puntarissa*, 13-42. Tampere: Tammerpaino.

Smart, Carol & Becky Shipman (2004) *Visions in monochrome: families, marriage and the individualization thesis*. *The British Journal of Sociology*, 55 (4), 491-509.

Suomen lakiopas (2011). Avioero. <http://www.lakiopas.com/lakitietoa/avioero/>. [viitattu 10.9.2011].

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkójulkaisu].

<http://www.stat.fi/til/perh/index.html>. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 25.11.2011].

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuomi, Jouni (2000) ”*Aetatis hominum*- elämäkulun vaiheet antiikin ja keskiajan kirjallisuudessa”, Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.), Suomalainen elämäkulku, 13-37. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Tuominen, Annikki (1994) ”Ikääntymisestä ja perhesuhteista”. Teoksessa Marja Tikka, Paula Rantamaa & Arja Laitinen (toim.), Matkalla ajassa. Tekstejä iästä, elämäkulusta ja vanhenemisesta, 178-220. Jyväskylä: Jyväskylä yliopistopaino.

Turtiainen, Heli (1997) Miksi yhä vain avioon?: diskurssianalyttinen tutkimus avioitumispuheesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vilkko, Anni (2000) ”Elämäkulku ja elämäkerronta”. Teoksessa Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni (toim.), Suomalainen elämäkulku, 74-85. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy.

Wacquant, Loïc J.D. (1995) ”Kohti sosiaalista prakseologiaa: Bourdieuin sosiologian rakenne ja logiikka” Teoksessa Bourdieu, Pierre & Loïc J.D. Wacquant (1995) Refleksiiviseen sosiologiaan: Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta, 20–84. Joensuu: Joensuu University Press Oy.

Walker, Alan & Maltby, Tony (1997) Ageing Europe. Buckingham: Open University Press.

LIITTEET

Liite 1: Kirjoituspyyntö

Kirjoituspyyntö kypsällä iällä eronneille

Onko parisuhteesi päättynyt noin 55-vuotiaana tai tätä vanhempana? Teen sosiologian pro gradu-tutkielmaa kypsällä iällä eronneiden erokokemuksista, ja toivoisin että kirjoitat minulle erostasi. Teksti voi olla hyvin vapaamuotoinen. Toivon, että siinä ilmenisi kuitenkin sukupuolesi, ikäsi, kuinka kauan suhde kesti, millaisessa elämäntilanteessa erosit ja miten elämäsi on muuttunut eron jälkeen. Voit pohtia esim. seuraavia asioita:

- Olitko suhteesta lähtijä vai jätetty, vai oliko päätös päättää suhde yhteinen?
- Kuinka kauan suhde kesti ja kuinka kauan erosta on nyt?
- Millaisia tunteita ero Sinussa herätti? Koitko saavasi tukea läheisiltä ihmisiltä?
- Millaista elämäsi on nyt eron jälkeen? Miten elämäsi on muuttunut eron jälkeen?
- Muuttuivatko sukulais- ja ystävyysuhteet?

Voit kirjoittaa omalla nimelläsi, nimettömästi tai nimimerkillä. Kirjoitelman voi lähettää minulle kirje- tai sähköpostitse. Toivon saavani kirjoitelmasi noin kuukauden kuluessa. Vastaukset ovat luottamuksellisia ja niitä käytetään vain tutkimustarkoituksiin, eikä henkilöllisyytesi paljastu. Tutkielmani ohjaajina toimivat Terhi-Anna Wilska ja Päivi Kivelä Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitokselta.

Jos mieltäsi jäi askarruttamaan jokin asia kirjoituspyyntöä koskien, vastaan mielelläni kysymyksiisi.

Kiitos avustasi!

Reettakaisa Leskinen

sähköpostiosoite: ReettakaisaLeskinen@gmail.com

postiosoite: Reettakaisa Leskinen

c/o Päivi Kivelä

PL 35

40014 Jyväskylän yliopisto

Liite 2. Taustatietotaulukko

	Tekstin nro.	sp.	Ikä erotessa	Erosta kulunut vuosina	Avioliiton kesto vuosina	Eropäätös
1	1	m	72	6	49	lähtijä
2	2	n	69	1	50	jätetty
3	3	n	60	10	35	lähtijä
4	7	n	56	5	37	lähtijä
5	8	n	55	3	32	lähtijä
6	10	n	64	alle vuosi	40	lähtijä
7	11	n	61	3	14	lähtijä
8	13	n	56	8	35	lähtijä
9	18	n	55	7	35	jätetty
10	19	n	55	10	37	lähtijä
11	22	n	62	2	2	lähtijä
12	23	n	56	4	36	lähtijä
13	27	m	62	5	37	lähtijä
14	29	n	61	6	39	lähtijä
15	30	n	55	alle vuosi	23	jätetty
16	31	n	61	2	36	lähtijä
17	32	n	54	4	32	lähtijä
18	33	n	56	24	33	lähtijä
19	35	n	56	4	36	lähtijä
20	38	n	59	3	42	lähtijä
21	40	n	68	3	46	jätetty
22	41	n	55	5	30	jätetty
23	43	n	60	5	35	lähtijä
24	44	n	66	3	40	lähtijä
25	46	n	55	11	33	lähtijä
26	47	n	53	6	32	jätetty
27	48	n	61	14	36	lähtijä
28	49	n	59	2	30	lähtijä
29	50	n	55	1	29	lähtijä
30	51	n	65	alle vuosi	43	jätetty